

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

KIRGIZİSTAN'DA PARTİ SİSTEMİ VE SEÇİMLER

AİZAT ABİNOVA

SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

EYLÜL 2019

KIRGIZİSTAN'DA PARTİ SİSTEMİ VE SEÇİMLER

Aizat ABİNOVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EYLÜL 2019

Aizat ABİNOVA tarafından hazırlanan «Kırgızistan'da Parti Sistemi ve Seçimler» adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan: Prof. Dr. Hamit Emrah BERİŞ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Dr. Öğr.Ü.Salih Zeki HAKLI

Polis Akademisi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 03 /09/ 2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerinegetirdiğimi onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Aizat ABİNOVA

03/09/2019

KIRGIZİSTAN'DA PARTİ SİSTEMİ VE SEÇİMLER
(Yüksek Lisans Tezi)

Aizat ABİNOVA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül 2019

ÖZET

Modern siyaset biliminde ve çağdaş Kırgızistan'ın siyasi sisteminde seçimlerin yeri ve rolünü araştıran ilgili konularla kapsamlı bir gelişme elde edememiştir. Bu bağlamda hem seçimlerle ilgili genel teorik fikirleri incelemek hem de Sovyet sonrası bağımsızlıklarını elde eden çoğunluk ülkelerde olduğu gibi bir dönüşüm sürecinin yaşandığı Kırgızistan'da partilerin ve onların davranışlarının özelliklerini tanımlamak çok önemlidir. Bu tez çalışmasında Kırgızistan'ın bağımsızlık kazandığı 1991 yılından günümüze kadar ülkenin demokratik siyasi sistem kurumu ve modern devletlerdeki iktidar oluşumunun ana mekanizması olan Kırgız Cumhuriyeti'ndeki seçimler ve siyasi partilerin oluşum ve gelişim sürecinin incelenmesi amaçlanmıştır. Siyasi partilerin Kırgızistan'ın politik yaşamındaki etkilerine odaklanılmıştır. Çalışma Giriş, Kırgızistan'da Siyasi Partilerin Hukuki Statüsü, Kırgızistan'da Seçim Sürecinin Özellikleri ve Bu Sürece Partilerin Katılımı, Kırgız Cumhuriyeti'nde Parti Sisteminin Geliştirilmesinin Temel Özellikleri ve Sonuç olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışma süresince hem yabancı hem de ülkenin tanınmış yazarlarının eserlerinden faydalanılmıştır. Rusya'nın önde gelen siyasi partilerinin programlarından yararlanılmıştır. Ülkedeki birçok partinin hayali parti oldukları, diğer bir ifadeyle iktidar müdahalesiyle yapay olarak kuruldukları, partilerin önemli bir bölümünün siyasi hiyerarşide bir yer alabilmek için sadece kâğıt üzerinde oluşturulduklarının tespiti bu çalışmanın önemli bulgularıdır. Bu bağlamda yakın gelecekte siyasi partilerin faaliyetlerinde köklü değişiklikler beklenmeli midir? Ülkenin bağımsızlığını kazanmasından 20 yıl geçse de gerçek demokratik bir siyasi sistemin kurulması için daha ne kadar süreye ihtiyaç vardır sorusuna cevap aranarak, tespit edilen siyasi sistem ile ilgili sorunlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Bilim Kodu : 113202
Anahtar Kelimeler : Kırgızistan, Siyasi Sistem, Seçim Süreci, Siyasi Partiler.
Sayfa Adedi : 95
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

PARTY SYSTEM AND ELECTIONS IN KYRGYZSTAN

(M.Sc. Thesis)

Aizat ABİNOVA

GAZİ UNIVERSITY

SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

September 2019

ABSTRACT

Related topics researching the place and role of elections in modern political science and the political system of contemporary Kyrgyzstan have not been able to achieve a comprehensive development. In this context, it is very important to identify the general theoretical ideas about the elections as well as to define the characteristics of the parties and their behavior in Kyrgyzstan, where a transformation process is taking place, as in the majority countries that achieved post-Soviet independence. In this thesis, it is aimed to examine the formation and development process of political parties and the political parties in the Republic of Turkey which is the main mechanism of the formation of power in the modern states and the establishment of the political system of the country in Kyrgyzstan since its independence in 1991. It has focused on the influence of political parties on the political life of Kyrgyzstan. The study consists of 5 chapters, the introduction, the legal status of political parties in Kyrgyzstan, the characteristics of the electoral process in Kyrgyzstan and the participation of the parties in this process, the main characteristics of the development of the Party system in the Kyrgyz Republic and the conclusion part. During the study process, works of both foreign and well-known authors of the country have been utilized. The programs of the leading political parties of Germany, Austria and Russia were utilized. The most important findings of this study are the determination of the fact that many of the parties in the country are fictitious parties, in other words they are artificially established by the intervention of power and that a significant part of the parties form a paper only in order to take place in the political hierarchy. In this context, should there be some radical changes in the activities of political parties in the near future? 20 years after the independence of the country, the answers to the question of how much time is needed to establish a real democratic political system were searched and suggestions for the problems related to the political system were presented.

Science Code : 113202
Key Words : Kyrgyzstan, political system, electoral process, political parties.
Page Number : 95
Supervisor : Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

TEŞEKKÜR

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında akademik bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanını esirgemeyen ve kişisel anlayış, rehberlik ve tavsiyesi için değerli tez danıőmanım Doç. Dr. Tuncay ÖNDER'e en içten teőekkürlerimi sunuyorum.

Tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleri için aileme ve her zaman beni motive eden ve yanımda olan eőime teşekkür ederim. Ayrıca, bana moral ve destek veren, tezimdeki bazı hataları düzeltmemde yardımcı olan değerli arkadaşlarım Nazgul KADIROV ve Zeynep DEMİR'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SIMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	
SİYASİ PARTİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ	
1.1. Siyasi Partilerin Tanımı ve İşlevleri.....	7
1.2. Kırgızistan’da Siyasi Partilerin Temel Özellikleri ve Sınıflandırılması	18
2. BÖLÜM	
KIRGIZİSTAN’DAKİ SEÇİM SÜRECİNİN ÖZELLİKLERİ VE SİYASİ PARTİLERİN SEÇİMLERE KATILIMI	
2.1. 1995-2005 Yılındaki Seçim Kampanyalarının Özellikleri.....	37
2.2. 2007 Yılındaki Siyasi Partiler ve Parti Sisteminin Kurulma Süreci	50
2.3. 2010 Yılında Parti Esasındaki Temsili Hükümetin Oluşumu	57
3. BÖLÜM	
KIRGIZİSTAN CUMHURİYETİ’NDE PARTİ SİSTEMİNİN GELİŞTİRİLMESİNDEKİ TEMEL PERSPEKTİFLER	
3.1. Siyasi Partilerin Kendini Tanımlaması: İçten Bakış	65
3.2. Kırgızistan’da Parti Sistemi: Gelişim Perspektifleri	73
SONUÇ	85
KAYNAKLAR	89
ÖZGEÇMİŞ	95

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AHP	Avusturya Halk Partisi
AÖP	Avusturya Özgürlük Partisi
ASDP	Avusturya Sosyal Demokrat Partisi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
KDK	Kırgızistan Demokratik Hareketi Partisi
MÖ	Milattan Önce
MSK	Merkez Seçim Komisyonu
SBKP	Soviyet Birliği Komünist Partisi
SDPK	Sosyal Demokratlar
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Ulusal devletin oluşumunda ve Kırgız Cumhuriyeti anayasal sisteminin temellerinin gelişmesinde, serbest demokratik seçimler özellikle önemlidir. Demokrasinin temelini oluşturan serbest demokratik seçimler büyük önem taşımaktadır. Bu, her şeyden önce, herhangi bir demokratik devlet inşasındaki seçimlerin vazgeçilmez rolünden kaynaklanmaktadır. Özellikle seçimler halk iradesinin üstünlüğünü garanti altına almak için tasarlanmıştır. Böylece vatandaşların çoğunluğu devlet iktidarının ve yerel yönetim organlarının faaliyetlerinde, güvenilir iradenin uygulanmasına belirli oranda erişim sağlamaktadır. Aynı zamanda seçimler, vatandaşların çıkarılmalı devlet ve belediye organlarının faaliyetleri üzerindeki kontrolünün en önemli şeklidir. Modern siyasetin önemli bir bileşeni olan seçim kurumu, vatandaşların siyasi iradesinin belirli kural ve prosedürlere göre ifade edilmesi ve örgütlenmesi yoluyla devlet iktidarı ve idari kurumlarının oluşumunu sağlar. Demokratik bir devlette, halk iradesinin üstünlüğünü, devlet kurumlarının faaliyetlerinin uygulanmasını ve sivil topluma karşı yüksek derecede devlet sorumluluğunu garanti altına almak için seçimler yapılır. Özgür, eşit, adil ve tam anlamıyla demokratik seçimleri sağlamak, devletin ve aynı zamanda toplumun en önemli görevlerinden biridir. Seçim sistemi işleyişinin siyasi ve yasal temellerini iyileştirme süreci, vatandaşların siyasi haklarının sağlanması ve korunması, seçimlerin düzenlenmesi ve örgütlenmesinin etkinliğinin artırılması için en önemli şart olarak kabul edilebilir.

Demokrasinin henüz olduğu yerlerde diğer bir ifadeyle, insanların daha yeni demokratik özgürlüklerini hayata geçirmeye ve siyasi sürece dâhil olmaya başladıkları yerlerde seçim kurumu çalışmaları son derece anlamlı ve önemlidir. Bir yandan seçimler, bu toplumlarda halk egemenliğinin ortaya çıkış belirtisi, siyasi rolü ve iktidar kaynağı olarak görülmektedir. Genel seçimler her vatandaşın seçime katılma hakkını temsil etmektedir. Diğer yandan, her ülkenin gelişmesi kendine özgü özellikler barındırması nedeniyle, seçim kurumu özel anlam ve ulusal önem kazanmaktadır. Demokrasi sürecinin gelişmişlik ve olgunluk derecesi, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine, parti sisteminin özelliklerine ve aynı zamanda devletin siyasi geleneklerine bağlıdır. Çoğu ülkelerde seçimler vatandaşların siyasete katılımlarının tek gerçek biçimidir. Kırgız devletin ve toplumunun yeniden yapılandırılması ve siyasi sistemin dönüşümü bağlamında seçim kurumu, demokrasinin ana mekanizması olarak çalışmasını gerçekleştirmektedir. Demokratik devletin ana unsuru olan modern ve gelişmiş bir seçim

sistemi oluşturulmadan Kırgızistan'da demokratik bir hukuk devleti inşa etmek imkânsızdır. Bir hukuk devleti inşa etmenin temel amacı, vatandaşların anayasal hak ve özgürlüklerini ve ülke yönetimine katılımlarını sağlamaktır. Seçim çalışması gerçekleştirmenin bir diğer önemli tarafı da Kırgız devletinin gelişimini ve bu devletin çağdaş modelinin oluşumunu analiz etme ihtiyacıdır. Seçimler, devleti yönetme sürecini sağlayacak, istikrarı ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini koruyacak ve devlet kurumlarını oluşturacak bir ana mekanizmadır.

Modern siyaset biliminde ve günümüz Kırgızistan'ın siyasi sisteminde seçimlerin yeri ve rolünü araştıran ilgili konular kapsamlı bir çalışma elde edememiştir. Böylece seçilen bu tezin çalışma konusunun güncelliği ve pratik önemi hakkında konuşulması gerekmektedir. Hem seçimlerle ilgili genel teorik fikirleri incelemek hem de Sovyet dönemi sonrası çoğu ülkede olduğu gibi bir dönüşüm sürecinin yaşandığı Kırgızistan'da da örgütlerin ve onların davranış özelliklerini tanımlamak çok önemlidir.

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde parti ve parti sisteminin oluşumu bağımsızlıktan önce başlamıştır. Kırgızistan'ın siyasi birliği, 1924 yılında Sovyetler Birliği bünyesinde bir özerk bölge olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise Kırgızistan 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir.¹

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, devletin en üst görevlisi ve devletin başıdır. Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası'nda Kırgızistan Cumhurbaşkanı, üst kademe yöneticileri atama, iç ve dış politikaları belirleme gibi yetkilere sahiptir. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Hükümeti ise devletin en üst yürütme kurumu niteliğini taşımaktadır. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin yargı erki, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hakemlik Mahkemesi ve çeşitli yerel mahkemeler tarafından yerine getirilmektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti'nde siyasi partiler, sendikalar, diğer dernek ve sivil toplum örgütleri, özgürce ve çıkar ortaklığı zemininde kurulabilir.²

Bağımsızlık sonrası Kırgızistan siyasi yönden bir türlü istikrara kavuşamamıştır. Kırgızistan Cumhuriyeti'nde devlet iktidarını temsil eden Cumhurbaşkanı, Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasa'sına göre, Devlet Başkanı sıfatıyla, devletin en yüksek

---

¹ Kırgızistan Ülke Bülteni, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Yayınları, 2009

² *Tekst Novoy Konstitusii Kirgizstana* (Kırgızistan'ın Yeni Anayasası) 25 Aralık 2007, 5

pozisyonundadır. Devletin egemenliği ve bölgesel dokunulmazlığı ile ilgili tedbirleri alır, kuvvetler birliğini, devlet organlarının işleyişini ve koordinasyonunu sağlar.³

Kırgızistan tarihinde, cumhurbaşkanlığı seçimleri 7 kez yapılmıştır. Askar Akayev (1991, 1995, 2000), Kurmanbek Bakiyev (2005, 2009), Roza Otunbayeva ((2010-2011), referandumla geçici cumhurbaşkanı oldu), Almazbek Atambayev (2011), şimdiki Cumhurbaşkanı Soronbay Jeenbekov (2017).

15 Ekim 1991 yılında katıldığı seçimler sonucunda başkan Askar Akayev olmuştur. Kırgızistan'da 1991'den sonra çok partili sisteme geçilmiştir. 5 Mayıs 1993 yılında yeni Anayasası'nı kabul etmiş, demokratik bir düzen kurma yolunda önemli bir adım atmıştır. 5 Mayıs 1993 tarihli yeni Anayasa'ya dayanarak İkinci cumhurbaşkanlığı seçimleri 24 Aralık 1995'te gerçekleşmişti. 29 Ekim 2000'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Akayev %74,4 oy ile yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2000'li yıllar Kırgızistan için özellikle siyasi alanda krizlerle dolu bir dönem olmuştur. Akayev'in 15 yıl süren Cumhurbaşkanlığı dönemi bitmiştir. Ardından 10 Temmuz 2005 yılındaki seçimlerde Kurmanbek Bakiyev devlet başkanı olmuştur. 7 Nisan 2010'da halk ayaklanmasıyla 'Lale Devrimi' sonucunda Kurmanbek Bakiyev devrilmiştir ve devlet başkanlığından ayrılmak zorunda kalmıştır. Bakiyev'den sonra dış işleri eski bakanı Roza Otunbayeva hükümetin geçici Cumhurbaşkanı olarak tayin edilmiştir. 1 Kasım 2011'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %62 oy oranı alarak Almazbek Atambayev cumhurbaşkanlığını kazanmıştır. 15 Ekim 2017 yılında yapılan seçimlerde Soronbay Jeenbekov Cumhurbaşkanlığına gelmiştir.

Devletin hukuksal modernleşmesinin ana unsurlarından biri, demokratik temsili hükümetin kurulmasıdır. Demokratik yönetim biçimindeki güç sadece yönetilenlerin rızasına (izin vermesine) dayanmaktadır. Yönetilenlerin verdiği bu izni iktidara dönüştüren ana mekanizma, gerçekleşen özgür ve adil seçimlerdir. Bu tür karşılıklı anlayış ve karşılıklı anlaşma, seçim hukuku alanındaki yasal reformların sonuçlarını da dâhil etmelidir.

Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nda halk gücünün göstergesi referandum ve özgür demokratik seçimler olduğu belirtilmiştir.

³ *Tekst Novoy Konstitusii Kirgizstana* (Kırgızistan'ın Yeni Anayasası) 25 Aralık 2007, 5.

Halkın devlet yönetimine fiilen katılımı demokrasi gelişiminin ana göstergesidir. Bu bağlamda araştırmanın pratik tarafı büyük ilgi görmektedir. Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nda sık aralıklarla yapılan reformlar, seçimle ilgili mevzuatın özelliğini ve eksikliğini ortaya koymaktadır. Kural gereği, tüm ülkelerde milletvekilleri (yasa çıkarıcılar), seçimlerden önce mevcut seçim yasalarında değişiklik ve eklemeler yaparlar. Bu mevcut yasa koyucular arasında adayların kendi çıkarlarının ve seçim mevzuatının sürekli gelişim ve hareketliliğinin olduğu gerçeğiyle açıklanmaktadır. Seçim mevzuatının iyileştirilmesi, Kırgız Cumhuriyeti'nin temsili kurumlarının seçme ve seçilebilmesi için anayasal hakların daha iyi sağlanmasına duyulan ihtiyaçtan da kaynaklanmaktadır. Günümüzde Kırgızistan'da her biri kendi programına, ideolojisine sahip ve ülkenin gelişmesi ile ilgili vizyonu olan 100'den fazla siyasi parti bulunmaktadır. Ancak, şimdiye kadar, pek çok parti kendi kendini tanımlama (self-definition) sürecinden geçmemiştir.

Sosyal ve siyasal dönüşüm sürecinde hem hükümet hem de akademik çevrede, yeni bir seçim sistemini oluşturmanın parti sistemi ve siyasi partilerin gelişimi üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Sonuç olarak, en önemli başarılarından biri, yeni seçim sisteminin işleyişi, siyasi partilerin biçimlendirilmesi ve çok partili bir sistemin oluşturulması olmuştur.

Kırgızistan'daki siyasi partilerin ülkenin sosyo-politik yaşamındaki rolünün belirlendiği 1999 yılında yürürlüğe giren Kırgız Cumhuriyeti'nin "Siyasi Partiler Üzerine" Kanunu ve "Kırgız Cumhuriyeti Seçim Kanunu" siyasi partiler için niteliksel olarak farklı koşullar oluşturmuştur.

İleride mevcut siyasi sistemi ve siyasi partilerin faaliyetlerini etkileyebilecek temsilci iktidar kurumlarının seçilmesi açısından seçim sistemine en önemli değişikliklerden biri, Kırgız Cumhuriyeti'nin yasama yetkisinin oluşumu ilkelerinde karışık bir seçim sisteminden orantılı bir seçim sistemine geçiş yoluyla yapılmıştır.

Güncel olan sisteminin işleyişindeki siyasi partilerin rolünü ve yerini, seçim ve parti sisteminin gelişimine özgü özellikleri ve faktörleri belirleme süreci olmuştur.

Bu tez çalışmasında mevcut seçim yasasında yapılan değişikliklerin, modern Kırgızistan'daki seçim süreçlerinin kalitesi üzerindeki etkilerini incelemek, seçim sürecine ve yasama organının oluşumuna siyasi partilerin katılmasındaki temel aşamaları göz

önünde bulundurmak ve seçim ve parti sisteminin daha ileri evrime yönelik beklentilerinin belirlenmesi son derece önemli olduğundan, Kırgızistan'daki siyasi partilerin konumlandırması ve tanımlanması ile ilgili sorunlar ve beklentiler analiz edilmektedir.

Geniş bir kaynak tarama analizi yapıldığında, Kırgız Cumhuriyeti'nin demokratik geçiş koşullarında seçim kurumuna ayrılan özel çalışmaların bulunmadığı görülmüştür. Ülkenin bilimsel kaynaklarında, siyasi sistemdeki dönüşüm sorunları ile bağlantılı olarak seçim kurumunun çalışmasına yeterince dikkat edilmemiştir. Dolayısıyla bu konunun daha yakından incelenmesi gerekmektedir. Çalışma süresince hem yabancı yazarların hem de ülkenin tanınmış yazarlarının eserleri incelenmiştir. Örneğin: C. Saadanbekova, M. İmanalieva, V. Bogatirev, Z. Kurmanov, A. Knyazev, N. Omarov, U. Çınaliev ve diğerleri. Rus sitelerinin elektronik kaynakları yaygın olarak kullanılmıştır.

Araştırmanın odak noktasında, demokratik siyasi sistem kurumu ve modern devletlerdeki iktidar oluşumunun ana mekanizması olan Kırgız Cumhuriyeti'ndeki seçimler ve siyasi partiler vardır.

Tezin konusu, Kırgızistan'daki siyasi sistemin dönüşüm koşullarında seçim kurumunun ve siyasi partilerin oluşum ve gelişim sürecidir.

Tezin amacı, siyasi sistemde, siyasi partilerin oluşumunu ve onların ülkedeki demokrasinin gelişim sürecindeki yeri ve rolünü incelemektir. Kırgızistan'daki seçim sürecinin içeriğini, özelliklerini ve sorunlu yönlerini incelemek ve ülke geleneğini dikkate alarak seçim sürecini iyileştirmek için en ümit verici yöntemleri önermektir.

Tez çalışmasında analiz ve sentez, tarihsel ve karşılaştırmalı yöntem, içerik ve olay analizi gibi bilimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Kırgız Cumhuriyeti'nin devlet otoritelerinin normatif ve hukuki düzenlemeleri, arşiv, istatistiksel veriler, medya materyalleri ve sosyal araştırmaların sonuçlarından yararlanılmıştır.

Dolayısıyla, bu tezin önemi, modern Kırgızistan'daki seçim sisteminin gelişim sürecini, siyasi partiler ve bu partilerin seçim süreçlerine katılımlarını inceleme ve analiz etme ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Araştırma bulguları ve sonuçları, Kırgızistan'daki seçim sistemi ve parti sisteminin durumu ve gelişmesi ile ilgili teorik ve metodolojik sorunlarını çözmek, siyasi partilerin özelliklerini ve katılımlarını belirlemek için kullanılabilir.

Tezde, Kırgızistan'ın seçim sistemi ve parti sisteminin oluşum sürecindeki temel aşamalarının analizi ve bu süreçteki siyasi partilerin rolü gösterilmiştir.

1. BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

1.1. Siyasi Partilerin Tanımı ve İşlevleri

Demokratik toplumda siyasi sistemin ayrılmaz bileşeni siyasi partilerdir. Siyasi partiler siyasi çoğulculuk, halk temsilcilerinin ve resmi görevlilerin seçilmesi gibi demokrasinin temel prensiplerini devam ettirmeli ve gözetmelidir.

Partiler çeşitli ülkelerin siyasi sisteminde mevcut olan işlevlerini her zaman yerine getirmemişlerdir. Partiler, tarihsel sürecin ve toplumsal düzenin bir olgusu olarak, uzun bir oluşum ve dönüşüm geçirmiştir. Bilim insanları onların ortaya çıkışını ve gelişimini; çeşitli sosyal, politik, ekonomik ve sosyo-tarihsel belirtilerle fark etmişlerdir.

Parti terimi, MÖ 4. veya 5. yüzyılda eski Yunanistan'da biliniyordu. Latince *pars* veya *partis* bir şeyin parçası anlamındadır. Nüfusun belirli bir bölümünün çıkarlarını savunan insan grubunu işaret etmektedir. Genellikle bunlar belirli bir politikacıya destek veren birliklerdir. Bu tür gruplar, belirli bir bireyin ve destekçilerinin çıkarları doğrultusunda hedeflerine ulaşma çabalarına odaklanırlar. Antik Roma Cumhuriyeti'nde soylular tarafında bulunan iyimserler ve pleblerin çıkarlarını dile getiren popülistler yaygındı. Orta çağ İtalya'sında Guelphler ticari el sanatları ile uğraşan şehir halkının çıkarlarını korurken, gibbelinler ise soyluların ve feodal efendilerin çıkarlarını savunmuşlardır. Buna benzer, 17. yüzyılda Hollanda'da Arminianlar, Gomarcılar ve diğer birçok dini-siyasi gruplar ortaya çıkmıştır.⁴

Genel olarak, bunlar belirli, etkili, siyasi liderler ve devlet adamları etrafında birleşen küçük gruplardır. Ancak, bu gruplarda yapılandırılmış bir örgütlenmeden, donanımdan, üyelikten ve partinin diğer özelliklerinden söz edilemezdi.

---

⁴ Truhin, A. (2005). *İstoriçeskiye predposilki stanovlenia i razvitia političeskih partiy* (Siyasi Partilerin Oluşumu ve Gelişiminin Tarihsel Arka Planı) Moskova, 146.

Modern partilerin öncüsü olarak siyasi örgütlerin ortaya çıkışı, burjuvazinin monarşiye karşı mücadelesinin başlamasıyla siyasi sistemin şekillenmesi ve kapitalist toplumun politik hayatı ile bağlantılıdır.⁵

Günümüzde siyasal partiler modern siyasal alanın başlıca unsurlarından biridir. Tarihsel süreç içerisinde hizipler, çıkar ve baskı grupları gibi ilk oluşumlar Yunan ve Roma dönemine kadar dayandırılrsa da, siyasal partilerin varlığı daha yakın bir tarihe tekabül eder.⁶

Günümüzdeki modern partiler XIX yüzyılda Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu partilerin ortaya çıkış sebepleri Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan siyasi ve kurumsal değişimlerin birleşmesiyle önceden belirlenmiştir:

- Burjuva ilişkilerinin kurulması, parlamento rolünün büyümesi ve diğer temsilci güç organlarının oluşumu;
- Oy hakkının ve vatandaşların seçim gidişatını ve sonuçlarını etkilemesi için imkânların genişletilmesi;
- Toplumun sosyal yapısının farklılaşması ve kutuplaşması, fikir ayrılıklarını düzenleme ve çözüme kavuşturma ihtiyacı;
- İktidar yapısında belirli toplumsal katmanların çıkarlarını temsil etme ihtiyacı.

Sonuç olarak, XIX. yüzyılda "siyasi parti" kavramı, temsilci kurumların oluşması ve oy hakkı ile birlikte ortaya çıkmıştır. "Siyasi parti" seçmenlerin oyları için yarışan ve devlet kurumlarında görev alma hedefi olan bir örgütü ifade etmektedir.

Akabinde "siyasi örgüt" kategorisinde genişlemiştir. Siyasi örgütler, rekabetçi seçim kampanyasına katılmayan toplulukları, iktidar makamını elde etmek için yeterli imkâna sahip olmayan küçük partileri, seçmenlik ilkesini ortadan kaldırmak isteyen devrimci örgütleri ve totaliter devletlerdeki yönetici grupları içermektedir. XIX. yüzyılda partilerin meşruiyeti, önemi ve işlevleri üzerine tartışmalar durmamıştır, ancak yüzyılın sonlarına gelindiğinde bunlar modern siyasal sistemi oluşturan en önemli unsurlar haline gelmiştir. İdeolojik yönelime bağlı olarak partilerin ortaya çıkışında belli bir kronolojik dizi vardır.

---

⁵ Bogatıryev, B. (2006). *Mesto i rol' političeskih partij v kirgızskom obşestve* (Kırgız Toplumunda Siyasî Partilerin Yeri ve Rolü). Bişkek, 7

⁶ Özbudun, E. (1977). *Siyasal partiler*. İkinci baskı. Ankara, 19

Liberalizm ve liberal partiler, feodal rejimlere karşı mücadelede ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın ortalarında Avrupa ülkelerindeki liberaller ilk olarak parlamentoda kendi ideolojileri ve fraksiyonlarıyla kendi örgütlerini yaratmıştır.

Bu tür ilk örgütler Almanya'daki İlerleme Partisi, Belçika Liberal Parti'si ve diğerleri olmuştur. İngiltere'deki muhafazakârların kurduğu "Muhafazakâr Kulübü" bir diğer örnek olarak gösterilebilir. Ancak uzun süre kendilerini parti olarak değil, aynı görüşe sahip insanlara ait birleşmeler olarak görmüşlerdir. Seçim yasasının daha da genişletilmesi, partileri örgütsel olarak güçlendirmeye zorlamıştır. Feodalizmden kapitalizme geçişte bir dönüm noktası olan Fransız İhtilali, Avrupa kıtasında kendilerini "aristokratlar", "kraliyetçiler" ve "mahkeme partileri" olarak adlandıran heterojen muhafazakâr grupların oluşumuna güçlü bir ivme kazandırmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başlarında ise muhafazakâr partiler ortaya çıkmıştır. Bunlar aslında, liberal partilere karşı tepki ve denge niteliğinde meydana gelmiştir. İşçi partileri kapitalist sisteme karşı, tarım partileri endüstriyel kalkınmaya karşı bir tepki olarak, Hıristiyan partiler laiklik karşıtı, komünist partiler sosyal-demokrasiye karşı, faşistler demokrasinin her biçimine karşı mücadelede ortaya çıkmıştır.⁷

Siyasi partiler, vatandaşlarının çoğunluğunun belli bir ölçüde siyasi sürece katıldığı durumlarda ve toplumun gelişmesi belirli bir aşamaya geldiğinde ortaya çıkar.

Böylece, partiler başlangıçta bir araya gelerek iktidar için mücadele etmeyi hedeflememişlerdir. Kural olarak, bunlar devlete muhalefet eden ve toplumun belirli kesimlerinin çıkarlarını temsil eden örgütlerdir. Partilerin siyasi iktidara karşı muhalefeti bir kriz kaynağı ve toplumdaki bir bölünme olarak algılanmış ve bu faaliyetler toplumun çoğunluğu tarafından olumsuz değerlendirilmiştir. Örneğin, George Washington, "Veda Mektubu'nda" Amerikan halkına, "parti ruhunun" tehlikeli yönleri hakkında konuşarak, partileri halkın gücünü baltalamak ve iktidar gücüne el koymak için "hazır silahlar" olarak nitelendirmiştir.⁸

⁷ Bogatryev, B., İmanaliev, M., Masaulov, S., Hamisov, B., Bekbolotov, K. (2012). *Politçeskiye partii v Kirgıztane* (Kırgızistan'da Siyasî Partiler). Bişkek. 7

⁸ Gadzhiev, K. (2001). *Politologiya* (Siyaset Bilimi). Moskova, 205

Genel olarak, partinin oluşum süreci birkaç yüzyıl sürmüş ve farklı ülkelerde farklı yollarla ilerlemiştir. Siyaset biliminin gelişmesiyle beraber, partinin sosyal süreç içindeki kökeni, varlığı ve rolü hakkında daha ayrıntılı fikirler oluşmuştur.

Bilimsel alanda, konuyu anlama ve sistemleştirmeye yönelik ilk girişimlerden biri, 19. yüzyılda Alman sosyolog ve teorisyen M. Weber tarafından yapılmıştır ve çalışmasında modern siyasi partilerin tarihsel oluşumu sürecinde üç aşama belirlemiştir:

- Aristokrat evre (seçilmiş partiler);
- Siyasi kulüpler (vatandaşların katılımı daha fazladır);
- Kitlesele partileri.

Ancak, mevcut partilerin yalnızca birkaçının bu üç aşamadan geçtiğine dikkat edilmelidir, çoğu partiler ise derhal kitlesele olarak oluşmuşlardır. Böylece, İngiltere'deki partiler 1832 yılında seçim reformu sonucu ortaya çıkmış ve liberallerin inisiyatifi üzerine seçmen kayıt kuruluşları kurulmuştur. 1861 yılında İngiltere'nin ilk kitlesele partisi olan ve aynı zamanda seçim kaydı yapan liberal toplum kurulmuştur. 1863'de ise Almanya'da F. Lassalle tarafından kurulan ilk kitlesele işçi partisi olan Alman İşçi Sendikası ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1882'de Batı Ukrayna'da Leh işçi sınıfı tarafından "Proleter" partisi kurulmuş ve 1890'da Ukrayna'da ilk radikal parti oluşturulmuştur. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Galiçya, Bukovina ve Transkarpatya'da 100'e yakın siyasi partinin olduğu belirtilmektedir.

Siyasi partilerin genel teorisini oluşturan Fransız sosyolog M. Duverger, "Siyasi Partiler" adlı çalışmasında partilerin kökenlerini ve devletle olan ilişkilerini analiz ederek, partileri seçim kökenli (Seçmenler, seçimlerde devlet yetkililerine oy verme hakkına sahip olan bir grup insandır.) ve dış kökenli olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Seçim kökenli partilerin oluşumu vatandaşların seçim haklarının genişletilmesi, parlamento yetkilerinin ve temsilci kurumun giderek artan rolü ile doğrudan bağlantılıdır. Bu partiler, meclis grupları ve seçim komitelerinin temelinde ortaya çıkmaktadır.

Dış kökenli partilerin, daha önce mevcut olan ve siyasi arenada faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların parlamento mekanizmalarıyla bağlantıları yoktur ve aynı zamanda bu partiler seçimlere de katılmamıştır.⁹

İngiliz filozof David Hume, partileri tarihsel olarak var olan ve gelişen olgular olarak kabul etmiş ve partilerin kökenlerinin doğal ve tarihsel kavramını formüle etmiştir. F. Bacon, partilerin iktidar menfaatleri için çeşitli siyasi güçlerin müdahalesiyle meydana geldiğine inanmıştır. T. Hobbes'a göre partilerin oluşmasının çok boyutlu nedenleri, toplumundaki huzursuzluk, isyan, savaş, ayaklanma ve siyasi istikrarsızlık döneminde karşılıklı anlaşmalardır. Aynı zamanda partilerin ortaya çıkışı, insanların sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik durumuyla ilişkilidir.

Amerikalı bilim adamı ve siyasetçi D. Madison, partilerin kökenlerinin insan doğasında var olduğunu belirterek, siyasi görüş ve çıkar farklılıkları doğrultusunda servet dağılımında eşitsizlik nedeniyle bulunduğunu fark etmiştir. Wilson'a göre, partiler anayasanın yorumlanması üzerine ideolojik farklılıklar yaratmakta ve bu durumun gerisinde de mevcut siyasi sisteme farklı tutum sergilemektedir. L. Tocqueville'nin görüşüne göre, büyük partiler devrim dönemlerinde kitlesel hoşnutsuzluk temelinde oluşurken, küçük partiler iktidara gelmek isteyen politikacıların hırsı dolayısıyla ortaya çıkmaktadır.¹⁰ T. Hobbes, partilerin ortaya çıkmasına yol açan koşulların, serbest yönetim ve "büyük toplantıların" çeşitli görüş ayrılığına neden olduğunu düşünmektedir.

Partiler D. Hume'a göre, Floransa ve Cenova'da, diğer bir ifadeyle İtalya'daki gibi küçük devletlerde daha kolay meydana gelmektedir. Partilerin psikolojik teorisinin savunucusu olan Y. K Blunchli, ulusal özelliği olan partilerin ortaya çıkışı ve biçimlenmesi üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Bu nedenle Fransız partilerini radikal, İngiliz partilerini de liberal ve muhafazakâr olarak karakterize etmiştir.

Tanınmış yerli araştırmacı V. Bogatirev, partilerin ortaya çıkışının, XIX yüzyılda Avrupa ülkelerinde meydana gelen siyasi ve kurumsal değişikliklerden kaynaklandığını belirterek:

⁹ Gadzhiev, K. (2001). *Politologiya* (Siyaset Bilimi). Moskova, 51

¹⁰ Marçenko, G. (1991) *Politiceskiye instituti i obşestevnniye dvijeniya* (Siyasi Kurumlar ve Toplumsal Hareketler), Moskova, 29

Öncelikle, meclisin artan rolü, ardından parlamenter ve demokratik rejimlerin güçlenmesi, iktidar yapısında sürdürülebilir çıkarların temsilci kurumların biçimlendirilme ihtiyacına yol açtı. Böylece temsilci kurumları meclis grupları haline gelmiştir. Temsili meclislerin rolü arttıkça, aynı hedefe ulaşmak isteyen milletvekillerinin ortak harekete yönelme isteği artmıştır.

İkinci olarak, oy hakkının evrenselleştirilmesi ve geniş nüfusa yayılması, vatandaşlar için seçimleri etkileme imkânını arttırdı. Bu durum, seçim kampanyasında adayı desteklemek üzere ve seçim kazanıldıktan sonra milletvekilinin ilçesiyle sürekli bağlantı kurmasına yardımcı olmak için çeşitli düzeylerde seçim komitelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹¹

Partilerin siyasi sürecin uygulanmasında araç olarak ihtiyaç duyulduğunun farkındalığı, ancak kapitalist kurumların ve burjuva politik sisteminin oluşumu sürecinde ortaya çıkmıştır. Koordinasyon ve parlamento grupları ile seçim komiteleri arasında düzenli ilişkilerin kurulması, parti oluşturmanın ana yolu haline gelmiştir.

Aynı zamanda, bilimsel analizler "siyasi parti" kavramını tanımlama konusunda siyaset bilimcilerinin görüşlerinin farklı olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada, Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün yazarlar ekibinin son yayınlarından birinde "siyasi parti" kategorisinin bir analizi ve önde gelen batılı araştırmacıların ve siyaset bilimcilerinin tanımları verilmektedir:

- Parti, seçime katılan ve sonuç olarak adaylarını devlet kurumlarına taşıyabilen herhangi bir siyasi gruptur. (J. Sartori)
- Partiler, devlet pozisyonları için açıkça mücadeleyi hedefleyen örgütlerdir. (A. Janda)
- Parti, resmi statüye sahip, merkez ile çevre birimleri arasında bağlantı sağlayan ve adaylarını seçim yoluyla (serbest ya da serbest olmayan) devlet kurumlarına götürebilen herhangi bir siyasi gruptur. (J. Lapalambara, J.I. Anderson)

---

¹¹ Marçenko, G. (1991) *Politieskiye instituti i obşestevnniye dvijeniya* (Siyasi Kurumlar ve Toplumsal Hareketler), Moskova, 14

- Parti, vatandaşları tek bir siyasi yönde birleştiren, hükümet kurumlarına katılmak veya yetkililerin taleplerini yerine getirilmesinde yönlendiren organize güçtür. (Kermonn)
- Parti, bireylerin, grupların, şehirlerin ve bölgelerin karşıt çıkarlarını ve taleplerini birleştirmek, değerlendirmek ve mümkün olduğunca uzlaştırmak için tasarlanmış kurumdur. Onları resmi makamlar için mücadeleye örgütleyen ve sonrasında seçmen ile görevlendirilen kişiler arasında bir bağlantı kurma görevi görmektedir. (D. Broder).¹²

Karşılaştırmalı siyaset biliminde önde gelen Amerikalı uzman Joseph Lapalomba, "parti" gibi bu kadar basit ve görünüşte doğal sanılan siyasi terimlerin farklı koşullar altında farklı anlam taşıdığına dikkat çekerek, partinin dört belirtisini ileri sürmektedir:

- 1) Her şeyden önce, her parti bir ideolojinin taşıyıcısı ya da en azından dünya ve insanın özel bir görüşüdür;
- 2) Parti bir örgüttür, diğer bir ifadeyle, insanların ulusal ve uluslararası politikanın çeşitli düzeylerinde uzun zaman birleşmesidir;
- 3) Partinin amacı, iktidarı elde etmek ve uygulamaktır (çoğunlukla koalisyonda);
- 4) Her parti, kendisine halk desteğini (oylama ve aktif üyeliğine kadar geçen zaman aralığında) sağlamaya çalışmaktadır.¹³

Çalışmada bu özellikler ve yorumlar göz önüne alındığında, "siyasi parti" kavramı, farklı özellik ve işlevlere sahip, devlet dışı kurum ve grup birleşmesi olarak anlaşılacaktır; bunların başlıca unsurları şunlardır:

- 1) Resmi ve örgütsel bir yapının varlığı;
- 2) Seçim sürecine dâhil olmasını gerektiren ve iktidar üzerinde resmi denetim yapmak için siyasi rekabete katılım;
- 3) Ulusal ya da grup çıkarlarını ifade eden ideolojik doktrin;
- 4) Hukuki statü.

Bir siyasi partinin sosyal ve siyasal sistemdeki doğası ve rolü, onun işlevleri aracılığıyla en açık biçimde kendini gösterir.

¹² Şmaçkova, T. (2002) *Kategorii policheskoy nauki* (Siyaset Biliminin Kategorileri). Moskova, 303

¹³ Şmaçkova, T. (2002) *Kategorii policheskoy nauki* (Siyaset Biliminin Kategorileri). Moskova, 303

N. Machiavelli, parti oluşumunun kötülük olduğuna ve kötülüğün cezalandırılmamasının partilere bölünme arzusu yarattığına inanmaktadır. Bununla beraber, partileri yararlı görmekte ve vatandaşların "başkalarının yanlış deneyimlerinden örnek alarak" (örneğin: partiler tarafından üretilen düşmanlık ve çekişmeleri yaşayanlar) "birliği korumayı öğreneceklerini" belirtmektedir.

Partiler XIX. yüzyılda siyasi sistemdeki konumlarını güçlendirerek, toplumun çıkarlarını temsil eden mekanizma haline gelmiştir. Aynı zamanda, yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan ve başta sosyalist partiler olmak üzere kitlesel oluşum süreci, niteliksel olarak yeni eğilimlere yol açmıştır. Özellikle önde gelen parti türlerinde değişikliklere ve çeşitli ülkelerin siyasi süreçlerindeki rollerine neden olmuş ve partogenezin ikinci aşaması hakkında konuşmalara yol açmıştır.

Böylece, R. Michels, M. Weber ve M. Y. Ostrogorsky, sosyalist partilerin parti düzeninin normal üyeliğe zarar verme, parti birleşimin bürokratikleşmesi, parti liderlerinin ve elitlerin hâkimiyetinin yükselme eğilimine getirdiğini görmüşlerdir. Michels, "Siyasi partiler. Modern demokraside oligarşi eğilimlerinin sosyolojik açıdan incelenmesi" adlı kitabında partinin resmi komitesinin gelişmesi ve genişlemesi, bir o kadar yürütme organlarının gücünün azalması ile değiştirilen demokrasinin yerini aldığını yazmıştır. Parti yönetiminin partinin sıradan üyelerinden ayrılmasının nedenleri olarak, büyük bir kitle yönetiminin teknik yetersizliği, liderlerin değişmemesi ve onların sıradan üyelere karşı olumsuz bir tutum içinde olmalarını da göstermiştir.

Ostrogorsky, parti üyelerinin büyük çoğunluğunun parti elitleri tarafından manipüle edildiğini belirtmiştir. Onların etkisiyle partiler, meclisin elinden yasama işlevini almaya, politik olarak bilgilendirilmiş grupların ifadesini bastırmaya ve liberal demokrasiyi yok etmeye çalışmıştır. Bu nedenle Ostrogorsky, katı örgütlü partilerin yerine "kendine özgü ve uygulanabilir farklı görevleri olan hatta bunlardan birinin katılımını bir diğeri dışlamayan, aynı konuda rakip olan iki kişi, farklı bir konuda müttefik olabilen serbest kamu derneklerin veya hareketlerin kurulması gerektiğine inanmaktadır".¹⁴

---

¹⁴ Bogatiryev, B. (2006). *Mesto i rol' političeskih partij v kirgizskom obşestve* (Kırgız Toplumunda Siyasî Partilerin Yeri ve Rolü), Bişkek, 16

Akademisyenler, partilerin giderek bürokratikleşmesinin yanı sıra, partilerin seçim süreçlerine katılımıyla bağlantılı olarak, daha önce sıradan vatandaşları cezbeden ve üyeliğini teşvik eden ideolojik ilkelerin, artık parti elitlerinin seçmen desteğini kazanmalarının önünde engel teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle ideoloji pragmatizmi yok ederken, seçimlerde başarı getirmiştir. Parti liderleri, partilerinin belirli bir sınıfla özdeşleşmesinden ve buna karşılık gelen ideolojik doktrinlerle tanımlanmasından endişelendikleri için kitle desteğini kazanmaya odaklanmışlardır. Partiler, ulusun çoğunluğunun çıkarlarını ifade etme işlevini üstlenerek, "herkesi kap" mantığını yürüten birliklere dönüştürmüşlerdir.

M. Weber'in parti faaliyetlerinin merkezileştirilmesi ve pragmatizminin artırılmasına yönelik bakış açısı, partilerinin "aktif üyelikleri" için "maddi ve manevi avantajlar" sağlayabilecek liderlere güç kazandırmaya çalışan dernekler olarak görülmesini sağlamıştır.

O sırada Roma-Alman okul temsilcilerinin tahminleriyle birlikte bilimde diğer kuramsal konular da oluşturulmuştur. Böylece, partilerin ortaya çıkışının sınıf temellerine vurgu yapan Marksistler, ilerici sınıfların siyasal hareketlere liderlik edebilecek, yönlendirici rolü üstlenen ve dönüştürücü gücü yönlendiren komünist partilerin (yeni tip partiler) ortaya çıkışını ilan etmişlerdir. Bu anlayışın aksine, piyasa kuramının savunucu partileri, "siyasi oyunun" çıkarları doğrultusunda "işlemlere girme" yeteneğine sahip olan ve siyasi sahnede "özgür oyuncu" olarak tanımlanmış ve bu nedenle sınıf ve konular dâhil olmak üzere herhangi birine sahip değillerdir, demiştir.

Amerikalı siyaset bilimcisi Sanford D. Horwitt, partileri demokratik yönetim süreci için çok önemli olan birbiriyle ilişkili işlevleri yerine getiren eşsiz bir siyasi kurum olarak değerlendirmektedir:

- Hükümet organları üzerinde belirli bir kontrol elde etmek için seçimlere katılma ve zafer elde etme;
- Toplumun ihtiyaçlarını yansıtmak ve formüleştirmek;
- Siyasi seçeneklerin tanıtılması;

- Siyasi nitelikleri ve gelecekte hükümette yerlerini alacak olan liderlerin eğitimini kontrol etmek.¹⁵

Partinin toplumdaki siyasi misyonunu yerine getirmesinin başarısı sadece kendine bağlı değildir. Aynı zamanda, dış faktörlere de bağlıdır. Örneğin, devletin cumhurbaşkanlığı ya da parlamenter yönetim sistemi ile yönetilmesi, üniter veya federal bir yapısının olmasının yanı sıra seçim mevzuatının faaliyetlerde bulunup bulunmadığına bağlıdır. Bu ve diğer koşullar, partinin örgütsel yapısı, günlük faaliyetleri ve stratejik planları (program, seçim platformu) üzerinde özel talepler doğurduğunu göstermektedir.

Her ülkenin yasama organı, özellikle siyasi partilerin rolünü ve statüsünü düzenlemektedir. Örneğin, Almanya Anayasası, halkın siyasi iradesinin oluşması için iş birliği işlevinin sağlanmasını belirlemekle beraber devlet ve kamu finansmanına ilişkin bir yasa kabul etmiştir.¹⁶

İtalyan Anayasası'nda partilerin ulusal politikanın belirlenmesine katkıda bulunmak zorunda oldukları yazılmıştır (Art. 49).¹⁷ Fransa'da sağ kanat partileri 1901 Dernekler Kanunu'na göre kayıt altına alınmıştır. Sol kanat partilerin özel bir yasal kayıtları bulunmamaktadır. Cumhuriyet Anayasası'nın 4. maddesine uygun olarak parti ve siyasi birliklerin seçmenler için rekabet edeceği, serbestçe oluşacağı ve faaliyet göstereceği, ancak ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine saygı göstermeleri gerektiği belirtilmiştir. Ancak, yargıç her an formüle edilmiş anayasal kurallardan vazgeçme hakkına da sahiptir.

Partogenezin modern aşaması, partilerin siyasi örgütlenmesinin ve kamu otoritesinin işleyişinin ana unsurlarından biri haline geldiğini göstermektedir. Burjuva devletinın parlamenter ve anayasal temelleri geliştikçe partilerin siyasi ve hukuki statüleri güçlenmiştir.

Böylece, V. Bogatyrev'e göre, siyasi partiler toplumun siyasal sisteminde aşağıdaki temel işlevleri yerine getirmektedir:

---

¹⁵ Bogatyrev, B. (2006). *Mesto i rol' političeskih partiy v kirgizskom obşestve* (Kırgız Toplumunda Siyasî Partilerin Yeri ve Rolü), Bişkek. 16

¹⁶ 23 Mayıs 1949 tarihli Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası.

¹⁷ Maklakov, V. (2003) *Konstitutsii zarubejnih stran* (Yabancı Ülkelerin Anayasaları). Moskova, 65

1. Parti siyasi hedefi belirler. Partiler, ideoloji ve programlar geliştirerek stratejileri tanımlamaya ve vatandaşları alternatif veya diğer eylemlerin olasılığına ikna etmeye çalışırlar.
2. Toplum çıkarlarını dile getirirler. Ayrıca partiler kendi çıkarlarını da ifade edebilir ve partiler merkezi hükümet kurumlarının kararlarını doğrudan etkilemek amacıyla bir araya gelirler.
3. Vatandaşları harekete geçirirler ve sosyalleştirirler. Parti faaliyetleri için uzun vadeli sosyal ve ideolojik-psikolojik temel oluştururlar. Bu amaçla medyayı kullanarak, uygun kamuoyunu oluştururlar.
4. İktidar elitleri önce yerel yönetimleri daha sonra hükümetin asıl yapısını oluştururken, merkezi hükümetin diğer kurumları da devlet yetkilileri ile kamu arasında iletişimi sağlarlar; diğer siyasi kurumlarla birlikte kamu ve devlet yönetimi mekanizması devlet yapılarının ve mekanizmalarının istikrarını devam ettirirler.

Aynı zamanda, belirli bir toplumun veya bir ülkenin, siyasi sisteminin özelliği ve gelişim düzeyine bağlı olarak, siyasi partiler diğer işlevleri yerine getirebilirler. Özellikle federal bir yapıya sahip olan devletlerde siyasi partiler ulusal birlik işlevini yapmaktadır.

Dünyanın pek çok ülkesinde partilerin kesin olmayan işlevleri vardır. Bu nedenle, istikrarlı demokratik devletlerde, devlet iktidarının mekanizmalarına organik olarak dahil edilmesinin yanı sıra, parti faaliyetleri, sadece belirli grupların veya medyanın çıkarları ile değil, aynı zamanda başarılı bir şekilde rekabet eden bağımsız adayların da seçim sürecindeki birçok katılımcının faaliyetleriyle birleşmektedir.

Bununla birlikte, modernleşme sürecini yaşamakta olan ülkelerde, parti kurumlarının gelişimindeki diğer eğilimler de gelişmiştir. Özellikle, iktidardaki partilere üyelik için katı ideolojik şartlar koyan ve bu süreci yaşayan totaliter rejim sonrası devletlerde, parti üyeliğinin reddi söz konusudur. Bu durum, insanların siyasi hayata geri dönüşü için parti kurumlarının tam kullanımını engellemektedir. Toplumsal kalkınmanın yönünü seçme mücadelesi, toplumu pekiştiren değerler arayışı, yeni siyasi partilerin oluşumu için güçlü kaynaklar yaratmaktadır. Bununla beraber, yeni kurulan partilerde, onları mümkün olan en geniş sosyal destek için tasarlanmış ve üyeleri için katı ideolojik gereklilikler, merkezi yönetim organizasyonu ve liderlerin otoriter rolü ile ilişkili olarak ideolojik açıdan tarafsız kuruluşlara dönüştürme eğilimleri vardır. Bu ülkelerdeki parti gelişiminin belirgin

özellikleri kalıcı değişimleri, çoğunun ideolojik yönelimleri, siyasi taleplerinin radikalleşmesi, baskı gruplarıyla ve bazı durumlarda kriminal yapılarla yakın bir ilişkisinin olmasıdır.

Dolayısıyla devlet oluşumunun ana mekanizması olan seçimler olmaksızın partiler, iktidar kurumu olamazlar ve yasal olarak nüfusun çeşitli kesimlerinin önde gelen siyasi pozisyonlarını gerçekleştiremezler.

1.2. Kırgızistan'da Siyasi Partilerin Temel Özellikleri ve Sınıflandırılması

Siyasi parti, Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşlarının, ortak siyasi amaç ve görevleri olan bireylerin belirli bir kısmının siyasi iradesinin uygulanmasında, devlet işlerinin yönetiminde temsilcilerinden yararlanarak katkıda bulunan gönüllü bir birlik anlamına gelmektedir.¹⁸

Ülkelerin ve halkların gelişimindeki tarihsel ve sosyo-kültürel koşulların çeşitliliği, farklı örgütsel yapılara, farklı ideolojik yönlendirmelere sahip olan siyasi partilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak, faaliyetlerin yöntem ve işlevleri bakımından önemli biçimde farklılıklar barındırmaktadır. Araştırmacılar oluşturulan ve mevcut olan partilerin tipolojisini ve sınıflandırmasını yaparken ayırmanın ana kriterlerini ahlaki ("geleneksel" ve "çıkarıcı") veya nicel ("büyük" ve "küçük" partiler) olarak belirlemişlerdir.

Siyasi Partilerle ilgili hükümler 1993 tarihli Yeni Anayasa'da yer almış ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Anayasayla siyasi partilerle ilgili hususlar yasal güvence altına alınmıştır. Kırgızistan'daki Komünist Partisi dışındaki bütün diğer siyasi partiler, eski geleneklere bağlı Komünist lider Absamat Masaliyev rejiminin devrilmesinden sonra, demokrat ve ilerici bir siyasetçi olan Askar Akayev'in iktidara gelmesiyle kurulmaya başlamıştır.¹⁹

Partilerin tipolojisini belirlemek için bir başka kriter de çıkarlarını ifade eden, koruyan sosyal gruplar veya katmanlardır. Bu partiler tekelci burjuvazinin, orta ve küçük girişimcilerin, işçilerin ve köylülerin partileridir. Bu kriterlere dayanarak, siyasi partiler

¹⁸ *Zakon Kirgizskoi Respubliki № 50 "O političeskih partijah" ot 12.06.1999; (12.06.1999 tarihli 50 sayılı "Siyasi partiler üzerine" Kirgizistan Cumhuriyeti Kanunu)*

¹⁹ Cusupbekov, A. (2001). *Siyasi Partiler, "Bağımsız Kırgızistan: Düğümler ve Çözümler"*. Cem Yayınları, Ankara, 167

kuruluş temeline göre ayrılmaktadır. Kırgızistan'daki partiler farklı kriterlere göre tanımlanabilir. İdeolojik temeller bakımından ülkede liberal, sosyalist (sosyal demokrat) ve merkezci partiler bulunmaktadır. Ayrıca vatansever, radikal ve marjinal partiler de mevcuttur. "Marjinal" partiler (siyasi bir terimdir), kadınlar, gençler ve emeklilerden oluşur, "etnik" partiler ise, Rusça konuşanlar, askeri operasyonlara katılanlar ve profesyonel gerekçelerle kurulan partilerdir. Diğer bir ifadeyle, bu partiler siyasi gerekçeler temelinde kurulmayan partilerdir. İçyapısı bakımından demokratik ve lider partiler bulunmaktadır. Ancak ülkenin gerçek demokratik partilere ihtiyacı vardır. Partiler seçmenleri sayesinde varlığını sürdürmektedir. Çoğu partiler bütün seçmenlerini memnun etmek için kitlesel parti rolü üstlenmek istemektedir. Belirli bir seçmenle çalışacak kadrolu parti bulunmamaktadır. Yalnızca hükümet yanlısı ya da ılımlı muhalefet eden veya muhalefet yanlısı radikal partiler vardır. Kırgızistan'da faşist veya anarşist partiler yoktur, ancak yasadışı faaliyet gösteren köktendinci ve aşırı yanlı partiler mevcuttur. Siyaset bilimi açısından bakıldığında, tüm parti çeşitlerini bulmak mümkündür. Ancak önemli olan, bu çeşitliliğin içinde içeriğin olmamasıdır. Bir partide olması gereken slogan ve pankartları vardır ancak kalite düzeyi çok düşüktür.²⁰

Kırgızistan'da iktidarın yasama yetkisinin örgütlenme süreci başlamakta olup seçim süreçlerine aktif olarak dâhil olan siyasi partiler oluşmaktadır. Kırgızistan Cumhuriyeti Meclisinin oluşması için 2000 yılından bu yana, siyasi partilerin çoğunluk sistemiyle katılması için koşullar yaratılmıştır.²¹

Kırgızistan'da kurulan partileri esas itibarıyla iki gruba ayırabiliriz. Birinci gruba dahil olan partiler arasında; Ata Meken, Sosyalist Parti, Asaba, Kırgızistan Demokratik Hareket Partisi, Erkin Kırgızistan, Kırgızistan Demokratik Partisi, Kırgızistan Cumhuriyet Halk Partisi, Kırgızistan Sosyal Demokratik Parti, Kırgızistan Komünist Partisi ve Kırgızistan Birlik Partisi gibi partiler yer almaktaydı. İkinci gruba dahil olan partiler daha çok toplumun belli kesimlerinin haklarını korumak amacıyla kurulmuşlardır.²²

Kırgızistan'da 100'den fazla siyasi parti bulunmaktadır, ancak ülke üzerinde önemli bir etkisi yoktur. Bu siyasi partilerin ülkenin geleceği hakkında programları ve görüşleri

²⁰ Kurmanov, Z. "O problemah natsiyonalnogo partogeneza". <https://www.for.kg/news-68629-ru.html> (Ulusal Partogeneze Meselesi Üzerine)

²¹ Çezganova, E. (2001) *SMİ Kırgızistana v izbiratelnoi kompanii 2000 goda* (2000 yılı seçimlerinde Kırgızistan Medyası), Bişkek, 14.

²² Türk, F. (2010) *Kırgızistan'da Değişim Sürecinde Ortaya Çıkan Hareketler*, Edirne, 102

birbirinden çok farklı değildir. Genellikle partilerin seçim döneminde oluşturulmaya başlanması bireysel politikacıların veya klanların iktidarı elde etme ya da elinde tutma gibi istekleri ile ilişkilidir. Genel olarak, birçok partinin bileşimi belirli bir bölgenin temsilcilerinden veya klan kanadının temsilcilerinden oluşmaktadır. Mart devrimine kadar varlığını sürdüren siyasi parti ve hareketler: solcu partiler Kırgızistan Komünistler Partisi, Kırgızistan Komünist Partisi, Canı Kırgızistan; merkez solcu partiler Ata Meken, Sosyal Demokrat Partisi, Erkin Kırgızistan; merkezci partiler Alga Kırgızistan!, Adilet, Kırgızistan Demokratik Hareketi, Kırgızistan Birlik Partisi, El-Muras, Kayran El, Afganistan Gaziler Partisi, Ziraat Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Elet Bölgeler Partisi; merkez sağcı partiler Halkın Sesi, Kırgızistan Cumhuriyet Partisi ve sağcı partiler: Menin Ölköm, Ar Namıs, Kırgızistan Demokratik Kadınlar Partisi'den oluşmaktadır.

Kırgızistan'daki siyasi partilerin çoğu ülkenin diğer bölgelerinde etkili değildirler sadece başkentle sınırlı kalmaktadırlar. Ancak belirtmek gerekir ki; parti listeleriyle parlamento seçimlerine geçme olasılığı diğer bölgelerde aktif çalışmaya çok büyük hız kazandırmıştır. Partiler, diğer bölgelerde parti hücrelerini yerleştirilmiş ve aktif kampanya çalışmalarına başlamıştır, ancak bölgelerin kendi klan menfaatleri olduğu için, bu girişimler çok da başarılı olmamıştır. Bu durum partileri bölgesel klanlar arasında en etkili isimler için kendi aralarında mücadele etmeye zorlamaktadır. Kırgızistan'daki siyasi partilerin zayıf noktası, siyasi ve ideolojik doktrinlerin içeriğidir. Özellikle aralarındaki farklar halk tarafından bilinmemekte ve hatta sıradan parti üyeleri tarafından da her zaman tanınmamaktadır.

Yukarıda belirtilen bilgiler sonucunda, ülkedeki parti sisteminin oluşum sürecinin daha ilk aşamada olduğu söylenebilir. Devlet, kamu birliklerinin haklarını ve meşru çıkarlarının gözetimini sağlamaktadır. Kırgız Cumhuriyeti Anayasası 4. Maddesi'nin 27 Haziran 2010'daki referandumla kabul edilen yeni bir versiyonuna göre:

1. Kırgızistan Cumhuriyeti'nde siyasi çeşitlilik ve çok partili sistemi tanımaktadır.
2. Siyasi partiler, sendikalar ve diğer kamu birlikleri vatandaşların özgür iradesi ile hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesi ve korunması için ortak çıkarlar, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer çıkarların temininin temelinde oluşturulur.
3. Siyasi partiler, vatandaşların siyasi iradesini ifade eder, Cogorku Keneş, Cumhurbaşkanı ve yerel yönetim kurumları için milletvekili seçimlerine katılır.

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yasaklanan uygulamalar şöyledir:

1. Devlet, belediye ve parti kurumlarının birleşmesi; devlet, belediye kurumları ve kuruluşlarındaki parti örgütlerinin oluşumu ve faaliyetleri; bu faaliyetlerin hizmet faaliyetleri niteliğinde gerçekleştirilmesi dışında, devlet ve belediye çalışanları tarafından parti çalışmalarının uygulanması.
2. Askeri personellerin, polis teşkilatındaki kolluk kuvvetleri ve hakimlerin siyasi partiye üyeliği, onların herhangi bir siyasi partiyi desteklemeleri;
3. Dini ve etnik yapı temelinde siyasi partilerin oluşturulması, dini birlikler tarafından siyasi amaçların izlenmesi;
4. Vatandaş birlikleri tarafından paramiliterlerin kurulması;
5. Anayasal düzeni zorla değiştirmek, ulusal güvenliğe zarar vermek, toplumsal, ırksal, milletlerarası, etnik gruplar arası ve dini karışıklığı teşvik etmeyi amaçlayan siyasi partilerin, kamu ve dini birliklerin ve onlara bağlı temsilciliklerin faaliyetleri.²³

Totaliter geçmişin mirası halen ülkenin sosyo-politik gelişiminin tüm gidişatı üzerinde önemli bir etki yapmaya devam etmektedir. Kamu bilincinde derinleşmiş olan paternalistik psikoloji, devlet yapısı biçimleri, iktidarın en üst organlarını düzenleme yolları bireylerin, çeşitli grupların ve örgütlerin siyasi iradesini gerçekleştirme yöntemlerine göre çıkarılır.

Kırgızistan'da demokratik mekanizmalara ve demokratik kurumların çalışmalarına dayanan siyasi sistem kurulması bir gerekliliktir. "Güçlü devlet" (bu olgunun ilimizce anlaşılma şekli) varyasyonu kaçınılmaz olarak otoriter rejimin artmasına ve ekonomik kaynakların son derece dar bir grubun elinde yoğunlaşmasına yol açacaktır. Bu durum toplumun geri kalanını tahrip edecek ve zaman zaman toplumsal kargaşalara neden olacaktır.

Gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar, güçlü ve istikrarlı bir parti sisteminin devletin demokratik yönetimini ve meşruluğunu arttırdığını, hükümet yasama meclis üyelerinin desteğini kolaylaştırdığını ve toplumsal çatışmaların bütünleştirici prosedürler aracılığıyla

²³ *Konstitutsiya Kirgizskoy Respubliki. Spetsialnyy vıpusk po zakazu* (Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası. Özel Sayı),TSIK KR. Haziran 2010, 1.

çözüldüğünü, sosyal açıdan önemli kararların daha açık ve etkili hale getirdiğini, kamu politikasının yürütülmesinde sürekliliği ve öngörülebilirliği sağladığını göstermektedir.

Kırgız Cumhuriyeti'ndeki partiler siyasi süreçte gerekli rolü oynamamaktadır. Günümüzde Cogorku Keneş, toplumun gelişmesi için fikir ve programlarını dile getiren siyasi partilerin meclisi olmanın aksine, toplumsal açıdan önemli bireylerden oluşan bir meclistir. Bu durum yasama sürecini zorlaştırmakla beraber, parlamentonun çalışmalarının sağlamlığını azaltmakta ve her zaman öngörülemez hale getirmektedir. Buna ek olarak, devlet liderlerinin gerçek olmayan taraftarlığı, siyasi mücadelenin (fikirler ve parti platformları etrafında değil) karizmatik politikacıların etrafında yoğunlaştığı bir durumu yaratmaktadır. Buna benzer yolu demokrasiyi kılavuz olarak tercih eden birçok ülke izlemiştir. Bu gelişimin mantıksal sonucu, fikirlerin ve kavramların mücadelesine dayanan, rasyonel bir siyasi rekabet örgütünün seçimi olmuştur. Kırgızistan da böyle bir sistem için çabalamalıdır.²⁴

Kırgızistan'da mevcut olan sistem partilerin gelişimine engel oluşturmaktadır. En büyük neden seçim sisteminin tasarımıdır. Partili olmak ya da seçilebilmek için partiyi kullanmaya gerek yoktur, bunun yerini bağımsız adaylar alabilir. İktidara gelebilmek için daha az harcama yaparak başarılı bir şekilde ilerlemek yeterli olacaktır. Tuhaf olanı siyasi örgütlerin ortaya çıkma süreci durulmamıştır. Partilerin gelişimi ağırlıklı olarak kapsamlı (nicel) planda gerçekleşmektedir.

Günümüzde Kırgız Cumhuriyeti'ndeki siyasi partiler, tanınırlık derecesine ve potansiyeline göre üç gruba ayrılmaktadır:

1. Partilerin önemli bir bölümü ofissiz, belli bir kurumsal yapısı, maliyesi, iyi tanımlanmış liderleri ve siyasi mücadelede kazanma iradesi olmayan hayali örgütlerdir. Bu tür partilerin "ne olur ne olmaz" mantığıyla oluşturulduğu açıktır. Her zaman bu tür partileri "cepte" bulundurarak, siyasi hiyerarşide bir yer alabilmek için pazarlık yapılabilecektir.
2. İktidar mücadelesine katılmayı amaçlayan ve sınırlı kaynağa sahip olan partiler vardır. Bu gibi partilerin liderleri yoğun bir şekilde fırsat arayışı içindedir. Ancak,

---

²⁴ Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kırgızstana (Kırgızistan'ın Siyasi Partileri)*. Moskva: NİK, 43.

buldukları faaliyetler amatör özelliğini taşımaktadır. Bu partiler çok az tanınmaktadır, kötü bir şekilde yönetilmektedir ve geleceği yeterince net değildir.

3. Partinin üçüncü kategorisinde, varlığı uzun bir süredir bilinen ve / veya iyi tanınmış liderleri olan örgütler bulunur. Bu liderler örgütlerinin kapasitesini güçlendirmek için mali ve idari imkâna sahiptirler. Bu grup Ar Namıs, Ata-Meken, Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi, Komünistler Partisi, Sodrujestvo, Demokratik Güçler Birliği, Asaba, Erkindik ve diğer bazı partilerden oluşmaktadır.

Yakın zamanda iktidar mücadelesine ciddi bir şekilde katılmak için yeterli kaynaklara sahip birkaç lider ortaya çıkacaktır. Bu süreç birleşme ve parti bloklarının oluşumu şeklinde olabilir veya rekabet edebilecek yeni partilerin ortaya çıkışına yol açacaktır.

Parlamentonun oluşumu artık orantılı bir şekilde yürütülmektedir. Bu adım partilerin gelişimi için önemli derecede teşvik edicidir. Ayrıca, orantılı sistem altında seçimlerde çoğunluk oyu kazanan parti hükümet kurma hakkına sahiptir. Ancak, partilerden herhangi birinin çoğunluk oyu kazanma olasılığının düşük olması göz önüne alındığında, böyle bir hakkın gerçekleştirilmesi mümkün görülmemektedir. Yine de bir hükümet kurma fırsatı (varsayımsal olsa da), parti kurumunun geliştirilmesi için ek teşvikler yaratmaktadır.

Her durumda, en son anayasa değişiklikleri ışığında parti oluşturma süreci hızla gelişecektir. Partinin ana odağı doğal olarak kitle üzerinde olacaktır. Parti üye sayısı arttıkça partisinin seçimlerde o kadar çok oy alacağı düşünülmektedir. Ancak, her şey düşünüldüğü gibi basit değildir:

- Birincisi, Kırgızistan'daki seçmenler son derece kararsızdır ve görüşlerini sık sık değiştirmeye eğilimlidirler;
- İkincisi, ülkede uzun süredir açık ve net bir ideolojik temele sahip partiler bulunmamaktadır. Partiler de insanların ruh halleri gibi değişkendir, çünkü çoğunlukla iyi düşünülmüş, iyi formüle edilmiş programlara ve fikirlere sahip değildirler.

Modern iletişim koşullarında, partinin kitlelilik özelliği seçimdeki zafer için temel şart değildir. Öncelikle medya ile çalışma imkânı ve yeteneği, partilerin ve liderlerin doğru

konumlandırılması, çeşitli iletişim araçlarının etkili kullanımı, kaynak bulma ve kullanma becerisi ön plana çıkmaktadır. Teorik olarak, sadece yüzlerce aktif üyesi olan bir parti, seçimlerde kaynaklarını ustalıkla kullanarak on binlerce taraftarları olan bir partiyi geçebilir.

Sonuçta, seçmenleri fikirleri ve imajlarıyla etkileyen parti kazanır. Her bölgeye parti üyeleri aracılığıyla değil, medyalar aracılığıyla ulaşmak daha kolaydır ve daha etkilidir. Eğer zihinlere sanal yönden yayılıyorsa ve bu kişisel bir mahkûmiyet faktörü oluyorsa, o zaman partinin başarısı kesindir.

Demokratik bir toplumda siyasi rekabetin kendi kuralları vardır ve buna göre öngörülen sonuçlara sahiptir. Gelişmekte olan bir demokrasiye sahip Kırgızistan'ın ataerkil psikolojisinin kaçınılmazlığı, bölgeselcilik ve etnik faktörler siyasi mücadeleyi önemli ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla seçim sonuçlarını yüksek bir olasılıkla tahmin etmeye yarayan bazı kalıplar da ortaya çıkmaktadır.²⁵

Kırgızistan'daki seçmenlerin siyasi tercihleri istikrarsız olarak nitelendirilir; bu da seçimlerde oyların bir partiden diğerine "taşınmasının" normal bir süreç olduğu anlamına gelmektedir. Seçimleri kazananlar, seçmenler için açık, net ve çekici bir programın oluşturulması için önceden çalışmaya başlayan örgütler olacaktır. Parti ve parti liderlerinin tanımlanması önemlidir, çünkü onları diğerlerinden farklı kılmaktadır.

Kesin olarak söylenilebilir ki ileride aktif parti inşası süresince bir bütün olarak ilerleme önemlidir. Siyasi partiler kurumu olmadan temsili demokrasi mekanizması etkisiz olacağından, siyasi partiler kurumu geliştirilmelidir. Bir yandan devlet de siyasi partiler enstitüsünün gelişmesi için gerekli yasal adımları atmıştır. Bir sonraki sürecin nasıl ilerleyeceği, seçim mevzuatının nasıl değişeceğine, etkili siyasetçilerin olgunluk derecesine ve Kırgızistan'da meydana gelen demokratik süreçlerin özünün anlaşılmasına bağlıdır.

Belirtilmelidir ki aynı türdeki partiler, temsil ettiği toplumsal grubun çıkarlarının ideolojik şekline bağlı olarak farklı türlere ayrılabilir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde girişimcilerin çıkarlarını temsil eden istikrarlı parti sistemini, muhafazakâr, liberal ve din partileri olarak ayırmak mümkündür. Ancak partilerin kendilerini belirlemeleri veya kendi

---

²⁵ Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kırgızstana (Kırgızistan'ın Siyasi Partileri)*. Moskva: NİK, 50.

kaderlerini tayin etmeleri, gösterdikleri faaliyetlerin kapsamını sınırlandırmaz. Bu bağlamda, dini temelde kurulan partiler, çoğunlukla nüfusun oldukça geniş toplumsal kesimlerinin çıkarlarını savunmaktadır.²⁶

Geleneksel olarak partiler, siyasi programlarının ilerleyiş ve muhafazakârlık ölçütlerine göre bölünebilir. Böyle bir parti sınıflandırılmasının örneği 1789 Fransız İhtilali'ni işaret etmektedir. Fransa Ulusal Meclisi'nin toplantısında meclis başkanının sağında, monarşinin korunmasını savunan muhafazakârlar otururken, solunda ise evrensel eşitlik fikrini savunan radikaller oturmuştur, merkezde de ılımlılar toplanmıştır. Bu şekilde "solcu", "sağcı" ve "merkezci" sınıflandırma kavramları kullanıma girmiştir. Geleneksel olarak her bir parti konseptinin belirli değerler ile karakterize olduğu belirtilmelidir:

- Dolayısıyla solcular, ilerici toplumsal değişimlerin, eşitlik ve adalet ilkelerinin destekçileri olmuştur ve radikal devrimci eylem yöntemlerine eğilimlidir.
- Sağcılar, istikrarı korumaya yöneliktirler ve devrimci ayaklanmalara karşı olumsuz tavırlar sergilerler ve yalnızca en gerekli değişiklikleri yaparlar.
- Merkezçiler, geleneksel olarak liberal ve insani değerleri desteklerler.

Muhafazakâr ve gerici özellik taşıyan sağcı partiler ve ilerici toplumsal değişimin radikal destekçileri olan solcu partilere ait özellikler bugüne kadar varlığını sürdürmektedir. Ancak açıklanan parti tipolojileri ve sınıflandırmaları göreceli seviyede hareketlilik barındırırlar, çünkü solcu olan partiler bugünlerde sağcı olabilirler veya bu durumun tersi de gerçekleşebilir. Örneğin, 1980'lerde Batı Avrupa ülkelerinde sosyal demokrat (solcu) partilerin çoğunluğu, Ortodoks sosyalizmden klasik liberalizme, piyasa ekonomisine dönüşürken; Muhafazakâr (sağcı) partiler ise, genellikle yoksullar için sosyal güvence sisteminin oluşturulmasını savunmuşlardır. Ayrıca belirli bir konu, hem solcular hem de sağcılar için radikal olarak kabul edilebilir.

Siyasi partilerin mevcut sosyo-politik yapı ile olan ilişkilerine göre bir siyasi parti sınıflandırması daha bulunmaktadır:

- Devrimci partiler, mevcut sosyal yapıyı reddederek bu yapının niteliksel ve radikal değişimini hedefleyen partilerdir;

²⁶ Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kirgızstana (Kirgızistan'ın Siyasi Partileri)*. Moskova: NİK, 65-70.

- Reformist partiler, sosyal yapının temel ilkelerinin korunması şartıyla siyasal sistemin vatandaşların hayatlarını iyileştirmek için bazı unsurlara ve politik çizgide önemli bir değişime odaklı partilerdir;
- Muhafazakâr partiler, mevcut olan toplumsal yaşam biçimlerini kalıcı olarak korunmasını ve yalnızca gerçekten değişime ihtiyaç duyan alanları iyileştirmek isteyen partilerdir;
- Gerici partiler, daha önceden var olan toplumsal düzene kısmi ya da tam bir geri dönüşü destekleyen partilerdir.²⁷

Görüldüğü gibi, siyasi partilerin ve parti sistemlerinin yukarıdaki türleri ve sınıflandırmaları kesinleşmiş şemalar olarak kabul edilemez. Çünkü herhangi bir parti tipolojisi, hem bir ülke veya sistem için hem de farklı ülkeler ve sistemler için göreceli bir düzeyde geçerlidir. Aynı parti ve sistem farklı yönlerden ele alınabilir ve farklı kriterlere göre sınıflandırılabilir.²⁸

Siyasi partilerin tipolojileri ve sınıflandırılmaları önemlidir. Çünkü bunlar politik gerçekliğin farklı yönlerini yansıtmakla beraber belirli partilerin, toplumun siyasi hayatındaki doğasını, yerini ve rolünü belirlemeye yardımcı olmaktadır.

1.3. Cumhurbaşkanlığı ve Parlamenter Yönetim Sisteminde Partilerin Rolü

Dünyanın çeşitli ülkelerinde siyasi partilerin rolü farklı değerlendirilmelidir. Bu sebeple çalışmada karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Siyasi partiler, Batı Avrupa ülkelerinde, Rusya'da olduğu gibi Orta Asya ülkelerinde de yönetim şekline ve devlet yapısına bağlı olarak gelişmektedir.

Almanya'daki partiler ve parlamenter demokrasi zengin bir geçmişe sahiptir. Aralarında rekabet eden siyasi partiler olmadan modern demokrasi işleyemez. Anayasaya göre partiler politika yapmakta önemli bir rol üstlenmektedir. Anayasa'nın 21. Maddesi'nde, "Partiler halkın siyasi iradesinin oluşumuna katkıda bulunur" denilmektedir. Böylece partinin anayasal görevi belirlenmiştir. Siyasi partilerin faaliyetleri ile ilgili 1967 yılındaki yasa ve daha sonra yapılan değişiklikler kapsamlı bir görev listesini belirlemiştir.

²⁷ Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kırgızstana (Kırgızistan'ın Siyasi Partileri)*. Moskova: NİK, 16-22.

²⁸ A.g.e s.23

1948-49'da Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası'nın kurucuları, partilerin işlevlerini anayasada belirtmişlerdir. Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki parti listelerine göre yapılacak seçimlerin amacı, aldıkları oyların oranına göre tüm partilerin mecliste temsil edilmesidir. Sonuç olarak, partiler modern Almanya Federal Cumhuriyeti'nin politik yaşamında önemli bir rol oynamaktadır.²⁹

Ayrıca, günümüzde 17 aktif siyasi partiye sahip Avusturya'daki siyasi partilerin rolü üzerine kaynaklar incelenmiştir. Ancak, aralarından en önemlileri Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (ASDP), Avusturya Halk Partisi (AHP) ve Avusturya Özgürlük Partisi'dir (AÖP). 1970-2000 yılları arasında Avusturya hükümetini parti temsilcileri yönetmiştir. Günümüzde en üst düzey devlet makamındaki Avusturya Sosyal Demokrat Partisi, Avusturya Federal Başkanı Heinz Fischer tarafından temsil edilmekte olup, bu partinin Ulusal Konsey'de 69, Federal Konseyde 23 ve Avrupa Parlamentosu'nda 9 sandalyesi bulunmaktadır. Ulaştırma, Yenilik ve Teknoloji eski Bakanı Werner Faymann 2008 yılından bu yana Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'ne liderlik etmektedir.

Eylül 2008 seçimleri sonrası en çok oy alan parti Avusturya Sosyal Demokrat Partisi olmuştur. 24 Kasım 2008'de Avusturya Sosyal Demokrat Partisi ve Avusturya Halk Partisi liderleri iki partiden oluşan büyük bir koalisyon kurulması üzerine anlaşarak Werner Faymann'ın Avusturya Başbakanlık görevine adaylığını kabul etmişlerdir.

Avusturya Halk Partisi 1945 yılında kurulmuş ve o günden itibaren Avusturya siyasetinin ana aktörlerinden biri olmuştur. 1945 yılından bu yana, Avusturya Parlamentosu'nun her iki kamarasında temsil edilmektedir. Parlamentodaki sandalye sayısı bakımından, AHP her zaman birinci veya ikinci kalabalık parti olmuştur. Bu parti, ideolojik ve programcı ilkeleri açısından Almanya'nın Hıristiyan Demokratik Birliği ile sık sık karşılaştırılmaktadır. Partinin anti sosyal yönü de vardır ve klasik muhafazakâr bir parti olarak Katolik değerlerine bağlılığını göstermektedir. 2008'deki parlamento seçimlerinde, Avusturya Halk Partisi ikinci sırada yer alarak Avusturya Sosyal Demokrat Partisi ile koalisyon hükümeti kurmuştur.³⁰

²⁹ *Osnovnoy Zakon Federativnoy Respubliki Germani.*, 300-301., <http://www.mediasprut.ru> (Almanya Federatif Cumhuriyetinin Anayasası),

³⁰ Oesterreichische Volkspartei! Grundsatzprogramm. <http://ovep.at>, 28

Avusturya Özgürlük Partisi 1949 yılında kurulmuştur. Bu partinin temelleri liberal-milliyetçi pan-Alman hareketine dayanmaktadır. Parti oluşturulduğunda Birinci Cumhuriyet ve Büyük Alman Halk Partisi gibi çeşitli partilerin temsilcileri katılmıştır. Avusturya Özgürlük Partisi'nin pek çok taraftarı Nazi ideolojisinin eski destekçileri olmasına rağmen, parti seçmenlerin sempatisini kazanmış ve Avusturya'nın en etkili partilerinden biri haline gelmiştir. 2000'lerin başında Avusturya Özgürlük Partisi, Wolfgang Schuessel önderliğindeki Avusturya Halk Partisi ile koalisyon hükümetine katılmıştır. Avusturya Özgürlük Partisi'nin Avusturya hükümetine katılması yurtdışında öfke fırtınasına neden olmuştur. Çünkü 1945 yılından beri Batı Avrupa'da ilk kez, aşırı sağcı bir imaja sahip olan partiler hükümet koalisyonlarına katılma konusunda bir takım yasa ihlaller yapmıştır. Bu nedenle 14 Avrupa Birliği ülkesinin hükümet başkanları, Avusturya hükümeti ile iş birliğine son verme kararı almışlardır. Ancak, bu önlemlerin verimsiz olduğu anlaşılmış ve Avusturya Halk Partisi ile Avusturya Özgürlük Partisi koalisyonunun varlığını sürdürmesine rağmen 2000 yılı yazında Avusturya hükümeti ile AB arasındaki ilişkiler normale dönmüştür.³¹

4 Nisan 2005'te Jörg Haider, Avusturya Özgürlük Partisi'nden çekildiğini açıklayarak, bölgesel örgütlerin yapısında bölünmeye neden olan "Avusturya'nın Geleceği için İttifak" adlı yeni bir parti kurmuştur. Ardından 23 Nisan 2005'te Avusturya Özgürlük Partisi yeni başkanlığına Heinz-Christian Strache seçilmiştir. Yeni lider partisinin sağ görüşlü duruşunu ve evrensel demokrasi taraftarı pozisyonunu korumaya devam ederek, Avusturya Özgürlük Partisi programlarının sosyal reform uygulaması üzerinde durmaktadır.

1945 yılından bu yana, Avusturya Parlamentosunda geleneksel olarak en büyük ve en etkili üç parti temsil edilmektedir. Bunlar Avusturya Halk Partisi, Avusturya Özgürlük Partisi ve Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'dir. Her üç parti yönleri bakımından farklı olsalar da başarılı bir siyasi faaliyet için koalisyon kurmayı ve siyasette farklı yaklaşımlar üzerinde uzlaşmayı başarmışlardır.³²

"Siyasi Partiler Üzerine" Federal Yasanın kabul edilmesi, modern Rusya'daki siyasi partilerin ve parti sisteminin gelişmesi açısından önemli bir aşama olmuştur. Aynı

³¹ Sozialdemokratische Partei Österreichs.Das Grundsatzprogramm. <http://spoe.at.>, 31

³² Sozialdemokratische Partei Österreichs.Das Grundsatzprogramm. <http://spoe.at.>,31

zamanda, bu yasa, devletin yürütme gücünü artırarak siyasi partilerin yalnızca faaliyetlerini değil doğrudan oluşum sürecini de kontrol etmeyi sağlamıştır. Maalesef, kanun hükümlerinin çoğunluğu resmi özellik taşıdığından siyasi partilerin kurumsal temellerini etkilemediğini belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla, yasama organı, siyasi partilere Rusya Federasyonu Hükümetini oluşturmak ve hükümetin diğer dalları ve bürokrasi üzerinde denetim sağlamak için yeni haklar tanımamıştır.

Siyasi sistemde partilerin rolü ve meşruiyeti birbirinden ayrılmaz konulardır. Günümüz Rusya'sında partiler topluma çok az bağımlıdır ve elit kesiminin çeşitli grupları (çoğunlukla ekonomik) arasında mücadele araçları olarak hizmet ederler. Sovyet sonrası ülkelerde partiler liderlerin etrafında örgütlenir ve liderlerin rolü belirleyici nitelik taşımaktadır. Sonuç olarak, Sovyet sonrası ülkelerdeki "genç" partiler "eski" Batılı partilere tarihsel prototipler açısından da pek benzerlik göstermemektedir.³³

Mevcut siyasi rejim, seçim sürecini ve parti sistemini kontrol altına almak istemekte fakat diğer taraftan nüfusun siyasi katılım mekanizmalarının geliştirilmesine ve sivil toplumun hükümetin karar verme sürecini etkilemesine katkıda bulunmamaktadır. İktidar partisi, siyasi rejimi ve iktidar üzerindeki tekeli korumaya çalışmaktadır. Böylece, Rusya'da nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilecek, çeşitli topluluk gruplarının çıkarlarını bir araya getirebilecek ve kendi politik hâkimiyetini koruyacak otoriter bir parti sistemi ortaya çıkmıştır. Böyle bir parti sisteminin işleyişi toplumun demokratikleşmesine yol açmamaktadır. Fakat toplumda biriken çatışma potansiyeli sonunda ortaya çıkacak ve halk egemen bir güç kaynağı olduğunu kanıtlayacaktır. Bu durum sonrası, sivil toplumun gelişmesi temelinde muhalif bir parti sistemi oluşacaktır.

Modern Rus siyasi sisteminde "iktidar partisi", temsili iktidarın benzersiz bir işlevini yerine getirmektedir. İktidar partisi parti kılıfında ve rekabetçi sistem çerçevesinde hareket ederek, hükümetin seçim avantajlarına ulaşmasını ve toplumdaki egemen konumunu korumasını sağlayan araçtır.

Modern Rusya'da gelişen son yıllardaki olaylar siyasi partilerin ne kadar etkili bir şekilde çalıştıklarını, Devlet Duma seçimlerine aktif katılımlarını ve bölgelerdeki parti çalışmalarının hangi aşamada olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi Devlet Duma'nın

---

³³ Politiceskaya partiya Spravedlivaya Rossiya, www.spravedlivo.ru

altıncı toplantısındaki (2003-2007) seçim hazırlığı önceki seçimlere göre daha ciddi önem taşımıştır. Siyasi partilerin güçlü seçim programları seçmenlerde umut ve güven uyandırmıştır. Özellikle Birleşik Rusya Partisi her bakımdan lider konumunu korumaktadır. Komünist Partisi'nin faaliyetleri eleştiriliyor olsa da ilk verilere göre ikinci sırada yer almaktadır. Bir yandan seçmenler tercihlerini Liberal Demokratik Parti'den yana yapmaktadır. Adil Rusya ve Elma partilerin %7'lik bariyeri kırabileceği tahmin edilmektedir.

Bu bağlamda birçok uzman, siyasi partilerin rolünün hem Orta Asya ülkelerinde hem de Rusya Federasyonu'nda ciddi anlamda birbirinden farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Her yerde olduğu gibi seçimlerden sonra, gelecek cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar geçici bir sakinlik yaşanacaktır. Köklü değişiklikler en azından gelecek yılın sonunda beklenmelidir.³⁴

Özbekistan'da resmi kayıtlı beş tane siyasi parti bulunmaktadır. Çoğu parti, mücadele etmek yerine "Sen bana dokunma, ben de sana" prensibini taşımaktadır. Böyle bir pozisyon, doğal olarak hızla değişen yaşamın gerisinde kalmaya neden olur. Bazıları, bunun büyük bir politika olduğunu, bunun için yeterli tecrübe ve güce sahip olmadıklarını iddia etmektedirler. Ancak bu tür yaklaşımlarla hemfikir olunmamalıdır. Kendisini parti olarak adlandıran siyasi bir güç, öncelikle mücadeleye katılmak için siyasi arenaya çıkmalıdır."³⁵

Ülkede yaşanmakta olan demokratik dönüşümler, siyasi partilerin sosyal ve siyasal hayatta yeni bir rol kazanmasına yol açmıştır; bu da toplum ve devlet işlerinin yönetimine aktif bir şekilde katılmalarını gerektğini ifade ediyor. En uygun siyasi parti sistemi Özbekistan'ın bağımsızlık yıllarında, kurulmuştur: Bunlar, Özbekistan Halk Demokratik Partisi, Adolat Sosyal Demokrat Partisi, Milliy Tiklanış Demokrat Partisi ve Özbekistan Liberal Demokrat Partisi'dir. Narodnoye Slovo gazetesinin belirttiği gibi, bu partilerin her biri belli fikirlerin destekçisi olarak, temsil ettiği nüfus grubunun çıkarları üzerine kendi fikri olan siyasi bir güç olarak siyasi arenaya girmiştir. Partiler çok partili bir ortamda, toplumdaki yerini bulmaya, insanları kendi programları ve sosyo-politik platformlarının

---

³⁴ www.edinros.ru

³⁵ Karimova, I. "Obşestvennoe dvijenie predprinimateleyi i delovih lyudei doljno obresti svoe dostoynoe mesto na političeskoj arene Uzbekstana." (Girişimcilerin Sosyal Hareketi ve İş adamları Özbekistan'ın Siyasi Arenasında Kendi Yerlerini Bulmalı) <http://ca.ru>.

etrafında birleştirmeye çalışmaktadır. İyi gelişmiş bir parti sisteminin yalnızca ideolojik ve politik çeşitliliğin varlığına değil, aynı zamanda güçlü bir parlamentonun oluşmasına katkıda bulunduğu bilinmektedir.³⁶

Medeni bir şekilde rekabet eden siyasi partilerin varlığı sivil toplumun olgunluğunun canlı bir göstergesidir. Siyasi demokrasinin göstergesi olan çok partili sistem, hükümet organlarının makul bir şekilde oluşumu için önkoşuldur. Özbekistan çok partili sistem kurumlarının ortaya çıkışını değerlendirirken, demokrasinin gelişim sürecine ve hükümet organlarının oluşumu üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir. Partiler ana görevleri olarak, hükümetin yasama ve diğer temsilci organlarına seçilen temsilcileri aracılığıyla hükümet organlarının oluşturma sürecine katılırlar. Buna ek olarak, partilerin seçim kampanyasına katılımı çeşitli grup çıkarlarının ifade edildiği bir okul gibidir ve bu süreç seçmenlere siyasi kültürün, normların ve medeni siyasi yaşamın kurallarının temellerini aşılır. Partiler; milletvekilliğe aday gösterme, seçim öncesi kampanya yürütme, taraftarları ile temsili organlarda grup oluşturma haklarına sahiptir.

Siyasi parti statüsünün bazı özelliklerini belirtmek gerekmektedir. Birincisi; parti, devletin iktidar sisteminin bir parçası değildir, ancak üyelerini gönüllülük temelinde birleştirmekte ve parti üyelerinin izlediği hedeflerin birliği ve birleşmesi için temel oluşturmaktadır. En önemlisi, bu hedefler kamuya açık olması, bunları gerçekleştirmek için yalnızca siyasi araçlar kullanılmasıdır. İkincisi; parti, belirli bir sosyal grubun siyasi çıkarlarını ifade eder, en azından böyle olduğu iddia edilir. Aynı zamanda, kendi üyeleri ve ilişki kurdukları kişiler dışındaki topluluk katmanlarının çıkarlarını ifade etmesi gerekir. Üçüncüsü, parti, toplumun gelişimine yönelik belirli yön ve yollar öneren net bir şekilde belirlenmiş bir program hedefine sahip olmalıdır.

Kasım 1991'de Özbekistan Demokratik Halk Partisi kurulmuştur. Bazı insanlar, Özbekistan Demokratik Halk Partisi'nin oluşum sürecinde bu parti, Komünist Partinin varisi olduğuna inanıyorlardı, ancak gerçekte böyle değildir. Özbekistan Komünist Partisi'nin 700 bin üyesi var iken, Özbekistan Demokratik Halk Partisi'nin 220 bin üyesi vardı. Üye olanlar hiç bir Komünist Parti'ye üye olmayan bir takım gençlerden oluşmuştur. Özbekistan'daki partiler, diğer Post-Sovyet ülkelerinde olduğu gibi, hala "bebek"

³⁶ Saadanbekov, C. (2003). *Avtoritarizm i demokratiya na Vostoke* (Doğuda Otoriter Rejim ve Demokrasi), Astana: Foliant, 228.

durumdadırlar. Yapay olarak oluşturuluyorlar ve ülkenin siyasi yaşamında belirleyici bir rol oynamıyorlardı.³⁷

Son 30 yılda Kırgızistan'ın siyasi hayatı önemli ölçüde değişmiştir. Kırgızistan'da Nisan 2010'da yaşanan trajik olaylardan sonra, sosyal ve politik durumu değiştiren bir devlet gücü değişikliği yaşanmıştır. Ülkedeki en önemli değişimlerden biri, cumhurbaşkanlığı yönetim sisteminden parlamenter yönetim sistemine geçiştir. 27 Haziran 2010'da kabul edilen Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası uyarınca, Cogorku Keneş'in güçlerinin genişlemesiyle sorumluluğu da güçlendirildi. Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası ile parlamenter-cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiştir. 29 siyasi partinin katıldığı 2010 parlamento seçimlerinin sonuçlarına göre 5 siyasi parti kazanmıştır.

Mecliste 120 milletvekili görev sayısı şöyle dağıtıldı:

1. Ata-Jurt partisi (28 görev),
2. Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi (26 görev),
3. Ar-Namys partisi (25 görev),
4. Cumhuriyet partisi (23 görev) ,
5. Ata Meken Partisi (18 görevli).³⁸

2010 yılındaki olaylar ve Kırgızistan'nın parlamenter sistemine geçmesi ile hükümetin demokratikleşmesine yönelik adımlar olmuştur. Modern dünya sosyal gelişiminin ana fikirlerinden biri, siyasi partilerin kamu yaşamındaki rolünü arttırmaktır. Partiler; modern toplumun siyasal yaşamındaki önemini, siyasi ideolojilerini geliştirerek, çeşitli sosyal tabakaların ve ayrı sosyal grupların çıkarlarını biriktirmeyi ve gerçekleştirmeyi mümkün kılmayı amaçlamaktadır.

Kırgızistan'daki parti sisteminin oluşumu iki aşamaya ayrılabilir: 1. 1990–2010, 2. 2010 dan bu zamana kadar. 1991-1993'te Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasasında, serbest seçimlerin ve çok partili sistemin temeli oluşturulmuştur. 1999'da “Siyasi Partiler” Kanunu kabul edildi. Kırgızistan'da, yasama organlarının örgütlenme süreci bu zamanda başlamıştır, seçim sürecinde aktif olarak yer alan siyasi partiler kurulmuştur. 2000'den bu yana, siyasi partilerin Kırgız parlamentosunun oluşumuna çoğunluk sistemi tarafından

³⁷ *Gosudarstvennoe ustroystva Uzbekstana.* - s-6 (Özbekistan'ın devlet yapısı) <http://mediasprut.ru>

³⁸ <http://www.kenesh.kg/ru/article/show/38/istoriya-kirgizskogo-parlamenta>

koşullar yaratılmıştır. 2007'den beri siyasi partiler tam orantılı bir sistem ile parlamento oluşturmuşlar. Nisan ayındaki olaylardan sonra 2010 yılında yeni Anayasa'nın kabulü ile birlikte, Kırgızistan, meclis başkanlığı hükümet sistemine geçmiştir. Yeni Anayasa, Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş'e milletvekillerinin seçilmesi için orantılı bir seçim sistemi sağlamıştır. Bu da Kırgızistan'daki siyasi partilerin gelişmesine faydalı olmuştur.³⁹

Genelde Kırgız partileri kendilerini en çok parlamento ve devlet başkanlığı seçimleri zamanlarında aktif olarak gösterebiliyorlar. Başka zamanlarda ise siyasi partiler ülkedeki toplumsal siyasi seyre herhangi bir etki gösteremiyor.⁴⁰

Kırgızistan'da yeni Anayasa'nın, siyasal sistemin işleyişi üzerindeki etkilerini ülkedeki mevcut parti sistemi ve liderlik yapısı açısından ele almak gerekmektedir. Kırgızistan çok partili bir sisteme sahip bulunmasına rağmen, bu durum ülkede ulusal düzeyde örgütlü program partilerinin güç kazanmasını sağlamamıştır. Bunun yerine partiler bağımsızlıktan sonra bölgesel liderlerin kurumsal araçlarına dönüşmüş, hatta 2003 yılındaki anayasa değişikliklerinden sonra bölgesel liderler partilere gerek duymadan hareket edebilmişlerdir. Yeni Anayasada meclisin bileşimi ve işleyişi konusunda getirilen düzenlemeler bu sorunu aşmak yerine pekiştirici nitelik taşımaktadır. Çoğunluk partisinin aldığı oy oranına bakılmaksızın çıkaracağı milletvekili sayısının 65 ile sınırlandırılması, üyeliklerin nispi temsil esası ile paylaşılması, meclisteki milletvekili sayısının 90'dan 120'ye çıkartılması, mecliste güçlü bir çoğunluğun oluşmasını engelleyici düzenlemelerdir. Zayıf çok partili sistem ve yeni Anayasanın sınırlayıcı düzenlemeleri siyasal sistemin istikrara kavuşması için mecliste güçlü bir uzlaşmacı eğilimin varlığını zorunlu kılmaktadır. Böyle bir geleneğin var olduğunu söylemek ise ülkenin 1991 yılından bu yana geçirdiği deneyim göz önüne alındığında oldukça güçtür. Yeni dönemde Kırgızistan'da siyasetçilerin temel sorumluluğu aralarında uzlaşma olmadan sistemin işleyemeyecini görerek hareket etmeleridir.⁴¹

Kırgız Tuusu gazetesinin editörü B.Orunbekova'ya göre, Kırgızistan'da "siyasi partiler hakkında" yasa tasarısı geliştirilmesi ve yasa önerilerini dikkate almak gerekir. Önceki tüm projeler yeterince gelişmemiştir çünkü iki eski cumhurbaşkanının yönetiminde

³⁹ *Rol politiceskih partii Kırgıstana v kontekste postroeniya parlamentskoy demokratii* <http://www.ca-portal.ru/article:27926>

⁴⁰ Cusupbekov, A. (2001). Siyasi Partiler, "*Bağımsız Kırgızistan: Düşümler ve Çözümler*". Ankara, Cem Yayınları, 184

⁴¹ Haluk, A., (2012) *Orta Asya'da siyaset ve toplum*. Ankara: Usak Yayınları, 35

siyasi partiler arasında net bir rekabet kurmak için tek bir yasal dayanak mevcut değildi. Özellikle iktidara çok yakın konumda olan yönetici seçkinler mevcut olan normları kendi lehine değiştirmeye çalışmıştır. Parlamenter yönetim sistemine geçiş süreci için bu yasa büyük bir önem taşımaktadır. Geçmiş yılların deneyimleri göz önünde bulundurularak, iktidarın partilerin siyasi faaliyetlerini kontrol ettikleri, onlara baskı uyguladıkları, liderlerini tutukladıkları ve başka yasadışı eylemler yaptıkları bilinmektedir.⁴²

Günümüzde siyasi partilerin devlet tarafından finanse edilmesi konusu gündeme gelmektedir, bilindiği gibi 50'den fazla ülkede siyasi partiler devlet tarafından finanse edilmektedir. Ancak her devletin özelliklerine göre siyasi partilerin de özellikleri vardır. Devlet hazinesinden tahsis edilen bütçe denetim altına alınmakta ve kullanım amaçları dikkatle kontrol edilmektedir. Örneğin, Almanya'da partilere para tahsis eden devletin politik fonları bulunmaktadır. Partilerin rolünü yükseltmek, demokrasi düzeyini geliştirmek veya uluslararası iş birliğini güçlendirmek gibi belirli proje ve talimatların uygulanması için para verilmektedir. Bazı ülkelerde ise devlet, parlamentoda görev alan tüm partileri finanse etmektedir.⁴³ İkinci sebep, bazı partiler seçim kampanyası için dış devletlerden fon almaya ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla partiler o devletlere bağımlı hale gelmektedir. Diğer yandan yerli finansmanlar vardır. Bunların dışında her ülkenin kendi oligarşileri seçim kampanyasına sponsorluk yapmakta ve destekleyicisi oldukları partilerden çıkarlarını korumalarını istemektedirler. Bu oligarşiler: "Partinin faaliyetlerini finanse ediyoruz, ancak sonuçlarımızı lehimize isteyeceğiz" diye şart koymaktadır. Bu nedenle, bazı partiler gelişemediği gibi bağımlı hale gelmekte ve özelleştirilmektedirler. Partilerin faaliyetlerinde önemli bir faktör kurala uygun olarak parti liderlerinin dönüşümü ile yeni neslin ortaya çıkışıdır. Partinin sadece bir lider tarafından yönetilmesi partiyi felce uğratabilir diğer bir ifadeyle geriye çekebilir. Örneğin, bir zamanlar Batı'da lider konumunu hiç vermeyen bir parti, seçimlerde kaybeder. Kaybın nedenlerinin incelenmesi ve analizi, parti liderinin uzun süredir değişmediğini bunun da durgunluğa yol açtığını göstermiştir. Bu nedenle, partiye yeni bir yön vermek ve hız kazandırmak için çoğu durumda parti liderleri değiştirilir.

Kırgızistan'ın en aktif 6-7 partisi vardır. Diğer partiler seçimlere bile katılmamakta ve ara sıra açıklamalar yaparak eylemlerde bulunsalar da seçmenleri

⁴² Orunbekov, B. "O partiah v Kirgizstane" (Kırgızistan'daki partiler hakkında) <http://kyrgyztuusu.kg>.

⁴³ "Veçerniy Bişkek" Gazetesi, №192 (10348), 2.12.2011., *Partynoe stroitelstva*....(Parti İnşası), 12-13

etkileyememektedirler. Günümüzde Kırgızistan'da 100'den fazla parti bulunmaktadır. Son seçimlere 29 parti katılmıştır. Ancak vatandaşlar bu 29 partiden en fazla 10 tanesinin ismini söyleyebilirler. Bu partilerden sadece 5-6'sı halk tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla vatandaşlar bu partilerin özelliklerini ve programlarını bilmiyorlar. Örneğin, Ak Col ve Alga Kırgızistan partilerinin sosyal bir dayanağı yoktur. İktidarın müdahalesiyle yapay olarak kurulmuştur. Eğer gerçekten bu partilerin taraftarları olsaydı her şeye rağmen siyasi sürece katılmaları gerekirdi. Ancak Alga Kırgızistan ve Ak Col partileri geçen yıllardaki seçimlere katılmamışlardır. Ak Col ve Alga Kırgızistan partilerin üyeleri şu anda iktidara gelmiş partilere dağılmış durumdadır. Günümüz Kırgızistan parlamentosunda 5-6 partinin seçmenlerin çıkarlarını temsil etmesi halinde en fazla 20 partinin olması yeterli olacaktır.

Bazı partiler kayıt yaptırmış ve hemen ardından ortadan kaybolmuştur. Partiler beyanda bulunmak, vergi ödemek ve diğer meşru görevlerini yerine getirmelidir. Partiler bu görevlerini yerine getirmezlerse kapatılmalıdır. 29 partinin seçimlere katılmış olması meclise girme olasılığını düşürerek tüm oy ve güçlerinin dağılmasına yol açmıştır. Bu nedenle, yön ve potansiyelleri açısından birbirine yakın olan partiler, bloklar halinde veya partiler halinde birleşmelidir. Örneğin, Ata Meken ve Kırgızistan Sosyal Demokrat Partileri, her ikisinin de programları birbirine benzemektedir. Eğer bu iki parti birleşmiş olsalardı, güçlü bir kitle partisi olacağı kesindi. Kırgızistan'daki partiler liderlerinden kaynaklı büyüyememektedir. Çünkü herkes sadece kendi adı ve hırsını ön planda tutmaktadır. Örneğin, 2010 seçimlerine katılan 29 partiden 7-8 tanesi, 7 Nisan olaylarından sonra halk iktidarını oluşturmak için çalışan partilerdir. Bu durumda mantıksal olarak birleşmeleri gerekirken kişisel hırsları yüzünden bunu yapamamışlardır.⁴⁴

Bu bağlamda yakın gelecekte siyasi partilerin faaliyetlerinde köklü değişiklikler beklenmeli midir? Ülke bağımsızlığını kazanmasından 20 yıldan fazla zaman geçse de gerçek demokratik bir siyasi sistemin kurulması için daha ne kadar süre gerekecektir.

⁴⁴ “Veçerniy Bişkek” Gazetesi, №200 (10356), tarihi: 2.12.2011., Partiyoe stroitel'stvo, 12-13

2. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'DAKİ SEÇİM SÜRECİNİN ÖZELLİKLERİ VE SİYASİ PARTİLERİN SEÇİMLERE KATILIMI

2.1. 1995-2005 Yılındaki Seçim Kampanyalarının Özellikleri

Egemenlik kazandıktan ve demokratik özgürlüklerin gidişatını seçtikten sonra, çok sayıda siyasi parti siyasi arenaya katılmıştır.

90'lı yıllar Kırgızistan için çok partili sisteme geçiş dönemi olmuştur. 1991'in sonunda 'Kırgızistan' demokratik hareketinin resmi tescili yapılmıştır. (Mart 1993'e kadar 'Hareket' toplumsal birlik bloğu olarak var olmuş, sonra bazı üyeleri tarafından 'Kırgızistan Demokratik Hareketi Partisi' (KDK) kurulmuş ve hareket birçok parti ve siyasi örgüt olarak dağılmıştır). 1995 yılında parti sayısı 13'e ulaşmıştır. 1999 da Kırgızistan'da 25 partinin tescili resmi olarak yapılmış ve bunun dışında kendini kurulmuş ilan eden partiler de olmuştur.⁴⁵

Genel olarak, Kırgızistan meclis oluşumunda siyasi partilerin katılımının ana aşamaları şartlı olarak 5 aşamaya ayrılabilir:

Birinci aşama. Tek görevli seçim bölgelerinde çoğunluk sistemi ile yapılan 2000 yılı seçim kampanyasıdır. Bu aşamada, Kırgızistan tarihinde ilk defa, siyasi partiler ve seçim blokları Kırgızistan Meclis'i için adaylıklarını ortaya koyma fırsatı buldular.

İkinci aşama. 2005 seçim kampanyası. 27 Şubat - 13 Mart 2005, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Yüksek Meclis milletvekili seçimleri siyasi partilerin katılımıyla çoğunluk sistemine göre gerçekleşmiştir.

Üçüncü aşama. 2007 seçim kampanyası. Kırgızistan meclis erken seçimleri Kırgızistan'ın siyasi tarihinde ilk kez orantılı temsil sistemi ile yapılan yeni bir aşamadır.

---

⁴⁵ Çorotegin, T., Moldokasimov, K. (2000). *Kırgızların jana Kırgızstandın kiskaca tarihi* (Kırgızların ve Kırgızistan'ın kısaca tarihi). Bişkek: Mektep Yayınları, 128

Dördüncü aşama. 2010 seçim kampanyası. Bu aşamada, meclis seçimleri, ülkenin parlamenter devlet yapısına geçişi ile karakterize edilen Anayasa'nın yeni versiyonuna uygun olarak gerçekleştirilmiştir ve meclise geçen siyasi partiler bağımsız olarak hükümeti kurmaya başlamışlardır. Aynı zamanda, hem devlet hem de bilim alanında sosyal ve politik dönüşüm sürecinde, yeni bir seçim sisteminin oluşturulma meselesi, siyasi partilerin gelişimi ve parti sistemi üzerindeki etkisi aktif olarak tartışılmaktadır.

Beşinci aşama. 2015 seçim kampanyası. Bu aşamada, meclis seçimleri orantılı temsil sistemine göre düzenlenmiş: 120 milletvekili parti listelerine göre tek bir seçim bölgesinden seçilmiştir. Parti listelerine göre toplam aday sayısı 120'den az ya da 200'den fazla olamaz. Seçimlere katılan 14 partiden sadece altı parti meclise girmiştir.⁴⁶

Kasım 1991'de Adalet Bakanlığı 65 parti ve hareketin kaydını yapmıştır. Daha sonra bu partilerin önemli bir kısmı dağılmıştır. 1 Temmuz 1995'te yalnızca 12 siyasi parti ve 6 sosyal politik hareket kaydını yaptırmıştır.

1995 yılında çoğunluk sistemi ve tek üyeli seçim bölgeleri tarafından, Cogorku Keneş iki kamaralı bir parlamento olarak Yasama Meclisi (45 milletvekili) ve Halk Temsilcileri (35 daha sonra 60 milletvekili) ile ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.

Belirtilmelidir ki, bu dönemde Kırgızistan'da oluşan partilerin temel türleri, siyasi liderlerin etrafında gruplandırılmış birkaç birlik olmuştur.

V. Bogatyrev'in, 1998 yılındaki parti listelerine göre Cogorku Keneş'in bir parçasını oluşturma prosedürünü teklif ederek, partilerin gelişimini teşvik etme girişimi nicel bir etki yaratmıştır.

Merkez ve sağ kanattan Adilet, Ar Namıs ve Moya Strana gibi büyük partiler dâhil olmak üzere birçok parti oluşturulmuştur. Bu partiler solcu komünist bloğuna rakip olmuştur. 2000-2005 yılında gerçekleşen Cogorku Keneş'in ikinci toplantısında üçte ikisi

---

⁴⁶ *Tsentralnaya İzbiratel'naya Komissia RK*: (Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Seçim Komisyonu) <https://shailoo.gov.kg/ru/>

tek üyeli seçim bölgeleri ve üçte biri parti listeleriyle yapılan seçimlere göre yasama meclisi kurulmuştur. 15 siyasi parti sicil kaydı yapılan üyelerini aday göstermiştir.⁴⁷

Kırgız Cumhuriyeti seçim yasasına göre, Kırgızistan'ın tarihinde ilk defa 1999 yılında siyasi partiler ve seçim blokları üyelerini devlet iktidarının temsilci kurumlarına aday çıkarabilmişlerdir. Böyle bir olay cumhuriyetin siyasi yaşamındaki dönüm noktalarından biri olarak görülebilir.

Şubat 2000'de yapılan parlamento seçimlerinde ülkede 28 siyasi parti bulunuyordu. Ancak, seçim yasasının normlarına uymayan ve Kırgız Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'nda bir yıllık kaydı bulunmayan birçok siyasi parti Kırgız Cumhuriyeti'nin Cogorku Keneş Yasama Meclisi milletvekili seçimlerine katılamamıştır.

Yasama meclisi milletvekili seçimleri için Kırgız Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'nda bir yıldır kaydı bulunan ve seçimlere katılmak için statü sağlayan 15 siyasi parti kendi adaylarını göstermişlerdir.⁴⁸

Ülkedeki beş siyasi parti için iki seçim bloğu oluşturulmuştur: Demokratik güçler birliği bloğundaki Kırgızistan Birlik Partisi, Sosyal Demokrat Partisi, Ekonomik Kalkınma Partisi ve Manas bloğundaki Cumhuriyet Halk Partisi, sanayi, tarım ve düşük gelirli aileler ve işçilerin çıkarlarını koruyan partilerdir.

Kırgızistan'daki siyasi partilerin ilk katıldıkları seçim sürecinde hem tek üyeli seçim bölgelerindeki adaylar hem de siyasi partiler tarafından birçok ihlaller ve ihmaller yapılmıştır. Kırgız Cumhuriyeti Merkez Seçim Komisyonu'nun bu seçim kampanyası dönemi için kaydettikleri raporda, ilçe seçim komisyonlarında beş günlük ve Merkez Seçim Komisyonunda aday listelerinin kaydedilmesine ilişkin belgelerin alındığı tarihten itibaren 10 gün süren teftiş sırasında ihlaller sıklıkla tespit edildiği ve bazı seçim belgelerinde önemli miktarda hataların olduğu belirtilmiştir. Adayların hazırladığı belgelerin hazırlık seviyesinin düşük olması şu şekilde açıklanabilir:

⁴⁷ Bogatiryev, B. (2006). *Mesto i rol' političeskih partiy v kirgızskom obşestve* (Kırgız Toplumunda Siyasî Partilerin Yeri ve Rolü), Bişkek.

⁴⁸ Vıbory deputatov v Jogorku Keneşa Kırgızskoy Respubliki. Sıfır i faktı.- Bişkek. 2000, 276 (Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş milletvekilleri seçimleri.)

- Seçim yasası adaylar, siyasi parti ve seçim blokları tarafından yeterince incelenmemesi;
- Seçim yasası ve seçim alanında adayların, yetkili temsilcilerin ve vekillerin düşük düzeyli hukuk eğitimi;
- Parti tüzükleri ve seçimlerle ilgili konularda karar alma hakkına sahip organların yetkileri hakkında bilgi eksikliği.

Adayların mülkleri hakkında yanlış ve eksik bilgiler verilmiştir. Milletvekili adayları sahip oldukları araba, daire (ev) ve arsa gibi mülklerin tamamını belirtmemişlerdir. Yanlış bilgi vermenin en yaygın nedeni adayların belge hazırlarken temel hukuki bilgi eksiklikleri ve dikkatsizliklerdir.⁴⁹

Seçim fonlarının harcama listesine bakıldığında, tüm siyasi partilerin ve seçim bloklarının harcamaları incelendiğinde, bütçenin büyük bir kısmının seçim öncesi kampanyaların yürütülmesi için medya iletişim araçlarına, süreli yayınlar ve basılmış materyallerin dağıtımına harcadığı gösterilmiştir.

Genel olarak, siyasi partilerin ilk kez katıldığı seçim sonuçlarına ve ilk turda dar bölge seçimlerinde siyasi partilerin adaylarına göre, toplam 16 milletvekilinin; 7'si Yasama Meclisine, 9'u Halk Kongresine seçilmiştir. Dar bölge seçimlerinin ilk turundan sonra şahsen başvurularıyla 6 aday, mahkemenin kararı ile 11 aday, Yüksek Seçim kararı ile 1 aday adaylığını geri çekmiştir. Dar bölge seçimleri tekrar oylama ile 12 Mart 2000 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu seçimde parti listesine göre, Yasama Meclisi'ne toplam 60 milletvekili, Halk Kongresi'ne 45 milletvekili seçilmiştir.

Kırgızistan'da parti faaliyetleri genelde seçim öncesi ivme kazanıyor ve seçim sonrası sessizleşiyor. Böylece, 1995 seçimlerinden hemen sonra partilerin mecliste 19 sandalyesi, 2000 seçimlerinde ise Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneşi'nin 39 milletvekilinin parti üyeliği vardır.

---

⁴⁹ *Vibory deputatov v Jogorku Keneşa Kırgızskoy Respubliki. Sifrı i faktı.*- Bişkek. 2000, 2 80 (Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş Milletvekilleri Seçimleri)

2000 yılındaki parlamento seçimlerinde 4 tane yeni parti; *Adilet Partisi* (SDS bloğunun bir parçası olarak kurulmuştur), *Afganistan Gazileri Partisi*, *Moya Strana Partisi* ve *Muhalefet Halk Partisi* mecliste yer alabilmiştir.

2000 seçimlerinde parti listelerine nispi temsil sistemin bütün olarak girmesi partilerin güçlendirilmesinde olumlu rol oynamıştır. Nispi temsil sisteminin varlığı ve önerilen oy pusulasının yapısı nedeniyle, seçmenler tercih ettikleri adayları partilerle özdeşleştirmek zorunda kalmışlardır. İster istemez, seçimlerde yer alan hem seçmen hem aday olan tüm katılımcılar tercihlerini parti odaklı belirlemek zorunda kaldılar. Bir kısmı partilerin örgütsel yapısının ve programının geliştirilmesi için, diğerleri parti tercihlerini belirlemek için kararlarını verdiler. Yüksek bir seçim barajının (%5) olması ise parlamentoya daha güçlü partilerin seçilmesini garantilemiştir. Seçim taktiklerini ve stratejilerini nasıl oluşturacaklarını, seçmenlerini, onların tercihlerini düşünmeyi ve kendi iç yapısını, disiplinini güçlendirmeyi öğrenmeye başlamışlardır. Bu durumda benzer sosyal-politik hedeflere sahip olan partilerde geçici olarak birbirine dostça yaklaşma eğilimi görülmüştür.

Bununla birlikte, nüfusun belirli bir kısmı tarafından desteklenen bazı muhalefet partilerinin ve liderlerinin seçimlerden yapay olarak çıkarılması, medyanın seçim mevzuatına aykırı hareket etmesi ve parti listelerine ayrılan sandalye sayısının az olması (En yüksek yasama organının toplam sayısının %14'u), genel olarak Kırgızistan'daki partilerin güçlenmesine pek katkı sağlamamıştır.

Sonraki 2005'de dar bölgeli çoğunluk sistemi ile yapılan parlamento seçimleri yine %100 partilerin zayıflığını göstermiştir. Bunu seçim sonuçları kanıtlamıştır. Adaylığını gösteren sadece dört partinin temsilcileri yasamada yer almıştır. Bunlar: *Alga*, *Kırgızistan* (13 sandalye), *Adilet* (2 sandalye), *Kırgızistan Komünist Partisi* (1 sandalye), *Kırgızistan Demokratik Kadın ve Gençlik "Novaya Sila"* partileridir (1 sandalye). Aynı zamanda, parlamentoda diğer siyasi partilerden tek olarak adaylığını koyan bir dizi milletvekili vardı. Böylece, Cogorku Keneş'in yapısının yalnızca üçte birinin parti odaklı olduğunu söyleyebiliriz. Hatta halk tarafından seçilen adayların bir kısmı her zaman belli bir partinin yanında olmuyor ve ideolojik programlarını takip etmiyordu. Ayrıca, 24 Mart 2005 tarihinde ülke yönetiminin değişmesinden sonra, *Alga Kırgızistan* partisine üyeliğin genel olarak reddi (veya bu üyeliğin gizlenmesi) bize gösteriyor ki, partinin başarısı ideolojik ve

değer temelinde değil de iktidarın idari kaynağını kullanmasının sonucuyla oluşmuştur. “*Algacıların*” birçoğu, mantık olarak muhalifleri olması gereken mevcut hükümeti desteklemektedir. Dolayısıyla, parti üyelerinin yanı sıra, partilerin de önceki gibi ideolojik platformlar tarafından değil, cumhurbaşkanının kişisel taahhüdüne veya reddine yöneldiği sonucuna varılmıştır. Buradaki temel mücadele parti programlarının uygulanmasından ziyade devletin beslenme kaynağına erişimini sağlamaktır.

Kırgızistan'da, dar bölgeli seçimler Sovyet döneminden itibaren 2007 yılına kadar salt çoğunluk sistemi ile sürdürülmüştür. Siyasi partilerin olgusunu inceleyen Batılı uzmanlar arasında, oransal temsile dayalı seçim sistemlerinin nispi temsil sistemleri (çoğulcu ya da "kazanan her şeyi alır"), iki partili sistemlerin oluşumuna katkıda bulunurken, çok partili sistemlerin lehine olma eğilimindedir. Ayrıca orantılı temsil ve çok partili sistem daha temsilci olarak kabul edilir, daha fazla sayıda sosyal grup için meclise daha fazla erişim sağlar ve daha meşrudur, parti tarafından verilen oyların oranı ve parlamentodaki sandalyelerin oranı arasında daha fazla uyumu sağlar. Çoğunluk sisteminin daha az temsili olmakla birlikte, orantısız sistemlerde yer alan daha az istikrarlı çok partili koalisyonlarla karşılaştırıldığında, iki partili sistem ve tek partili çoğunluk kuralıyla yönetimde daha fazla istikrar sağlamaktadır.⁵⁰

Bu nedenle, seçim sistemi geliştiricileri için orantılı bir sistem sağlayan ve ülkedeki parti sayısındaki artışa yol açan temsiliyet ile ikili parti sisteminin ve çoğunluk sisteminin parlamento çoğunluğunun yönetilebilirliği ve istikrarına varılması arasında seçim yapılmaktadır.

Duverger ve onun taraftarlarının sandığı gibi çoğunluk sisteminin kullanımı boyunca, Kırgızistan'daki partilerin çokluğu doğrudan parçalanmış parlamentoya dönüştürülememiştir. Seçimlerde partilerin zayıf etkisinin nedeni, bize göre onların parlamentoda az temsil edilmesinden kaynaklanmaktadır. Cogorku Keneş'teki parçalanma, çok fazla siyasi partinin mevcudiyetinden değil onların zayıf yönlerinin sonucudur. Çok nadiren seçim sistemlerinin kasıtlı olarak seçildiğini ve ülkenin bazı tarihi ve sosyal koşulları için daha az sıklıkla oluşturulduklarının yazan uzmanlarla aynı fikirdeyiz. Politikacılar temel bilgi ve enformasyondan yoksun olurlar ya da tersine, bilgilerini kendi

---

⁵⁰ Golosov, G. (1999) *Partiyne sistemi Rossii i stran Vostochnoy Evropy*. (Rusya ve Doğu Avrupa Parti Sistemi) Moskova: Ves' mir, 90.

çıkarları için çalışacaklarını düşündükleri modelini desteklemek için kullanırlar. Her iki durumda da yapılan seçim, belirli bir ülkenin uzun vadeli siyasi sağlığı için en iyisi olmayabilir ve zaman içinde demokratik gelişme için olumsuz sonuçlar doğurabilir.⁵¹

Her açıdan verimsizlik, çoğunluk sisteminin karakteristik bir özelliğidir, bu da mali, örgütsel ve geçici (ikinci tur için harcanan) ilişkilerin küçük bir devlet için çok pahalı olduğu bir durumdur. Benzer iki katmanlı bir sisteme sahip olan birçok devletin seçim pratiğinde gösterildiği gibi, seçmenler ikinci turda daha pasif olarak yer alıyorlar. Parlamento seçimlerinin ikinci turu çoğunluk sistemiyle düzenlenmektedir. Esas olarak milletvekillerinin çoğu tıpkı 1995'te %86,42, 2000 yılında %97.14'ü oluşturan seçimlerde görüldüğü gibi ikinci turda seçilmiştir. Bu eğilim 2005 seçimlerinde de izlenmiştir. Mevcut seçim sistemi, çok partili sistemin yüksek seviyesine uyumlu ve verimli bir şekilde birlikte çalışmayan karma ve tartışmalı milletvekillerinin çıkmasına neden olmuştur. G.V Golosov, çoğunluk sisteminin dokunulmadan korunması "parti sistemlerinin gelişmesini engellediği" eski Sovyet Cumhuriyetlerinin deneyimine işaret ediyor.⁵²

Devlet organlarının etkili bir şekilde görev başlarında bulunmaları için önemli olan bir başka husus; çeşitli yönetim biçimlerinin bu veya bu tür seçim sistemiyle bir arada var olmasıdır. Alfred Stepan, tarihsel nedenleriyle cumhurbaşkanlığı rejiminde çok partili siyasi sistemin kaçınılmaz olarak ülkede korunması gerektiğine inanan liderlerin kendilerini ve ülkelerini zarara uğratacağını belirtmiştir.⁵³

Mark Jones, "belirli bir sistem için en uygun sayıdaki parti bir bütün olarak tartışılabilirse, o zaman cumhurbaşkanlığı yönetim biçimi için herhangi bir tartışma yapılamaz. Çok partili sistemin yüksek düzeyde olması felaket sonuçlara yol açabilir. Cumhurbaşkanlığı sistemi mevcutsa, iki büyük partili sistem tercih edilir' diye savunuyor.

Bu nedenle, seçim sistemi öncelikle mevcut hükümet biçimine uygun olmalıdır.

Çoğunluk sistemi ile ilgili olarak gözlemlerinin geçerliliğini teyit eden Matthew Shugarth ve John Carey, Kırgızistan'da partilerin birleşme arzusuna sahip olmadığını

⁵¹ The International IDEA Handbook of Electoral System Design. Stockholm, Sweden. 1997, 1-2.

⁵² Golosov, G. (1999) *Partiyne sistemi Rossii i stran Vostochnoy Evropi*. (Rusya ve Doğu Avrupa Parti Sistemi) Moskova: Ves' mir, 92.

⁵³ Electoral laws and survival of Presidential Democracies. New York; Agathon Press. 1986, 10

belirtmektedirler. Genel olarak; 1) Birinci olmak, ikinci tura katılabilmek ve ikinci tura geçemeyenlerden destek almak 2) yeteneklerini artırarak ikinci tura katılacak olan iki partiden birisiyle iş ya da görev değişimi yapmak için partiler seçimlere ayrı ayrı katılırlar (bu, bireysel adaylar için geçerlidir). Çoğunluk sisteminde partiler koalisyon kurma eğiliminde olmazlar, böylece birbirleriyle olan ilişkilerde bağımsızlığını korurlar.

Kırgızistan'da çok az sayıda koalisyon kurulmuşsa da kısa sürede dağılmıştır. Örneğin, Demokratik Güçler Kongresi Eylül 1994'te muhalefet partilerini birleştirmeye çalışmıştır. Ancak merkezci partiler, seçimdeki olası kazanımların *Erkin Kırgızistan* veya *Komünist Partisi* tarafından ifade edilen radikal tutumlarla ittifakın getirdiği eksiklikleri aşmak için yeterli olmayacağını fark ederek kısa sürede dağılmıştır. Hükümet yanlısı SDS bloğundaki merkezci dört partinin liderleri, 2000 yılının parlamento seçim sonuçlarının ve milletvekillerini sandalye kazanımının ilan edilmesinden hemen sonra blok adına değil parti adına hareket etmişlerdir. Bireysel adaylara odaklanmak siyasi partilerin gelişmesine olan ihtiyacı azaltmaktadır. Bireylerin seçmenler tarafından tercihleri göz önünde bulundurulduğunda, karizmatik parti liderleri, partilerin seçim öncesi seviyesinde uzlaşmaya yardımcı olan tek birleşik örgüt olarak değil, parlamentoda yer alıyorlardı. Buna ek olarak, hükümet görevlilerinin, yargının, seçim komisyonlarının ve yerel idari yönetimlerinin veya partinin desteğiyle öne çıkıyorlar. Ancak seçmenlerin partilere karşı saygısız davranışı, aslında parti adayının şansını diğer adaylara göre azaltıyordu. Kırgızistan'da adayların seçimi, parti üyeliğine göre değil, kişisel, mesleki, etnik, dilsel ve bölgesel parametrelere dayanmaktadır.⁵⁴

Bu nedenle, Kırgızistan'daki partileri birleştirmek ve güçlendirmek için az da olsa koşullar bulunmaktadır. Birincisi, parlamentoya adayların gösterilmesi siyasi partilerin ve blokların ötesine geçmiştir. İkincisi, seçilmiş milletvekili partisinin parlamentoda çok da etkili değilse, ikinci turda destek veren parti orada temsil edilmediyse, parlamento seçimlerinde birleşmenin hiçbir anlamı yoktur. Ayrıca, parlamentonun kendisi, çoğu için cazip gelmese de oraya ulaşma arzusu uğruna partisinin inşası için para ve zaman ayırırlar. Parlamentonun yetkileri hükümetin siyasi sorumluluğunu etkilemeyecek kadar zayıftı (cumhurbaşkanı tarafından atanan başbakan ve bakanlardan gelen adayın rızası hariç). Aynı zamanda temel sorun, hükümetin kurulması değil, hükümetin istifası sürecine etkisi (siyasi sorumluluk) idi.

⁵⁴ İbraimov, T. (2006) *Politiko-pravovie issledovaniı* (Politik ve Hukuki Araştırmalar), Bişkek, 56

Kırgızistan'ın demokratik yapısı ve parlamentonun çalışma verimliliği güçlü siyasi partilerin gelişmesine bağlıydı. Ancak bu süreç tam tersine işlemiştir. Partilerin kurumsallaşması ve parti sisteminin pekiştirilmesi doğrudan parlamentonun toplumdaki sosyo-politik süreçlerin etki derecesi üzerine bağlıydı. Buna ek olarak, partilerin gelişimi üzerindeki kurumsal etkinin, parti sisteminin ülkedeki mevcut devlet biçimine uygun olacağı şekilde uygulanması önemlidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi cumhurbaşkanlığı sistemi için iki partili bir sistem, parlamenter cumhuriyet için çok partili sistem arzu edilir.

Özellikle son yıllarda partilerin gelişmesi ile durumun değişmeye başladığına dikkat edilmelidir. Uzağı görebilen ve kendi tutumuna bağlı politikacılar partiyi geliştirme esnasında gerçekten ciddi çalışmaya başlamıştır. Böyle bir çalışma, bölgesel şubelerin geliştirilmesi, üyelik tabanının genişletilmesi, parti platformunun bilimsel çalışması, fon kaynaklarının aranması ve modern siyasi teknolojilerin kullanılmasını kapsar. Siyasi liderler arasındaki karşılıklı temas noktalarını bulma süreci de başlamıştır. Görünüşe göre, bu çalışma gelecekte çeşitli partilerin birleşmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu, temel olarak erken anayasa reformu beklentisi ve Cogorku Keneş'in orantılı bir şekilde oluşturulması önerisine bağlıydı. Parlamento orantılı prensibiyle kurulacaksa, partiler seçim sürecinin tek örgütsel ve kolektif etkeni olarak ön plana çıkarılmalıdır.⁵⁵

Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası'nda 2003 referandumuyla yapılan değişikliklerin uygulanması ile yeni düzeltmelerin kabul edilmesi, Kırgız toplumunun gelişimi ve tek meclisli bir parlamentonun oluşturulmasında bir sonraki aşamaya damgasını vurmuştur.

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Cogorku Keneş milletvekili seçimleri 2005 yılında 27 Şubat-13 Mart tarihleri arasında siyasi partilerin katılımlarıyla gerçekleşmiştir. Seçim kampanyalarının resmi başlangıcı Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 9 Aralık 2004 tarihli 435 NO'lu "Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş Milletvekillerinin Atanmasına İlişkin" kararı ile düzenlenmiştir.⁵⁶

Seçimler güncellenmiş seçim mevzuatına göre yapılmıştır. "Kırgız Cumhuriyeti Seçimlerine Dair Kanun" un değiştirilmesine ve eklenmesine ilişkin kanun, 24 Ocak 2004

⁵⁵ İbraimov, T. (2006) *Politiko-pravovie issledovaniı* (Politik ve Hukuki Araştırmalar), Bişkek, 58

⁵⁶ *Ukaz Prezidenta Kırgızskoy Respubliki. UP № 435 "O naznacheniı vıborov v deputatov CK KR"*. 9.12.04 (Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı UP № 435 "KC. CK. Milletvekillerinin Atanmasına İlişkin")

tarihinde Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan 25 Aralık 2003 tarihli Cogorku Keneş Yasama Meclisi milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir. Yeni seçim yasasında, seçim komisyonlarının oluşum sürecinin demokratikleşmesini amaçlayan, siyasi partilerin toplumdaki rolünün güçlendirilmesine, seçimlerin şeffaflığını ve adil olmasını garanti eden yeni seçim usulleri kullanılması ve seçim mevzuatının ihlaline ilişkin sorumluluğun güçlendirilmesine yönelik normlar kabul edilmiştir.

"Kırgızistan Cumhuriyeti Seçimlerine Dair Kanun" uyarınca, seçim komisyonları vatandaşların seçim haklarının sağlanması için bütün sorumluluğuyla yükümlüdür.

Tüm seçim komisyonlarının statüsünü belirleyen önemli bir husus, seçimlerin hazırlanması ve yürütülmesi sırasında kendi yetkileri dâhilindeki seçim komisyonlarının devlet yetkilileri ve yerel yönetim organlarından bağımsız olduğunu belirten yasa normudur. Bu bir yandan herhangi bir organın veya onu temsil edenin seçim komisyonlarına talimat verme, iradelerini empoze etme, seçim komisyonlarının görevini tamamen veya kısmen üstlenme yetkisine sahip olmadığı anlamına gelir. Öte yandan, seçim komisyonlarının faaliyetlerini yalnızca yasanın gerekçelerine göre yönetmesi gerekmektedir.

Komisyonların devlet ve yerel yönetim organlarından bağımsızlığı, sadece dışarıda bırakmakla kalmayıp aynı zamanda seçim komisyonlarının özellikle de seçim kampanyası için maddi, teknik ve organize destek konularında bu veya diğer organlarla karşılıklı etkileşimi kapsamaktadır.⁵⁷

Eski Cumhurbaşkanı A. Akayev'in siyasi geleceğini belirleyecek olan parlamento seçimleri, 2005 yılının başlarında son derece önemli bir olay oldu. Seçim öncesi onun durumu belirsizdi, çünkü Anayasa uyarınca yeniden seçim için adaylığını koyamazdı. İktidarını ya da politik etkisini koruyabilmek için yalnızca iki adım atabilirdi:

1. Bir sonraki yeniden seçime katılabilmek için referandum yoluyla anayasa reformunun yapılması;
2. Bir halef seçmek ve kendisini manipüle etme imkânının korunması ile kendisine güç otoritesini aktarmak. Nasıl bir adım atılırsa atılsın, Cogorku Keneş'e sadık ve

---

⁵⁷ *Kodeks o vıborah v Kırgızskoy Respublike ot 24.01.2004* (24.01.2004 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Seçimleri Hakkında Kodeksi).

itaatkâr bir çoğunluğun sağlanması gerekiyordu. Bu seçim öncesi en önemli stratejik görevi olmuştur.

27 Şubat 2005'te tek meclisli Cogorku Keneş seçimlerin birinci turu gerçekleşmiştir. 2003 referandumunda seçim yasasında yapılan değişiklikler sonucunda seçimler iki türlü çoğunluk sistemi ile gerçekleşmiştir. 14 tane siyasi parti seçime katılmak için beyanda bulunmuş ve 227 aday gösterilmiş, kayıt için onlardan sadece 72 tanesi belgelerini teslim etmiş ve 64'ü kayıt yaptırmıştır. Kayıtlı olan 389 parti üyesi adayı toplam %16.4'ü oluşturup ve bunun % 10'a yakını kadınlardı. En fazla sayıda aday gösteren cumhurbaşkanlığı yanlısı "Alga, Kırgızistan Partisi" 26; 'Adilet' Partisi – 18; Sosyal Demokrat Partisi – 5; "Ar Namıs" – 3; iki tane komünist partiden toplam-7; Kırgızistan Kadın ve Gençlik Partisi "Novaya Sila" – 1; 'Soglasia' Partisi – 3; Kırgızistan Bölgelerinin Siyasi Partisi "Elet" – 2 ve Ekonomik Canlanma Partisi – 1 aday göstermiştir.

Hükümet belirlenen hedefi ("cep" parlamentosu) gerçekleştirmek için önde gelen muhaliflerin seçimlere katılmalarına engel olmaya çalışmıştır: Görevlerini yurtdışında sürdürmesi dolayısıyla ikamet niteliğindeki şartları karşılamayan eski büyükelçiler aday listelerine dâhil edilmemiştir. Ayrıca yetkililer "dışarıdan" insanları ve muhalefet adayları parlamentoya girmesini önlemek için kayıta engelleme; belgelerdeki önemsiz ayrıntılara takılma; yerel yönetimlerin seçim komisyonların çalışmalarına müdahale etme; seçim yasasının ihlal edilmesi; seçmen ve ilçe komisyon üyelerine rüşvet verilmesi; seçmenlerle buluşmaların yasaklanması; yukarıdan gelen bir emirle propaganda belgelerinin yazdırılmaması; medyaya erişimin engellenmesi gibi çeşitli yöntemler kullanılmıştır.⁵⁸

27 Şubat akşamı geç saatlerde ilk oylamada kazanan ve seçim yasasına uygun olarak % 50'den fazla oy alan yeni parlamentonun 30 tane milletvekilinin isimleri belli olmuştur. Siyasi partilerden 12 tane temsilci, en üst yasama organında "Alga, Kırgızistan" Partisi- 9; Kadın Demokratik Partisi - 1, 'Adilet - 1, Asaba- 1 ve cumhurbaşkanının erkek kardeşi ve oğlu da dâhil olmak üzere parti dışı üyelerden 18 tanesi yer aldılar.⁵⁹

Birçok gözlemci yetkililerin sadece itibarlı destekçilerini değil, aynı zamanda doğrudan akrabaları olan kendi büyük oğullarını ve karısının kız kardeşlerini yeni

⁵⁸ Galiyeva, Z. *Parlamentskie vıbory* 2005 y., 3 (Parlamento Seçimleri) <http://shailoo.kg>

⁵⁹ Seçimler 2005 y., <http://shailoo.gov.kg>

parlamentoya sokmasını iktidar rejiminin çöküşünün tezahürü olarak değerlendirdiler. Aslında iktidar, basit ahlak kurallarını göz ardı ederek stratejik hedeflerine mümkün kılan her yolla ulaşmaya çalışmıştır. Seçmenlerin desteğine rağmen, bir grup muhalif liderler (K. Bakiev, A. Madumarov, I. Kadırbekov vs.) yerel yönetimin aktif karşılığı nedeniyle milletvekili görevine ulaşamadılar.

İktidarın böyle uygunsuz veya kuralsız faaliyetleri çok sayıda protesto ve mitinge neden olmuş ve neredeyse tüm ülkeye yayılmıştır. Öncelikli olarak insanlar ilgisizliğin üstesinden gelerek siyasi çıkarlarını değil, kendi çıkarlarının muhtemelen klan-klan ve köy tercihlerini korumak için ayağa kalktılar. Protestocular, Cumhurbaşkanı A. Akayev'in derhal istifa etmesini ve üç ay içinde erken seçime gidilmesini talep etti. Sonrasında da yeni bir parlamento seçimi yapılacaktı.⁶⁰

Ülkenin 42 seçim bölgesinde 13 Mart 2005'te ikinci tur oylama gerçekleşmiştir. Seçim yasası uyarınca, tekrarlanan oylamanın sonucunda oylamaya katılan seçmenlerin basit çoğunluğunu alan aday seçilmiş sayılmaktadır.⁶¹

Buna rağmen, iktidarın girişimiyle ikinci tur muhalefet tarafından kaybedilmiştir. Ancak parlamentoda uzun süredir oturan eskime sayılan O. Tekebayev (Ata-Meken partisinin Genel Başkanı), I. Masaliev ve A. Beknazarov (Kırgızistan'ın Halk Hareketi) ikinci turu geçtiler. Cogorku Keneş'in arkasında iktidar muhalefeti olarak kalan ünlü A. Madumarov (Komünistler Partisi), K. Bakiev küçücük anavatanında önemli ölçüde halkın desteğini kazanarak kendi seçim bölgelerinde kolayca yeniden seçilmiş olmalıydı; Ar Namıs muhalefet partisinde üç adaydan hiçbiri parlamentoya kabul edilmedi. Genel olarak, muhalif adayları parlamentoda 75 sandalyeden sadece 6'sını almıştı, yani bu muhalefetin koltukların %10'unu bile alamadığı anlamına gelmektedir. Ancak tahminlere göre en az %30'unu alması gerekiyordu.⁶² Böylece, muhalefet, yasama organında kontrol yasağı söz konusu olmadan engelleyici bir pay bile alamadı.

Uzmanlar, muhalefetin seçimlerdeki başarısızlığını birlik eksikliği, genel strateji ve titiz hazırlık gibi hataların sonucu olarak görüyorlardı. Geçmiş seçimler partilerin belirgin

⁶⁰ Osorov Z. Calal-Abad: *Hronika protesta*// MSN, 11 Mart 2006 (Celal-Abad: Protesto Kronikleri)

⁶¹ *Kodeks o vıborah v Kırgızskoy Respublike.*- Bişkek., 2001-S.235 (Kırgız Cumhuriyeti Seçimleri Hakkında Kodeksi).

⁶² Kurmanov, Z. Kırgızistan'da parlamento seçimleri 2005 y. Ve A.Akaev'in Siyasi Rejiminin Çöküşü. // Ortasya ve Kafkasya. - 2005. - № 3 (39), 16

zayıflığını göstermiştir. Hiçbir parti 75 tane ilin tamamında aday çıkaramadı. Elbette ki, iktidar yanlısı 'Alga Kırgızistan' Partisi idari kaynakların desteğiyle yeniden en çok sayıda milletvekili koltuğunu kazanmıştır. Bu partiden kayıtlı ilk turda kazananlarla birlikte 17 tane kişi meclise girmiştir. Seçimlerde 4 tane ilçeden parti üyelerinden kendi adaylığını koyarak kazananlar olmuştur. Hükümet yanlısı olan 'Adilet' Partisi 4 tane olmak üzere Komünistler Partisi ve Demokratik Kadın ve Gençlik Partisi "Novaya Sila" birer sandalye kazanmıştır.

Böylece, 2005 seçimlerinde, Merkezi Seçim Komisyonunun tüm alanlarda müdahale etmediği görülmüştür; yerel yönetimlerin seçmen komisyonlarının çalışmaları üzerindeki baskı ve Seçim Yasasının kapsamlı bir şekilde ihlali, en kirlili teknolojileri kullanarak, örneğin; rüşvet teklifi (hediyeler, yiyecek ve para dağıtımı), ilçe ve bölge komisyon üyeleri üzerindeki baskı; iktidardan aday olması durumunda yasa ihlali iddialarını ihlal edenler lehine karar alınması; parlamentoya muhalefet adaylarının seçimini engellemek için hükümetin büyük mali ve insan kaynaklarının kullanılması; seçmen listeleri (ana listedeki seçmenlerin sayısındaki tutarsızlık, ilçe komisyonlarının ilçe komisyonlarına teslim olmaları ve gözlemcilerle teslim ettikleri protokoller) ile sayısız dolandırıcılık, ek listeler üzerinde oy verme, vatandaşların arsalarında kayıtlı olmayan oylama; oy verme protokollerinin tahrifatı gözlemlenmiştir. Bütün bunlar, muhalefet liderlerine "yolu tıkamak" ve "Alga, Kırgızistan" Partisinden adaylara ve yetkililerin himayesindekilere "yeşil ışığı yakmak" için kullanılmıştır. Devlet başkanının Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası ve Seçim Yasası uyarınca adil ve şeffaf seçimlerin düzenlenmesi gerektiği konusundaki tekrarlanan açıklamaları boş bir söz olarak kalmıştır.⁶³

Seçimler, demokratik gelişmenin en önemli göstergesidir. Bununla birlikte, siyaset bilimci A. Knyazev'in, post-Sovyet ülkelerdeki seçimlerin aktif bir şekilde dış müdahalelerin giderek toplumları iç savaşın eşiğindeki tehlikeli dengeye sürükleyen en ciddi siyasi karışıklığın patlatıcısı haline getirdiği görüşüne katılmamak yanlış olur. Bunun kanıtı, Kırgızistan'da A.Akaev'in iktidarının tasfiyesine yol açan 2005 Mart olaylarıydı.

2005'te yapılan parlamento seçimlerinde yaşanan çok sayıda ihlali ilk kez hükümet karşıtı güçleri bir araya getirerek heterojen olmayan birleşik bir muhalefet cephesinin

⁶³ Knyazev, A. (2007). Gosudarstveniy Perevorot 24 Mart 2005 y. Kırgızistan. (Hükümet Darbesi), Bişkek, 272

kurulmasına neden olmuştur. Belirleyici anlardan biri, muhalif liderlerin yenilgisi olmuştur. Güneyde muhalif politikacıların çoğu hükümet görevindeki başkanını istifaya çağırarak için güç birliği oluşturmuşlardır.⁶⁴

İhtilal sonrası, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Merkez Seçim Komisyonunun 69 tane Cogorku Keneş milletvekilinin kaydı Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Yüksek Mahkemesi tarafından yeni keşfedilen koşullar üzerine iptal edilmiştir.

26 Mart 2005 tarihinde, Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş milletvekillerinin kaydıyla ilgili Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Seçim Komisyonunun 59 Sayılı yeni bir kararı kabul edilmiştir.

Mart-Ekim 2005 döneminde tartışmalı seçim bölgelerinde tekrar oylamalar ve yeniden seçimler yapılmıştır. Sonuçlar ortaya çıktıktan sonra Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Cogorku Keneş'in tam düzeni oluşmuştur.

2005 yılı parlamento seçimlerinin, seçim kampanyasının hazırlanması ve yürütülmesine ilişkin geniş ve çok yönlü çalışmalara rağmen adayların, seçmenlerin ve seçim sürecindeki diğer katılımcıların seçim haklarından istismar edilmesinin vatandaşların seçim haklarındaki güvencelerini önemli ölçüde azalttığını ve gerçekten özgür seçimlerin yapılmasını engellediğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Kırgızistan Cumhuriyeti'nde vatandaşların seçim haklarının yasal mekanizmasının geliştirilmesi lazımdır.⁶⁵

2.2. 2007 Yılındaki Siyasi Partiler ve Parti Sisteminin Kurulma Süreci

Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası'nın yeni versiyonu ve 2007'de kabul edilen Kırgızistan Cumhuriyeti Seçim Yasası, siyasi partilerin listelerine göre Cogorku Keneş seçimi için yeni bir prosedür başlattı. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı 23 Ekim 2007 tarihli ve 465 Sayılı "Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş milletvekillerinin

⁶⁴ Timirbayev, V. Gerçekleşmeyen umutlar zamanı ya da on dört yıl önce // MSN, 16 Mart 2005

⁶⁵ Timirbayev, V. Gerçekleşmeyen umutlar zamanı ya da on dört yıl önce // MSN, 16 Mart 2005

erken seçimi üzerine" kararnamesinin çıkmasıyla parti listelerine göre Kırgızistan siyasi tarihinin yeni bir aşaması başlamıştır.⁶⁶

Kırgızistan'ın seçim sistemindeki bu yenilik toplumun demokratikleşmesi sürecinin bir sonucuydu. Ülkenin önderliğinde parti sisteminin oluşturulması ve parti oluşturma mekanizmalarının temsilci organların oluşumunda ve faaliyetlerinde partilerin aktif katılımını sağlayacağı varsayılmıştır. Topluluğun çeşitli katmanlarının çıkarlarının ne denli dikkate alınması gerektiği ve buna bağlı olarak halkın yetkililere olan güveni artacaktı. Nihayet ülkenin gelişimi için fikir ve stratejilerin oluşturulmasına siyasi güçler tam olarak katılma şansına sahip oldular.

Devleti güçlendirmenin önceliklerinden biri, yeni seçim yasasının getirilmesi ve 2005 seçimlerinde çirkin bir şekilde ortaya çıkan lokalizm, kabilecilikten kaçınmak için parlamentonun orantısal bir sistem üzerinde oluşturulmasıydı. Partiler, ekonominin gelişimi, güçlü ve sorumlu sosyal sorunların çözümü için büyük entelektüel potansiyelleri olan programlarını halka sunmak zorundaydılar.

Orantılı sistemin en önemli avantajlarından biri, devletin siyasi sistemi için büyük bir mukavemet sağlamasıydı: Cezalı toplumun temsilcilerinin iktidar yapılarına girme olasılığı, idari kaynakların kötüye kullanımı riskini azaltmıştır. Orantılı sistem siyasi olarak yapılandırılmış toplumun inşasına katkıda bulunmuş, milletvekillerinin seçmenlerin karşısındaki siyasi sorumluluğunu arttırmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş milletvekili seçimlerinde orantısal bir sistemin başlatılması konusu, Seçim Kanununa eklemeler ve değişiklikler getirilerek son 10 yılda tekrar tekrar gündeme getirilmiştir. Sonuç olarak, 2000 yılında, Cogorku Keneş Yasama Meclisi'ndeki 15 milletvekili tek bir seçim bölgesindeki parti listelerine göre seçilmiştir.

Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası, 2003'te çoğunluk seçim sistemi ile seçilen tek kutuplu Cogorku Keneş hakkında 54. maddeyi koymuş ancak Cogorku Keneş'e aday gösterme münhasır haklarını siyasi partilere vermiştir. 2005 yılında parlamento seçimleri

⁶⁶ Ukaz Presidenta Kırgızskoy Respubliki. UP № 465 «O dosroçnih vıborah deputatov Jogorku Keneşa Kırgızskoy respubliki.» 23.10.07 (Kırgızistan Cumhurbaşkanı 465 NO'lu kararı. Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş Milletvekilleri Erken Seçimi Hakkındaki Kararı)

çoğunluk sistemi ile yapılmış; seçim sürecinin tartışmalı özelliği adayların seçmenlere doğrudan ve gizli rüşvetin çeşitli biçimlerini "siyah" teknolojileri kullanması olmuştur.

Bu nedenle, Kırgız Cumhuriyeti'ndeki 2005 seçimlerinden sonra orantılı sistemi sunma meselesi yeniden gündeme getirilmiştir. Ancak, Cogorku Keneş milletvekillerinin seçimlerinin parti listelerine göre yürütülmesiyle uygun olarak, Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasasının ve Seçim Yasası'sının yeni hali 21 Ekim 2007'de referandumla onaylandıktan sonra olumlu bir şekilde çözülmüştür.

Avusturya, Rusya, İsveç ve diğerleri de dâhil olmak üzere birçok ülkede uygulanan orantılı sistemle milletvekili seçimi, görüşlerin siyasi çeşitliliğini ifade eden, parlamentoda kamu, siyasi, bölgesel, toplumsal cinsiyet gibi çeşitli menfaatlerin gerçek bir temsilini sağlamaya yardımcı olarak çok partili sistemin gelişmesini sağlamaktır.⁶⁷

Parlamentoda yeni oluşan düzen siyasi partilerin faaliyetlerinin artmasına ivme kazandırmıştır. Aralık 2007'deki parlamento seçim zamanında ülkede 100'den fazla siyasi parti kaydı yapılmıştır. Her birinin kendi seçmenleri bulunuyordu. Ancak, Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş'inin erken dönem parlamento seçimlerinde gözlemlendiği gibi, tüm siyasi partiler seçim kampanyasına katılmaya hazır değildiler. Bu durum siyasi partilerin aday listelerini sunmasıyla açık hale gelmiştir. Partilerin aday listelerini hazırlarken yapılan hatalar yüzünden bazı siyasi partiler kayıt olamamış ve sonuç olarak seçimlere katılamamıştır.

Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş'i'nin siyasi partilerin temsili üzerine oluşması, Kırgız Cumhuriyeti'nin Cogorku Keneş milletvekillerinin erken seçimlerinin oransal sisteme göre hazırlanması ve uygulanması sırasında kullanılan yeni seçim teknolojilerini belirlemiştir.

Bu nedenle, parti listelerine göre yapılan seçimler, adaya doğrudan oy vermemektedir. Bu sisteme oy veren seçmen, bu siyasi partinin, fikrinin ve programlarının kendi görüşleriyle örtüştüğüne güvenir. Cogorku Keneş erken seçimlerin ilanı partilerin çeşitli bölgelerdeki nüfusa yönelmeye zorlamış ve partilerin seçmenleri ne kadar başarılı

---

⁶⁷ Vologina, E. (2014) Realizasia Mnogopartiinosti v Rossiskoy Federassii, 23

bulduğunu ve seçmenlerin neyi desteklediğini objektif olarak değerlendirdiğini gösteren bir tür test yapılmıştır.

Kırgızistan'da parlamento seçimlerinin başlangıcında 104 siyasi parti kaydı yapılmıştır. Bunlara Ekim ayı ortasında eklenen “Anayasa, Reformlar ve Kalkınma İçin” hareket formu, Başkanı olarak seçilen Kurmanbek Bakiev'in “Ak Col, Kırgızistan” Halk partisi kurucu kongresine dönüşmüştür. Bu kongreye diğer hükümet yanlısı siyasi güçler (Partilerden "Sodrujestvo", "Moya Strana") de katılmıştır.

Başlangıçta, 50 tane siyasi parti parlamento seçimlerine katılacaklarını açıklamıştır. Ancak, birçoğu seçim öncesi maratonuna girmemiştir. “Kırgızistan Kadınları”, “Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Ekonomik Yenilenmesi” ve “Halk Birliği” gibi partiler geri çekilme nedenlerini açıklamadan seçimlere katılmayı reddetmişlerdir. Toplam 22 tane parti kayıt için belgelerini teslim etmiş bulunup, bunlardan 12 tanesi Merkez Seçim komisyonunun “doğal seleksiyon”una geçmiştir. Geri kalan 10'u çeşitli nedenlerden dolayı, örneğin, bazıları adaylıklarını diğer güçlü partilerin yararına, diğerleride çeşitli niteliklerden dolayı geri çekilmiştir. Kırgızistan Komünist Partisi, Kırgızistan Köylüler Partisi, Kırgızistan Yeşiller Partisi, Afganistan Gazileri Partisi ve diğer yerel seçimlere katılan “Rodina”, “Taza Koom” ve “Zamandaş” partilerinin kaydı reddedilmiştir. Bunun nedeni çeşitli durumlara bağlıydı. Bu aynı zamanda MSK tarafından kayıttan çıkartılan bireysel adayları da etkilemiştir: 1) Bazıları görevlerini adayın statüsüyle bağdaşmayan şekilde görevlerinden ayrıldığını veya geçici olarak durdurduğunu gösteren belgeleri sunmamıştır. Bununla birlikte, Merkez Seçim komisyonu hangi görevlerin adayın statüsü ile bağdaşmadığına dair net bir açıklama yapmamıştır; 2) Merkez Seçim komisyonu, bazı adayların parti listelerini kaydettikten sonra cinsiyet ayrımcılığına yol açarak dışlamıştır.

2000 yılında Cogorku Keneş seçimleri karma bir sistemde seçilmiş olduğu kabul edilirse, o zaman milletvekillerin bir kısmı parti listelere göre, diğer kısmı da tek görevli seçim bölgelerine göre seçilmiştir. 2007'de ilk kez egemen Kırgızistan'da seçimler Yeni Seçim Yasasına uygun olarak yalnızca orantılı bir sistemle yapılmıştır.⁶⁸

Kırgızistan'da 90 tane milletvekili ilk defa tek meclisli Cogorku Keneş'e, tek bir seçim bölgesinde kapalı parti listelerine orantılı sistem temelinde seçilmiştir. Bununla

⁶⁸ <http://shailoo.gov.kg>

birlikte, Kırgızistan mevzuatıyla belirlenen orantısal temsil ve sandalye dağılımına katılım koşulları çok yaygın değildir:

- Siyasi partilerin meclisteki sandalye dağılımına katılabilmesi için, iki ayrı barajın geçilmesi gerekiyordu: 1) ülkede kayıtlı tüm seçmenlerin sayısından %5'lik bir ulusal baraj; 2) partilerin dokuz bölgenin her birinde geçilmesi gereken % 0,5'lik bir baraj;
- Seçim kanununda, ikinci barajın nasıl belirleneceği konusunda net bir hüküm bulunmamaktadır. Merkez Seçim komisyonu, 19 Kasım 2007'de, bu barajın ülke genelindeki listelerde yer alan tüm seçmenlere göre hesaplanacağı konusunda bir kararname yayınlamıştır;
- Siyasi partiler, seçimlere kaydolmak için, en az 90 ve 100'den fazla adayı içeren adayların bir listesini Merkez Seçim komisyonu'na sunmak zorundaydılar (Aslında, daha az adayla listeler göndermek olanaksızdı). Seçim Yasası'nın 72.5 Maddesi gereği liste gönderildikten sonra partilerin değişiklik yapması yasaktır, ancak partiden çıkarılması halinde adayları değiştirebilir;
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden, yaş ve ulusal düzeydeki dengesizlikleri ortadan kaldıran kotalar vardır. Bu nedenle, Seçim Yasasının 72.3 Maddesine göre: aynı cinsiyetten kişilerin her listede yüzde 70'i geçmemesi ve aynı cinsiyetten en fazla üç adayın parti listesinde üst üste bulunması gerekliliği; her parti listesindeki adayların %15'i 35 yaşın altında olmalı; en az % 15'i ülkede yaşayan farklı ulusları temsil etmelidir. Bununla birlikte, Cogorku Keneş'teki gençlerin ve ulusal azınlıkların yüzde 15'lik bir temsilcisinin bu grupların, bonoların sunulması yoluyla çıkarılmaları lobi kurmalarına izin vermesi pek olası değildir.

Seçim öncesi % 0,5 bölgesel sınır normu üzerinde ciddi tartışmalar başlamıştır. Gerçek şu ki, bu formasyon çok belirsiz ve farklı şekillerde yorumlanabilir olmasıdır. Örneğin, her partinin şu ya da bu bölgede ikamet eden seçmen sayısının mı, ya da ülke genelinde toplam seçmen sayısı oyunun % 0,5'ten fazla oy almasının mı gerektiği net değildi. Dolayısıyla, çeşitli siyasi partilerin temsilcileri hangi hükümlerin uygulamada kullanılacağını bilmediğinden yetkililerden normların etkisini kendilerine açıklamalarını talep ettiler.

Merkez Seçim Komisyonu, ülke genelinde seçmen listesine bakarak seçmen oylarının % 0,5'inin alınması gerektiğine karar verdiler, yani her bir parti mecliste temsilci

olabilmesi için her bölgeden en az 13.000 oy ve Bişkek, Oş gibi büyük şehirlerde en az 600 oy alması gerekiyordu. Böyle bir açıklama, kaldırılmasına yönelik ciddi bir tartışmanın başlangıcına yol açtı. On iki siyasi parti cumhurbaşkanına antidemokratik olarak görülen %0,5 oranında "aşırıksız kota"nın iptal edilmesini talep ederek bir çağrı yaptılar.

Ön sonuçlarına göre seçimlerde, ilk sırada cumhurbaşkanlığı partisi olan “Ak Col” Partisi % 48,1; ardından "Ata Meken" Partisi % 9,19 oy almıştır. “Ak Col” Partisi için en yüksek seçim desteği, Oş şehri ve Oş bölgesinde, Batken ve Çüy bölgesinde, Bişkek ve Talas'ta; en az seçim desteği ise Narın, Talas ve Issık-Köl bölgesinde kaydedilmiştir. Ata-Meken Partisi için Talas ve Narın, Bişkek ve Çüy illerinde "geçti" derecelendirmesine sahipti ve Calal-Abad ilinde geçiş sınırında dalgalanma görülmüştü. Partinin çok düşük oranları Batken ve Oş bölgelerinde, yani ülkenin güneyinde görülmüştür. "Ar-Namıs" Partisi ise yalnızca Bişkek ve Talas bölgesinde "geçer" notu almıştır. SDPK- Calal-Abad, Talas ve Narın bölgelerinde oy almıştır. Bu partinin Bişkek'te aldığı desteğe yakındı. Bu, partinin ulusal düzeyde sorun çözme fırsatı olduğu anlamına geliyor. Ön sonuçlara göre % 5 barajını sadece iki parti: ‘Ak Col’ ve ‘Ata-Meken’; illere göre de % 0.5 barajını sadece ‘Ak-Col’ partisi geçebilmiştir.

İlk sonuçlara göre ‘Ata-Meken’ muhalefet partisi, ‘Ak-Col’ partisinden sonra ikinci sırada yer almış ve parlamentodan 10’dan fazla sandalye alabilmiştir. Ancak, bölgesel %0,5’lik sınırı hesaba kattığımızda ‘Ata-Meken’ partisi, Oş (3103 oy) ve Batken illerinde (3162 oy) ve Oş şehrinde (301) gerekli oy sayısını elde edememiştir, bu nedenle yeni parlamentoya sadece "Ak-Col" partisi girmiştir. Oy sayımı bittikten sonra (Merkez Seçim Komisyonun'a göre en son oy pusulaları uzak bölgelerden alındığında) durum kökten değişmiş ve Cogorku Keneş’e siyasi güçler için yeni bir uyum sağlamıştır: Sosyal Demokratlar (SDPK) ve Komünistler Partileri %5 barajını aşmıştır. (Oyların % 95’ini saydıktan sonra ön verilere göre oyların sadece % 2.95’ini elde ettiler).⁶⁹

Yüksek Mahkemenin bölgesel sınırın her bölgedeki seçmen sayısından sayılması kararı ile bağlantılı olarak, Merkez Seçim komisyonu “Ata Meken” Partisinin Oş'ta gerekli olan % 0.5 oy alamadığını ısrarla belirtmiştir (Büyük partilerden birinin bu şehirde 600 yerine sadece 363 oy almasına inanmak zordur). Buna göre, muhalefetteki “Ata-Meken” Partisi, otoritelerin “merhameti” sayesinde, barajı geçen SDPK ve Komünist Partisi'ne

⁶⁹ <http://shailoo.gov.kg>

Yasama Meclisinde sandalye vermek zorunda kalmıştır. Cogorku Keneş'teki son düzen şu şekildeydi: Yeni parlamentoda "Ak Col" -71, Sosyal Demokratlar -11, Kırgızistan Komünist Partisi -8 sandalye kazanmıştır.⁷⁰

Seçimden iki ay önce kurulan siyasi partinin tüm bölgelerde gerekli güven oranını alarak böylesine bir başarıya imza atması çok şaşırtıcıydı. Bu başarıya, Cumhuriyetin başlangıcında kurulmuş olan ülkenin "eski" partilerinden hiçbiri ulaşamamıştır. Hiçbir Batılı demokratik gelişmiş ülkede bu hayal bile edilemezdi. Hiçbir totaliter devletin diktatör rejiminde bile kısa bir sürede böylesi bir başarıya ulaşılmamıştır.

Profesör C. Saadanbekov, Cogorku Keneş seçimlerinin sonuçlarına bakarak, Kırgızistan'da 15 yıldan fazla süren ekonomik ve siyasi reformların yeni bir (modern) toplum yaratmadığını belirtmiştir. C. Saadanbekov kendi değerlendirmesinde:

“Biz ancak Sovyet sınıflarının ve toplumsal gruplarının kalıntılarını: bürokrasinin, devlet memurların, aydınların ve arka plandaki nüfusun devasa bir şekilde zengin ve fakirlerin sınıflandırılmasını görüyoruz. Şaşırtıcı olan da bu iki katmanın, yani zenginlerin yaklaşık %10'u ve yoksulların %90'ından fazlası henüz bağımsız sosyal ve politik güçlere dönüşmemiş bir sürü halinde dolaşır ya da güçlü olana itaat eder”

demidir.

Günümüzde seçimlerin gösterdiği gibi, idari kaynaklara sahip ya da kontrollü demokrasinin tüm mekanizmalarını elinde tutan siyasi egemen sınıf bürokrasisi herkesten güçlü olmuştur. Bunun sonucu çok partili alternatif seçimler, konuşma ve basın özgürlüğü, rejim liderinin değişebilirliği, halk oyunun değil iktidardaki insanların seçim sonuçlarını düzeltmesinin korunmasıdır. Kısacası, yöneltilen demokrasi, egemen bürokratik sınıf tarafından düzeltilen, demokrasidir.⁷¹

Genel olarak, bağımsız Kırgızistan'ın gelişim tecrübesi, geniş halk kitlelerinin inisiyatifleri ve aktif katılımı temelinde radikal demokratik süreçlerin gelişimini imkânsızlaştırmıştır. Halkın iradesinin ve kararlılığının tezahür etmesinin sonucu olarak hem objektif hem de sübjektif koşullar, ülkede demokrasinin temelden gelişimi için gerekli koşullar yaratmamıştır. Alt sınıfların radikal değişiklikler yapamayacağını ispatladığı bir

⁷⁰ İlk seçim sonuçları: «Ак Col» - mutlak lider // Slovo Kırgızistana gazetesi, 18.12.2007

⁷¹ Saadanbekov, C. (2010). *Moya jizn* (Benim Hayatım), Bişkek: Altın Print, 267.

durumda, üstler inisiyatifi ele geçirerek Kırgızistan'ın egemenliği boyunca kendi çıkarları doğrultusunda bir politika izlemişlerdir.

Seçimler aynı zamanda orta sınıf efsanesinin olduğunu, ancak sınıfın kendisinin olmadığını göstermiştir. Henüz ciddi biçimde yapılandırılmış bir grup ya da toplumsal tabaka haline gelmemiş toplumun en zengin (oligarklar, iş adamları, mekik, yasallaştırılmış suçlular) kısmı vardır. Kapitalist Kırgızistan'a kuruluşundan bu yana uzun zaman geçse de ulusal burjuvası ve onun kurduğu liberal parti nerededir? Zenginler; seçimlerde şaşırtıcı olmayan bir şekilde, iktidardaki bürokrasiye dostça yaklaşım verici biçimde pazarlık yaparak birbirlerine çok sık ihanet etmektedir. Neden herkes bürokrasinin saflarına geçmektedir? Zira Kırgızistan gibi gelişmekte olan ülkelerde, zayıf bir demokratik geleneğe sahip olan bürokrasi, iktidarın işi olarak görülmektedir.⁷²

Siyasi partiler çok sayıda olmasına rağmen sosyo-politik yaşamın gidişatı üzerinde önemli bir etki yaratamamıştır. Parti kurma deneyimi olmayan, henüz gelişmemiş siyasi sistem şartlarında, birçok siyasi parti parlamento seçimlerine hazır değildi. Nedenler arasında üyeliklerin yetersizliği, dar bir sosyal tabanı olması, yetkisizliği, bölgedeki pek çok parti tarafından tanınması tespit edilebilir. Bireysel partilerin birçoğu Kırgız vatandaşları tarafından ilk kez duyuluyordu, bazı partiler yalnızca liderlerinin geldiği bölgelerde biliniyordu. Bu durum, seçmenlerin siyasi konumunu henüz belirleyememesi ve çoğunluğun klan-klan tercihlerinden yola çıkmasıyla karmaşıklaşmaktadır.

Böylelikle, seçimler yine yeni bir senaryoya göre, aslında yeni kurallar altında önceki gibi yapılmıştır.

2.3. 2010 Yılında Parti Esasındaki Temsili Hükümetin Oluşumu

10 Ekim 2010'da Kırgız Cumhuriyeti'nin beşinci toplantısında Cogorku Keneş milletvekili seçimleri yapılmıştır.

Nisan 2010'da iktidar değişikliğinin bir sonucu olarak, 7 Nisan 2010'da 1'nolu Kırgızistan Cumhuriyeti Geçici Hükümetinin Kararnamesi ile Kırgız Cumhuriyeti Dördüncü Konferansını feshetmiştir.

⁷² Saadanbekov, C. (2010). *Moya jizn* (Benim Hayatım), Bişkek: Altın Print, 270.

Ülkede normalleşmenin en önemli aşaması olarak gösterilen Anayasa Refereandumu 27 Haziran 2010 tarihinde yapılmıştır. Referanduma ilişkin yasa yapılacak oylamada yeni Anayasanın kabul edilmesi durumunda geçici Hükümet Başkanı Otumbaeva'nın 31 Aralık 2011 tarihine kadar geçici Cumhurbaşkanlığı görevine seçilmiş kabul edileceğini, buna karşılık bu tarihte yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerde aday olamayacağını hükme bağlamaktaydı. Seçimlerin 10 Ekim 2010 tarihinde yapılmasını Ekim 2010 seçimleri ile devam ederek, 2011 yılında yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde uzanan bir süreç içinde şekilleneceği görülmektedir.⁷³

Anayasanın yeni bir versiyonunun benimsenmesinin bir sonucu olarak Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yönetim biçimi cumhurbaşkanlığı sisteminden parlamento sistemine geçmiştir.

Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasasının 70. Maddesi uyarınca, Cogorku Keneş 5 yıllık bir süreyle seçilen 120 milletvekilinden oluşur ancak orantılı sistemde yaş niteliğinde bir azalma olduğunu da belirtmek gerekir. Seçim gününde 21 yaşına giren Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşı milletvekili seçilebilir.

Kırgızistan Cumhuriyeti geçiş dönemi Cumhurbaşkanı'nın 9 Ağustos 2010'daki 93 nolu kararı ile Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş milletvekili seçimlerinin 10 Ekim 2010'da olacağı kararlaştırılmıştır.

27 Haziran 2010'da referandumun hazırlanması ve uygulanması Cogorku Keneş milletvekillerinin seçilmesi için Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Seçim Komisyonu da dahil olmak üzere tüm düzeylerde yeni seçim komisyonlarının oluşturulmasına dikkat edilmiştir.

Dolayısıyla, 21 Nisan 2010 tarihli 19 NO'lu Geçici Hükümet Kararnamesi uyarınca, referandumun hazırlanması ve yürütülmesi (Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası'nın kabulü, Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın olağanüstü seçimleri ve Kırgız Cumhuriyeti'nin Cogorku Keneş milletvekilleri seçimi) için Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Seçim ve Referandumlar Merkezi Komisyonu'nun yeni bileşimi, Kırgızistan Cumhuriyeti Geçici Hükümeti tarafından oluşturulmaktadır.

---

⁷³ Haluk, A., (2012) *Orta Asya'da siyaset ve toplum*, Usak Yayınları, 18

Komisyunun üyelerinden oluşan (seçim kararı ile) Seçim ve Seçim Komisyonu Merkez Komitesinin bileşimi, Cogorku Keneş milletvekili seçimlerinde en fazla oyu alan sekiz siyasi partinin temsilcileri, Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve 2009 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçimlerinde oy dağıtımına katılan sivil toplum örgütü Kırgızistan Cumhuriyeti Geçici Hükümeti tarafından kuruldu. Kırgız Cumhuriyeti Geçici Hükümeti, Kırgız Cumhuriyeti Seçim ve Referandumları Merkezi Komisyonu'na sivil toplum kuruluşlarından en fazla 6 üye atayabilmektedir. UNDP tarafından Merkez Seçim Komisyonuna 2 üye danışman oylamasıyla seçilmiştir.

Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Seçim Kurumuna Parlamento seçimlerine katılmak için 57 siyasi partinin başvurusunu kabul etmiştir.

Bunlardan 29 siyasi parti, Cogorku Keneş'e aday listeleri sundu 29 seçim partisinin tüm listeleri Merkez Seçim Komisyonu tarafından tescil edildi ve partilerin hiçbirinin aday listesinin tescili engellenmedi. Merkezi Seçim Komisyonu, tüm siyasi partilere seçime katılma imkânı sağladı. Böylece, 120 sandalye için 3000'den fazla aday yarıştı.⁷⁴

Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nın 6. maddesine dayanılarak normatif bir hukuki eylemin yürürlüğe girmesi için koşullardan biri; kitle iletişim araçlarında zorunlu bir yayın olması nedeniyle, Merkez Seçim Komisyonunun tüm kararları “Erkin-Too” gazetesinde anında yayınlandı.

Bu seçim kampanyasındaki yeniliklerden bir tanesi de güvenli ambalajların getirilmesiydi. Bu yenilikle, seçmenlerin oylarını saydıktan sonra seçim komisyonunun bir kopyasını güvenli bir kutu içerisinde mühürleyip derhal daha yüksek seçim komisyonuna gönderiyor ve böylece oylama sonuçları üzerinde protokollerin sahte olma riskini azaltıyordu.

Buna ek olarak, bir faks protokolü kavramı tanıtıldı. Tüm seçmen komisyonları modern faks ekipmanlarıyla donatılmış ve oylamaya ilişkin bir protokol hazırladıktan sonra, protokol faks yoluyla hemen Merkezi Seçim Komisyonuna gönderiliyor ve oyların gerçek resmini görsel olarak doğrudan görme imkânı sağlanıyordu.

---

⁷⁴ <http://shailoo.gov.kg>

Cogorku Keneş milletvekili seçimlerinin hazırlanması ve uygulanması, Kırgızistan Cumhuriyeti Seçimlerine Dair Kanun'a göre gerçekleştirildi. Seçim organizatörlerinin dikkatini çeken en önemli hususlardan bazıları şunlardı: Seçmen listelerinin açıklanması, oylama sonuçlarına ilişkin protokoller hazırlama doğruluğu.

SAS "Shailoo" sisteminin bilgisayar veri tabanını güncellemek ve Cogorku Keneş milletvekillerinin seçiminde 15 Eylül 2010 yılının 253 No'lu kararı ile seçmenlere verilen bilgilerin eksiksizliğini ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla Merkezi Seçim Komisyonu seçmenlerin kendi ve yakınları hakkındaki bilgileri önceden belirleyebilmeleri için köy eyaletinin bölgelerindeki yerel yönetimlere seçmen listelerini asmasını tavsiye ettiler.⁷⁵

Cogorku Keneş milletvekili seçimlerinin hazırlanması ve yürütülmesi seçim komisyonları: Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Seçim Komisyonu, 7 bölge seçim komisyonu, Bişkek ve Oş şehir seçim komisyonları, 56 bölge ve şehir seçim komisyonu, 2.890 bölge seçim komisyonu tarafından gerçekleştirildi.

Seçim Kanununun 25'inci maddesi uyarınca, siyasi parti seçimlerde orantılı bir sistemde aday listesinde orantılı sistem tarafından dağıtılacak görev sayısından az olmayan aday listesine aday gösterme hakkına sahiptir.

10 Ekim 2010'da yapılan oylama sonuçlarına göre, seçmen listelerinde yer alan seçmenlerin oylarının en az %5'ini toplayan ve ülke genelinde bölgesel olarak, Bişkek ve Oş dâhilinde, en az %0,5'i oyu geçen parlamentoya geçti. Bu nedenle, parlamentoda sadece beş parti (Ata Curt, SDPK, Ar-Namıs, Respublika ve Ata-Meken) sandalye kazanmıştır.

Alman Federal Meclis milletvekili Viola von Cramon:

"Kırgızistan, Orta Asya'daki parlamenter demokrasiye geçen ilk ülke olduğunu" kaydetmiştir. Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi (SDPK), Ata-Curt ("Anavatan") ve "Respublika", iktidar koalisyonunu kurdular. Başbakanlık görevi SDPK lideri Almazbek Atambayev devraldı. Viola von Cramon, yeni Anayasanın kabulüyle "bir parlamento cumhuriyeti oluşturulması için temeller atılmış, ancak nihai hedefe daha ulaşamamıştır."

---

⁷⁵ *Postanovlenie Sentralnoy komissii po viboram i provedeniü referendumov v Kirgizskoy Respublike № 253 ot 15.09.10* (Kırgız Cumhuriyeti Seçim ve Referandumları için Merkez Komisyonu Kararı NO: 253'ten itibaren 15.09.10)

demiştir.⁷⁶

Kırgızistan'daki 10 Ekim 2010'da yapılan parlamento seçimlerinin sonuçları bazı gözlemciler için bir sürpriz oldu. Merkezi Seçim Komisyonu hesaplamalarına göre, 11 Ekim sabahı yerel saat 05.00'te Ata-Curt ve Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi (SDPK) önde geliyordu. Her iki parti de ülke genelinde yüzde 8'den fazla oy aldı. Toplam olarak, seçim merkezlerinin yaklaşık %60'dan gelen sonuçlar işlendi. Ardından da yaklaşık %7 destek alan "Ar-Namıs" ve "Respublika" partileri izliyordu. Beşinci sırada oyların sadece %6'sından fazlasını alan "Ata-Meken" yer alıyordu. Bu demek oluyor ki, %5'lik engeli 5 parti aşmıştır.⁷⁷

Seçimden birkaç gün önce, Ata-Curt partisi hükümet tarafından etnik gruplar arası bir mücadeleye destek vermekle suçlandı. Liderlerinden Kamçıbek Taşiev'in, "fergana.ru" haber ajansına verdiği röportajda, ona göre Kırgızistan'daki Kırgızlar adil bir ulustur. "Adil ulus adil olması gerekir, bu ülkede yaşayan diğer ulusların altında olmamalı." demiştir.⁷⁸

Etnik çoğunluk ve azınlık arasındaki ilişkilerin böyle yorumlanması kamuoyu tarafından eleştirileri getirdi ancak seçimlerde partinin sonuçlarına etkisi olmadı. "Ata-Curt" üyelerinin birçoğu ve diğer partilerin liderleri daha önceki devrilen Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev'in hükümetinde çalışmışlardı. Yukarıda sözü edilen partilerin liderleri, "Ata-Meken" in lideri hariç, bir süre Bakiyev'le birlikte çalışmış ve hatta yüksek görevlerde bulunmuşlardır.

Böylece, son parlamento seçimlerin arkasında daha çok soru kalmıştır. Yeni parlamenter yönetim şekli ülkede tutunacak mıdır? Çeşitli partilerin temsilcileri sorun yaratan problemleri çözmek için uzlaşmaya varacak mı? Ülke genelinde durum değişecek mi? Orta Asya ülkeleri üzerinde uzman, Siyasi Kararlar Enstitüsü danışmanı olan Alexander Knyazev herkesi ilgilendiren soruların yanıtlarını bulmaya çalıştı ve Kırgızistan'daki seçimlerin sonuçları, ülkedeki mevcut durumu ve geleceği hakkında görüşlerini paylaştı:

⁷⁶ Pozdnyakov N. *Rost nasionalizma, referendum i parlamentskie vıborı*. (Referandum ve Parlamento Seçimleri), <http://deutschewelle.de>.

⁷⁷ *Vıborı deputatov Jogorku Keneşa Kırgızskoy Respubliki. Tsıfırı i faktı*. -2011. (Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş Milletvekilleri Seçimi. Sayılar ve Kanıtlar.)

⁷⁸ Kırgızistan'da Parlamento Seçimleri. <http://fergana.ru>.

“Eski üst düzey "Bakiev" yetkilileri tarafından yönetimi temsil eden “Ata-Curt” partisinin parlamento seçimlerindeki liderliği göz ardı edilemez. Genel olarak, bu politik birliğin kurulması ve tüm seçim öncesi faaliyetleri, eski rejimin konumlarını yeniden kazanma girişimidir. Elbette ki, “Ata-Curt” partisi, özellikle ülkenin finansal akışlarını kontrol etmek için kendi çıkarlarını sürdürüyor. Ancak seçmen sayısının yüzde sekizi ülke oylarının çoğunluğu değil, seçime katılanların bir parçası, kısaca “Ata-Curt”u genel olarak güney bölgeleri desteklediler.”⁷⁹

demiştir.

Günümüzde, Cogorku Keneş'te çoğunluğunun temsil ettiği ülkenin siyasi eliti, parlamenter hükümet biçiminin taraftarları ve muhalifleri olarak ayrılmıştır. Aynı zamanda, parti kurumlarının ulusal ölçekte artan etkisi ve kendi konumlarını güçlendirmek için aralarında mücadele etmesi belirgin hale gelmiştir. Analize göre, Cogorku Keneş'te temsil edilen bir adayın belirli bir partiden zafer kazanması durumunda, parlamenter yönetim sisteminin geleceğinin doğrudan ve tamamen öznel çıkarlara ve görüşlere dayandığını göstermektedir. Ülkedeki parlamentarizmin, milletvekilleri ve nispeten zayıf bir başkanın birincil devlet rolüyle güçlendirilmesi durumunda, Kırgız yönetimi, bugün cumhurbaşkanı tarafından gözlemlenen parlamentonun işleyişine müdahale etmeme ilkesinin sürekliliğinden en büyük yararı elde etmek için çaba gösterecektir. Bununla birlikte, güçlerin korelasyon modelini yeniden biçimlendirmek ve iktidarın yürütme ve yasama organları arasındaki politik kararları etkilemeyi içeren olayların gelişiminin başka bir versiyonu vardır. Başka bir deyişle, parlamentonun etkisini azaltarak cumhurbaşkanının rolünü güçlendirmek; aslında, hükümetin uzun zamandır tanıdığı başkanlık biçimine dönüşü gerektiriyor. Görünüşe göre, “Ata-Meken” (parlamenterizme geçişi başlatan ilk parti olarak), “Respublika” ve SDPK, kendi çıkarlarına göre hareket ederek, ülkedeki mümkün olan en çok sayıda önemli görevleri ellerinde bulundurmaya konsantre olacaktır. Bununla birlikte, Sosyal Demokratların gelecekte de tek parti parlamentere tek değişikliği sağlayacak olan ikinci seçeneği desteklemesi mümkündür. İkinci senaryonun destekçileri arasında “Ata-Curt” ve “Ar-Namıs” bulunur; ancak toplum, bu potansiyel hakkında şüphelidir.

2010 parlamento seçimlerinin ne kadar şeffaf ve adil olduğunu zaman gösterecektir, ancak bu, Kırgızistan'ın siyasi hayatının tarihinde ilk kez değildir bu yüzden ne yabancı

⁷⁹ Knyazev A. *Parlamentskiye Vibori v Kirgizstane* (Kırgızistan'daki Parlamento Seçimleri). <https://ca-news.org/news:846531>

gözlemcileri ne de yerel seçmenleri şaşırtmaktadır. Özellikle bu ya da diğer örgütü temsil eden gözlemciler sadece bir değerlendirme önerisi verebilir.

3. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN CUMHURİYETİ'NDE PARTİ SİSTEMİNİN GELİŞTİRİLMESİNDEKİ TEMEL PERSPEKTİFLER

3.1. Siyasi Partilerin Kendini Tanımlaması: İçten Bakış

Siyasi partilerin seçim sürecine, yasama organının oluşturulmasına ilişkin aktif katılım faaliyetlerinin giderek büyümesine rağmen, pek çok analist parti inşası konusunda, siyasi partilerin konumlandırılması, tanımlanması ve sonuç olarak açık ve istikrarlı bir sosyal taban oluşturulması gerektiğini belirtti.

Bununla birlikte, siyasi partilerin programatik belgelerinde yer alan ve ifade edilen siyasi partilerin ideolojisinin oluşum süreci ülkede oldukça zordur. Kırgızistan'daki siyasi partiler birkaç istisna dışında sayıları az, örgütsel olarak zayıf ve çoğu zaman sadece bir liderin çıkarları için çalışırlar, rollerini bilmezler ve neredeyse pratik olarak siyasi tartışmalara katılmazlar. Siyasal partilerin gerçeklikten uzak kalması, çoğunlukla resmi özellik taşıyan programatik belge ve yönergeleriyle doğrulanmaktadır. Çoğu durumda siyasi partiler yalnızca bireysel politikacılar için bir araçtır.

Ünlü siyaset bilimci M. İmanaliev, Kırgızistan'daki partilerin 27 tanesinin program belgelerini inceledikten sonra çoğunluğun Rus ve Avrupa belgelerinin bir derlemesi olduğunu ve programlarda ulusal özelliklerin dikkate alınmadığını belirtmiştir. Program ve kanuni belgelerde toplumsal örgütlenmenin tarihçesi, Kırgız toplumunun felsefi temelleri, devlet kurma deneyimi, etnik gruplar arası ilişkiler ve uluslararası ilişkilerin dikkate alınmadığı oldukça açıktır.⁸⁰

Siyasi partilerin program belgelerinin incelenmesi ideolojik olarak farklılaşmanın gerçekleşmesine izin vermektedir. Açıkça görüleceği üzere, sol ve merkez soldan sağa doğru, toplumun %62'sini oluşturan merkezilerin çoğunluğunun egemen olduğu siyasi yelpazede bir dizi tutum ve görüşler vardır. Ülkenin siyasi alanının yapısı, toplumun yeni toplumsal yapısını, yeni bir sosyal hedef ve beklenti yapısını yansıtmaktadır.

⁸⁰ İmanaliev, M. (2006) *Partiinoe stroitelstvo v Kirgizistane* (Kırgızistan'da Parti İnşası). Bişkek, 42-52

Dolayısıyla, siyasi partiler, politika oluşum süreçlerine katılarak, temsil ettikleri bu sosyal grupların çıkarlarını ve beklentilerini sunmak ve savunmak için bir araç haline gelirler. Sol ve merkez sol partiler, bir piyasa ekonomisine geçişle ilgili olarak en büyük sorunları yaşayan toplumsal tabakaların çıkarlarını temsil etmektedir. Bunlar emekliler, gençler, yoksul ve sosyal açıdan korunmasız toplum tabakaları ve sosyalist değer yönelimlerinin destekçileridir. Aksine, sağ ve merkez sağ partileri yeni toplumsal gruplarını; girişimcileri, büyük mülk sahiplerini, ulusal canlanma fikirlerinin destekçilerini bir araya getiriyor. Merkezci partiler, hükümet organları ve devlet kuruluşları etrafında yoğunlaşan devlet çalışan sosyal tabakaları kendi saflarına dâhil ediyor. Siyasi faaliyetin belirgin bir şekilde büyümesine rağmen, siyasi partilerin henüz açık ve istikrarlı bir sosyal tabanı olmadığına dikkat çekilmelidir.

Prof. Z. Kurmanov ve partinin inşası konuları uzmanı V. Bogatyrev aynı görüşe sahiptirler. 2008 yılında çıkan "Siyasi Partilerin Bugünü. Uzmanın Notları" kitabında belirtildiği gibi, siyaset bilimciler açısından Kırgızistan'da partilerin her türü ve biçimi mevcuttur. Ancak burada önem teşkil eden konu parti içeriği ve biçimi uyuşmamasıdır. Kırgızistan'daki partiler liderlik ilkesine dayanarak oluşturulmaktadır. Partiler seçmenlerinin çıkarlarını temsil etmezler çünkü onlardan ayrı olarak var olurlar, liderin etrafında birleşirler ve onun çıkarlarına hizmet etmeyi amaçlarlar. Bunu büyük ölçüde ülkede uzun zamandır yapılan çoğunluk seçimleri kolaylaştırmıştır. Parti listelerine göre yapılan seçimler oldukça çelişkili ve çok kısa tarihe sahip olduğundan aslında kelimenin tam anlamıyla parti seçmenleri yoktur. Bu nedenle, partilerin bu süre zarfında istikrarlı bir seçmenleri olmamıştır. 2007'de muhalefetin erken parlamento seçimleri kazanmasının iddiası bariz bir tahmin gibi görünüyordu. Beklendiği gibi, sözde "idari kaynak" diye adlandırılan devlet başkanı otoritesi adına hareket eden iktidar partisi kazanmıştır. Burada yalnızca "Kaç oy alacak, diğer partiler için de oylar kalacak mı?" sorusu düşündürüyor. Siyasi partilerin özdeşleşmesinin bir diğer problemi de liderlerin ve parti üyelerinin çoğunluğunun parti değerlerini ve görüşlerini taşımamasıdır. Kırgızistan'daki çoğu partiler, gerçekte Komünist Partinin değişik modifikasyonu olmasına rağmen, kendilerini merkezci olarak görmektedir. Söylenenler zaten "sağ" ve "sosyalist" ("sosyal-demokratik") partilerini ifade etmektedir. Kırgızistan'da örneğin, muhalefet sağ ve sosyal demokrat

partilerin çoğu serbest pazar ve özelleştirme politikasına karşı çıktıklarından şüphelenilmez.⁸¹

Kırgız Cumhuriyeti'ndeki durumu açıklamak için V. Bogatyrev siyasi partilerin (ideolojik gerekçelerle, temsilcilik, kompozisyon, müvekkillik seviyesinde) geleneksel kimliklerinin uygulanmasında herhangi bir zorluk olmadığını belirterek bu düşünceyi sürdürüyor. Ancak, bunu yaparak hiçbir parti bu sınıflamanın kısıtladığı işaret alanına tam olarak uymadığını göreceğiz. Bildirilen ve gerçek ideolojik zeminlerin ortak hiçbir özelliği olmadığı, partilerin ideolojik metinlerinin ve gerçek eylemlerinin eklektik olduğu ve katılımcıların bileşiminin sosyolojik özelliklerine ve çıkarlarına göre önemli ölçüde farklı olduğu karşıt ve uyuşmaz fikirler içermesidir.

Sonuç olarak, bazı istisnalar dışında, en azından herkes tarafından bilinen siyasi partiler klasik anlamda kurumun temel parametrelerine sahip değildir. Herhangi bir abartma tehlikesi olmaksızın, günümüzde neredeyse bütün Kırgız siyasi partiler sadece bir temelde tespit edilebilir: İktidar grubunu desteklemeleri ya da muhalefet olmaları. Üstelik mutlaka mevcut yetkililerin fikirlerini, politikalarını veya stratejilerini desteklemekle ilgili olmadığını ya da kimlik açısından hiçbir önem taşımadığını belirtmek gerekir. Önemli olan tek şey: bu grubun mevcut olan insanların iktidara gelip gelmeyeceğiyle ilgili aynı fikirde olup olmadıklarıdır. Aynı zamanda, hükümeti destekleyen partilerin ya da muhalefet partilerin sayısı ne kadar olursa olsun aralarında da pek bir fark yoktur. Bu durum, bu partilerin (hem hükümet yanlısı hem de muhalefetin) birleşmesi, dönüştürülmesi, daha fazla yeni "harekete" girmesinin kolay olduğunu sayısız gerçeklerle teyit etmektedir.

Buna ek olarak, V. Bogatyrev siyasi partilerin gelişmesi ve oluşum sürecini engelleyen ve baskı uygulayan unsurlar arasında şunları ortaya koymaktadır:

- Ülkenin son zamanlarda yaşadığı bu değer yapıların ve kriterlerin etkisinin adalet gücü oldukça güçlüdür. Vatandaşların "lider ve rehberlik eden" bir güç imgesi bulunan hem devlet hem de bireyin tüm işlevlerini yerine getiren güçlü bir siyasi yapısı olan KPSS dışında gelişmiş bir parti tecrübesi yoktur. Bu tür problemleri çözmeyen partiler, güvensizlik ve hayal kırıklığına neden oluyorlardı;

⁸¹ Kurmanov. Z, «O problemah nasiyoalnogo partogeneza». 28.07.2008. (Ulusal Partogeneze Problemleri Üzerine)

- Beyanlar ile gerçekten devam eden Sovyet sonrası ilişkiler sistemi arasındaki boşluk, ayrıca ulusal ideoloji rütbesine yükselen geleneksellik görüşleri ile desteklenen yarı demokratik toplum kurumlarının yapısı ciddi bir sorun olarak kalmaktadır. Dolayısıyla, siyasi mimari ahenginin çelişikliği ve tutarsızlığı, bir siyasi iktidar hakkında yanlış ve çarpık görüşü;
- Toplumun toplumsal yapısının dönüşümü ve bir grup siyasi çıkarların oluşum süreci tamamlanmaması;
- Siyasi partilerin örgütlenmesindeki sorunların yanı sıra siyasi ve ekonomik programların geliştirilmesi ve sosyal gösterimi;
- İnsanların hayatında siyasi motivasyonlar ve siyasi yönelimin rolünün hala zayıf olması. Toplumun ana yaşam ideolojisi olarak merkantilizme "kayması", ancak politik olarak sunulan ticari bir tutum olarak henüz muhafazakârlığa erişmemesi;
- Siyasal bir konum ve siyasi irade oluşturabilen ulusal değerler sistemi oluşturulmaması. Tatmin edici olmayan siyasi kültürün zemininde, bu faktörler siyasi partilerin kamu politikalarını şekillendirme ve uygulama sürecine katılma potansiyelini önemli ölçüde azaltmaktadır.

Bu faktörler zemininde V. Bogatyrev belirtiyor ki, "Siyasi hareketlerin ve siyasi gruplaşmanın karakteristik bir biçimi ve kuralı, zamansal olarak net bir şekilde tanımlanmış hedefe yeteri kadar yakın olmasıdır. Bu hareketlerin örnekleri 2002 yılında kurulan "Akayev'in İstifası ve İnsanlar için Reformlar Hareketi", Kırgızistan Halk Hareketi, Halk Kongresi, 2007 yılında oluşan Kırgızistan için İyi Bir Gelecek Birleşmiş Cephesi Anayasa, Reformlar ve Kalkınma Hareketi'dir. Kural olarak, bu tür dernekler çeşitli siyasi kurumların temsilcilerini içerir. Partilerin aksine, siyasi eylem yöntemleri hakkında farklı fikirleri olan farklı ideolojilerin taşıyıcılarıdır. Bir diğer karakteristik özelliği de siyasal hareketlerin kısa ömürlü olmasıdır. Hedeflerine ulaşıldıktan sonra dağılırlar ya da daha istikrarlı ve örgütsel olarak yapılanmış yapılara, bazen de siyasi partilere dönüşürler. Aynı zamanda, geleneksel siyasi partiler daha az sayıda oluşurlar. Partilerin var olma süresi, bu ya da diğer amacın gerçekleşmesinden daha çok liderlerinin siyasi yaşamının uzunluğu ile bağlantılıdır."⁸²

---

⁸² Bogatyrev, V. (2008) *Politiçeskiye partii segodyna. Ekspertniye zametki.* (Bugünün Siyasi Partileri.). Bişkek, 44

Sözü edilen faktörlerle bağlantılı olarak Kırgız Cumhuriyeti'nin siyasi partilerin konumlandırılması ve tanımlanması meseleleri güncellenmektedir. Bu durumda, örgütün konumlandırma faaliyeti altında tüketicinin malların rakiplerinin temsilinden farklı bir özelliğe yönelik faaliyetleri olarak anlaşılır.

S. Masaulov ve V. Hamisov'un çalışmalarında "Kırgızistan'da siyasi partilerin konumlandırılmasında karşılaştıkları sorunlar" olarak: "Konumlandırmanın asıl amacı, malların rakiplerle ilgili olarak belirli ve aynı zamanda en üst düzeyde etkin bir konuma sahip olması, pazar araştırması ile konumlandırmaya başlaması ve rakiplerin pozisyonlarını belirlemek gerektiğini belirtiyorlar. Piyasada bulunan ürünler, bunların ayırt edici özellikleri ve tüketicilerin onlara yönelik tutumu hakkında daha kapsamlı bilgiler elde ederseniz (piyasa araştırması yardımıyla), bize siyasi parti için malların en iyi pozisyonunun ne kadar doğru tespit edebileceğinizi göreceksiniz. Yeni bir siyasi gerçeklik olarak partiler, toplum ilişkilerde ve iletişimde belirli bir düzeyde olgunlaşma sağladığında ortaya çıkar ve ortaya çıktıklarında kendileri siyasi hayat ve siyasi piyasada aktif bir faktör haline gelirler. Dolayısıyla, partiler gelişimin hem sonucu hem de bir faktörüdür. Doğal olarak, çıkarlarını düzenleyen her toplumsal gruba bir parti adı verilmez".⁸³

Araştırmacılara göre, siyasi bir partiyi konumlandırmanın ilk belirtisi bir örgütün, zamanında yeterince istikrarlı bir şekilde birleşmesidir. Örgütün uzun dönemli faaliyeti onun ilham vericileri ve organizatörleriyle birlikte ortaya çıkan ve kaybolan müşterileri, hizipleri, kliklere ayırt etmeyi mümkün kılmaktadır.

Konumlandırmanın ikinci belirtisi, ulusal yönetimle düzenli bağlantılar kuran bölgesel ve yerel örgütlerin varlığıdır.

Konumlandırmanın üçüncü işareti, iktidarı ele geçirme ve kullanma hedefinin varlığıdır. İktidar için gayret sarf etmek, partileri baskı gruplarından ayırt etmeyi mümkün kılar. Sonuncular iktidarı ele geçirmek için değil, gölgelerde kalarak onu etkilemeye çalışırlar.

⁸³ Masaulov, S., Hamisov, B. (2006). *Problemi pozisionirovanniya političeskih partiy v Kırgızstane*. Bişkek, 80-81

Konumlandırmanın dördüncü işareti, parti oylamasından aktif üyeliğe kadar halkın desteğini sağlamaktır. Bu temelde partiler, seçimlere ve parlamento faaliyetlerine katılmayan siyasi kulüplerden farklıdır.

Parti konumlandırma işaretlerinin toplamı, konumlandırmanın beşinci ideolojik işareti ile tamamlanabilir: Parti, belirli bir ideolojinin, dünya algısının taşıyıcısıdır.

Kırgızistan'daki siyasi piyasa koşulları parti konumunun net bir şekilde tanımlanmasına yol açmadı. Ancak ana örgütün, kalkınma programlarının ve “gölge hükümetin” varlığı, önerilen sosyal kalkınma talebi için bir teklif olarak sunulan pazarlanan üründür.⁸⁴

Yukarıdaki hususlarla bağlantılı olarak, siyasi partilerin oluşumu ve konumlandırılması sorunları öncelikle Sovyet sonrası nüfusun politik kültürü, algısı ve tutumu mevcut sistemin siyasi gerçekliği ile bağlantılıdır. Böyle bir algı, Kırgızistan'da yaşayan insanların birçoğunun eski Sovyet halklarından olması nedeniyle eski Sovyet halkının partiler hakkında sadece Sovyetler Birliği Komünist (KPSS) şeklinde bir düşüncesi vardır. Fakat Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Batı'da anlatıldığı gibi aynı siyasi parti değildi. Sovyetler Birliği Komünist Partisi bir tür süstü ulu yönetim organıydı ve hemen hemen insan hayatının bütün alanlarını, devleti etkileyen ve aynı zamanda eleştiri dışında olan yönetim organı idi.

M. İmanaliev'in belirttiği gibi:

"...SBKP'yı mecaz olarak, insanlar bir çeşit ebedi, sağlam bir lider ve aynı zamanda ekmek getiricileri olarak hayal ettiler. Bu bir iş veren, izin veren, ikramiye veren, emir veren, aynı zamanda da hapis cezası veren bir organdır. Bu genel olarak sadece Kırgızistan'da değil diğer ülkelerde de siyasi parti algısını büyük ölçüde etkilemiştir. Böyle bir sorun Rusya, Kazakistan ve diğer birçok ülkede mevcuttur. Özbekistan'da ya da Türkmenistan'da başka bir düzen sorunu vardır. Parti olarak adlandırılan bazı resmi siyasi dernekler haricinde, bu devletlerde siyasi partilerin varlığı hakkında konuşmak için henüz erkendir".⁸⁵

⁸⁴ Masaulov, S., Hamisov, B. (2006). *Problemi pozisionirovanniya političeskih partiy v Kırgızstane*. Bişkek, 82

⁸⁵ İmanaliev, M. (2006). *Razvitiye politiceskoy situasii v Kırgızstane* (Kırgızistan'daki siyasi durumun gelişimi), Bişkek, 370

Kırgızistan'daki siyasi partilerin oluşumu ve tanımlanması sorunların karşılaştırmalı analizi göz önüne alındığında, Kazakistan Cumhuriyeti siyasi sisteminde benzer paralellikleri görüyoruz. Yani karlı yatırımların incelenmesi ile ilgili olarak analitik ajansın başkanı Konstantin Sıroezhkin, "Parti Alanında Siyasal Birikim. Üç muhalefeti bir araya getirirseniz, birbiriyle tartışılır. (Kazakistan işareti)" başlıklı yazısında: "Günümüz siyasi Kazakistan'ın yaratıcı fikirlere çok ihtiyaç duyduğunu belirtti. Belki de bu fikirlerin eksikliği nedeniyle, siyasi partilerimiz ana bileşeni görmemektedir. Politika tablolarında, iktidar mücadelesi olan herhangi bir siyasi örgütün asıl amacını bulamazsınız. Muhtemelen, böyle bir hedefin yokluğunda, belirli bir korku, hareketin gerçekten iktidar için savaşmak niyetinde olduğunu söyleme korkusu vardır. Fakat bu durumda kendisine savaşma ve kazandırma görevini üstlenemeyen parti, genel olarak siyasi bir örgüt olamaz. Bu sadece bir çıkar kulübü sayılır".

Aynı zamanda, ona göre, bu görev bütün ilişkilerde doğru bir şekilde tanımlanabilir; ülkede yalnızca siyasi iktidarın anayasal alan çerçevesinde başarılmasıdır. Böyle bir hedef tüm Batılı partiler için geçerlidir. Bugün siz kazandınız, yarın biz, sorun değildir, ancak bizim başarımız yalnızca mevcut anayasal çerçevede kazanılmıştır. Burada hiç kimse aşırılıkçılığı istemez.

Konstantin Sıroezhkin'in görüşüne göre, Kazakistan partilerinin diğer özelliği neredeyse herkesin belirsiz bir toplumsal tabana sahip olmasıdır. "Dürüst olmak gerekirse, bu bir eksikliklerdir. Neden böyle oldu diye uzun süre spekülasyon yapmaya gerek yok, partilerin kendileri böyle oluşmuştur. Partilerin birçoğu belirli bir liderin yönetiminde oluşmuştur. Genellikle net bir ideolojisi yoktur. Belirli sosyal gruba yönlendirilecek fikirler yetersizdir. Bir diğer karakteristik özelliği de beyan edilen şüpheli parti sayısının olmasıdır. Buna bakarsanız, en az 50 bin baraj bile olsa, hiç tereddüt etmeden, 180-200 üyeliği, 300 bin parti üyeliğini beyan ederler. Bu rakamlardan yola çıkarak, hemen hemen her üç Kazakistanlı vatandaşın herhangi bir siyasi örgüt dışında, varlığını temsil etmediği ortaya çıkıyor. "

Kazakistanlı araştırmacıların belirttiği bir diğer nokta da çok sayıda siyasi örgütte var olan tedirginlik veya finansal kaynakların belirsizliğidir. Ayrıca şu soru soruluyor: çok partili mi ya da iki partili mi? Konstantin Lvovich, 'Parti sisteminin gelişmesinin dinamiklerinin siyasi yapılanmada ciddi değişiklikler yapılması umudunu doğuruyor' diyor

ve ekliyor: "Modelimizin tek partili mi yoksa çok partili mi olacağına dair tahminlerde bulunmak şimdilik zor, ancak büyük olasılıkla iki veya üçten daha fazla politik örgütler olacaktır. Basit bir sebeple, politikacılar henüz konsolidasyon konusunda anlaşıyor. Dolayısıyla, bir partinin birden çok parti yerine kurulabileceği bir zemin bulunmamaktadır. Mesele mevcut parti alanına kimin hâkim olacağından ibarettir".⁸⁶

Ülkenin kaderinde siyasi partilerin ve hareketlerinin önemi göz önüne alındığında, amaçlarının anayasaya uygunluğu ve eylemlerinin egemenliği garanti altına alınmalıdır. Partiler ve hareketler; aşırı dincilere, bazı dinlere ve dış güçlerin çıkarlarına hizmet etmemelidir. Finansal kaynakları dâhil, faaliyetleri de açık ve şeffaf olmalıdır. Ülkemiz tarihi boyunca çok önemli bir dönemi yaşamaktadır. Bu dönem ciddi bir sosyal geçiş dönemidir; modern dünyada kendi yerini bulmak. Bu ciddi toplumsal geçiş dönemi; modern dünyadaki yerini bulmada, siyasi partilerin gelişiminde birçok problemle karşılaşmaktadır. Bunların en önemli nedeni partinin sosyal tabanının zayıflığıdır. Bu oldukça anlaşılabilir bir olgudur. Geçiş döneminde, toplumun sosyal sistemi, yeni sosyal gruplar, ifade ettikleri ilgileriyle henüz yerleşmemiş, sosyal sistem oluşmamıştır. Modern bilimsel terimlerle partilerin temelini oluşturan tam da bu toplumsal tabakalardır. Bu nedenle birçok parti insanları ortak çıkarlarına göre değil, tamamen farklı ilkelere birleştirmektedir. Temelinde bu ya da genellikle siyasi lidere sempati vardır. Kamuoyu araştırmalarına göre çoğu insanın üyesi oldukları partilerin ideolojik tutum ve programlı belgelerini bilmediklerini göstermektedir. Partiler, devlet yönetimi sistemine zayıf biçimde dâhil edilmiştir. Partiler siyasi stratejilerin ve kalkınma stratejilerinin oluşumuna, lider kadroların yerleştirilmesine katılmazlar.

Analistler, uzmanlar ve siyasetçilerin yukarıdaki görüşleri göz önüne alındığında, günümüzde reform dönemlerinde de siyasi partiler önemli bir rol oynamaktadırlar. Bunun nedeni, demokrasinin insanların menfaatleri ve tercihlerini temsil etmesi ve siyasi partilerin, insanların, seçmenlerin ve ülkemizin vatandaşlarının çıkarlarının ana organizatörleri ve sözcüleri olmasıdır.

Kırgızistan'da partilerin ortaya çıkışı ile ortadan kayboluşu çok sık görülmektedir. Böylesi küçük bir ülkeye fazla parti gerekli midir? Bilindiği üzere, 2010-2011 yılları arasındaki geçmiş parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri sadece dünya topluluğunu

---

⁸⁶ Siroezhkin, K. , «*Politplugom po partiynomu polyu ...*» , <http://www.today.kz>.

değil, Kırgız seçmenleri de şaşırtmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, siyasi partiler ve onların liderleri seçimlerde kendi çıkarları için hareket etmişlerdir. Umut vaat eden programlar seçmenlerde hem coşku, hem de olumsuz tepki uyandırdı. Hırslı liderlerin yalnızca başkentin sokaklarını değil, aynı zamanda bölgeleri de içine alan konuşması ve yüksek sesli propaganda malzemeleri, insanlarda olumsuz uzak tepki yarattı. Hazırlıklar uzun, özenli olsa da seçimler biter bitmez sonuçlar açıklandı, partiler tekrar yeraltına girdi ve nüfus bir kez daha "kırılmış çukurda" kaldı. En kusursuz ve etkili RK, seçim döneminde seçmenle verimli bir çalışma olabilirken, partilerin milyonlarca dolarlık paraları harcamaları gerekli miydi? Bu Kırgızistan'daki parti faaliyetlerinin kısa ömürlü olduğu ve bir sonraki seçimler için yenileneceği izlenimini bırakıyor. Kırgız Parlamentosunu temsil eden partilerin programlarını araştırdığımızda ve faaliyetlerine baktığımızda otomatik olarak şöyle bir soru aklımıza takılıyor: Önde gelen partilerin seçim öncesi verdikleri sözler, ümit verici projeler ve enerji, sağlık, eğitim, kültür, sosyal ve tarım alanında ilişkin temel değişikliklere yapılacağı söylemler nereye gitti? Seçmenler zaman zaman tamamlanmamış yasa tasarılarını ya da seçilmiş Parlamentonun harcadığı büyük ölçüde bütçeleri medya aracılığıyla öğreniyorlar.

3.2. Kırgızistan'da Parti Sistemi: Gelişim Perspektifleri

Kırgızistan'da parti sisteminin işleyişi meselesi onun gelişme yönleri 2007'ye kadar daha da karmaşık ve tartışmalıydı. Bu, Kırgızistan'ın gerçeklerine ek olarak "parti sistemi" kavramının belirsizliğinden kaynaklanıyordu.

Mevcut mevzuat uyarınca, kurumsallaşma biçimlerine bakılmaksızın var olan ve var olmakta olan siyasi partiler grubu olarak anlaşılırsa, Kırgız Cumhuriyeti'nde bir parti sistemi var demektir. Fakat bilimsel tanımlar genelleştirilmiş biçimde parti sistemini "siyasi partilerden oluşan ve partiler arasında ve toplumun siyasal sisteminin diğer bileşenleri ile düzenli, belirli bir biçimde, bir dizi siyasal alan olarak" daha kapsamlı bir resim vermektedir. Buna ek olarak, Kırgız Cumhuriyeti Adalet Bakanlığına kayıtlı 100'den fazla parti klasik parti kriterlerine uymamaktadır. Bu kriterler:

- Topluma nüfuz eden ve yönetilen bir örgütün varlığı;
- Potansiyeli olan taraftarları cezbeden bir ideolojiye sahip olmak;
- Partiyi şekillendiren ve yöntemi gerçekleştirebilen bir lider;

- Üyelerinin ve büyük olasılıkla destekçilerinin çıkarlarını savunmak için örgütün etkili bir faaliyetinin olması;
- Örgütü yasal olarak kendi faaliyetleriyle destekleyen yeterli sayıda taraftarlarının olmasıdır.⁸⁷

Tarihsel ve siyasi gelişmenin özelliklerinden biri olarak, öncelikle, çoğunluk seçim sisteminin egemenliğiyle siyasi bir ulusun oluşumunun eksikliği ve devletin oluşumu, analizin gösterdiği gibi, Kırgız Cumhuriyeti'nde çok özel partiler ve parti sistemi kurulmuştur.

Klasik parti sistemlerinden farklı olarak, not edildiği gibi, dönüşüm, dağılma, birleştirme, yeniden örgütlenme sürecinde olan çok sayıda partilerin parti sisteminde aşırı istikrarsızlığa yol açmaktadır. Partilerin ideolojik temelleri sürekli erozyona uğratılmış, soldan ve ulusal-demokratik akımlardan bir sapma, ideoloji ve bölgesel ilişki arasındaki dengede bir değişiklik olmuştur. Özellikle bu süreçler; 2005 seçimlerinden önce, iş temsilcilerinin parti oluşumuna aktif bir şekilde katılmaya başladığı andan beri hızlanmıştır. Bu zamanında parti hayatının kişisel, finansal-ekonomik ve bölgesel-kültürel, bazı durumlarda etnik faktörler üzerinde etkisi artmış, sonuç olarak, ana işlevi, küçük ya da büyük mali ve politik grupların temsilcilerini iktidara getirmek ya da iktidarda kalmasını sağlamak için bu finansal ve politik grupların ya da iş projelerinin parti yapılarına dönüşmesidir.

Sonuç olarak, birçok partinin yapısal zayıflığı ve liderlerinin politik faaliyetleri ikincil nitelikte olduğu için bireysel liderlik birçok parti için belirleyici olmuştur. Kırgız Cumhuriyeti'nin çoğu partilerinde karakteristik olarak, partilerin gündelik faaliyetlerindeki stratejiyle ve sürdürdükleri politik çatışmalarda rehberlik etmeye başladığı durumlarda, her şeyden önce, bireysel liderlerin dar kurumsal ya da kişisel hedefleri değil uzun vadeli, temel, devlet hedefleri takip etmektedir. Partilerin geniş bir sosyal tabanı yoktur ve içeride çıkarlarına göre gruplara ayrılmıştır.

Kırgızistan'daki siyasi partilerin durumunun analizinin gösterdiği üzere Kırgızistan'daki partilerin "kitle karakteri" anlayışı, Batı'da meydana gelen kitlesel

⁸⁷ *Ministerstvo Yustisii Kirgizskoi Respubliki (Kırgızistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı)*
<http://cbd.minjust.gov.kg/>

partilerinkinden oldukça farklıdır. Eğer Batı için kitle partisi toplumda geniş bir desteğe sahip olan ve farklı çıkarları bir araya getiren bir partiyse, Kırgızistan'da uzun bir süre "kitlese karakter" elde etmesi gereken çalışanların yürütülmesi için katı kurumsal yapıda işe alınmasıyla başarılıdır. Yeni üyelerin kabulü için merkezi emirlerden "sönük", ve kural olarak, üyeliğe belirli bir parti ile ilişkili gruplar halinde çalışmaya denk düşmüştür.

Bütün bunlar parti ile toplum ve toplum ile hükümet arasındaki bağların parçalanmasına yol açmıştır. Genel olarak parti sisteminin ve özellikle parti inşasının önemli bir eksikliği parti inşasının ayrılmaz parçası olan parti kadrolarının (SBKP'da olduğu gibi) eğitilmesi için bilimsel olarak ciddi bir programın bulunmamasıydı. Bunun yerine, son birkaç yıldır parti inşasında baskın olan eğilim siyasi teknolojinin ağırlığında istikrarlı bir artış olmuştur.

Günümüz partiler artık 1960-70'li yılların örneğinin kadro veya kitlese partileri temelinde inşa edilmiyorlar. Bu olgunun ana sebepleri, yaşam standartları, ücretlerin boyutu, çalışma koşullarıyla ilgili değişikliklerdir. Diğer yandan modern bilgi toplumunun teknolojik başarıları, siyasi iletişimde tamamıyla yeni bir durum yaratmaktadır. Daha önce vatandaşlar siyasi durumu belirlemek ve bilgi edinmek için bir parti toplantısına katılmak, miting yapmak veya bir parti gazetesini satın almak zorundaydılar. Bilgi edinmek parti üyelerinin, ajitatörlerin ve parti liderlerinin doğrudan kişiler arası iletişiminden kaynaklanmaktadır. Televizyon ve İnternet, durumu dramatik bir şekilde değiştirdi. Her bir vatandaş evinden ayrılmadan politik bilgilere sahip oldu. Şimdi de hemfikir insanları bulmak için parti toplantılarına katılmaya gerek yoktur, doğrudan gerekli TV kanalını veya internet sitesini bulmak yeterlidir. Böylece, partiler kamuoyunun oluşturma tekellerini kaybettiler. Partiler basın, televizyon, İnternet ve sivil girişimlerle artık başarılı bir şekilde rekabet edememektedirler. Partilere olan güvenin azalmasının bir başka nedeni de onların gelişme mantığıdır. Bu durumda her siyasi parti içinde bu ya da öteki zaman sürecinde iktidarda olan bir grup insan vardır. Kamu yönetimine katılım, yalnızca yönetim faaliyetlerini objektif koşullarla uyumlu hale getirme ihtiyacı karşısında herhangi bir siyasi güç pozisyonunun pragmatizasyonuna katkıda bulunmaz. Böylece katılım, parti sıralarında belirli yönetsel fonksiyonların tekel uygulanması için adayların "küçük yaşlıların kasti"nin ortaya çıkışına katkıda bulunmuştur.

Mevcut partiler Kırgız toplumunun ihtiyaçlarını henüz karşılayamamaktadır. Bu nedenle, mevcut partileri diğer siyasi temsil biçimleri halk kurultayından kâr amacı gütmeyen ağ sektörüne değiştirme fikri toplumda tartışılmaktadır. Zayıf bir siyasi temsil sistemi koşullarında, kurultay ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların bir tür telafi edici işlev yaparak siyasi çıkarların kanalizasyonuna ve siyasi istikrara katkıda bulunacağını belirtmek gerekir. Ancak, siyasi partiler için tam teşekküllü bir yenileme yapamazlar. Yeterli kaynağa sahip olmakla birlikte, bir dizi kâr amacı gütmeyen kuruluşa dayanarak başarılı "yeni nesil" bir parti oluşturmak oldukça mümkündür. Bu, siyasi partilerde artık bir evrime dönüşecektir.

Partilere geri dönecek olursak. Kırgızistan'daki parti sisteminin zayıflığının kilit bir yönü partilerin örgütsel gelişimi için uygun şartların olmamasıdır. Bunun temel nedeni, Haziran 2010'da kurulan Kırgızistan'daki iktidar rejimindeki değişimin politik bağlamıdır.

Rejim değişikliğinin yeni bağlamı, güçlü bir parti sistemi için bir çerçeve oluşturuyor. Ancak, partilerin gelişimi için ortaya çıkan fırsatların başarılı bir şekilde uygulanması için, iki koşul grubuna riayet edilmelidir. Bu koşullar, parti örgütüne katılımı teşvik etmekle ilişkilendirilir.

Birinci koşullar grubu; toplu istekler, bireylerin ideolojik bağlılıklarını ve kimliğini belirleme gereksinimleriyle ilişkili motiflerdir.

İkinci koşullar grubu-selektif istekler olarak bilinirler. Partinin işine katılımdan para da dâhil olmak üzere çok maddi imkân sağlamaktansa, siyasal bir kariyer yapmak, belirli bir pozisyon almak, toplumsal statüyü geliştirmek gibi fırsatları elde etme arzusudur.

Sorun alanı, bu istekleri uygulamaya çalışırken başlar. İdeolojik platformların açık formasyonu gerçekleşmez. Buna göre, seçmenlerin ideolojik bağlılıkları siyaset bilimi dersinden farklı siyasal eğilimlerin teorilerine dair elde edilen bilgilerle en iyi şekilde belirlenir. Ayrıca, partiler dışarıdan gelen, başka bir deyişle, elit grubun dışındaki insanlar için çekici bir sosyal asansör olmamıştır.

Ekim 2010 parlamento seçimleri ve sonuçlarının yanı sıra partilerin kartel faaliyetleri, Kırgızistan'da, partilerin evrimleşmesindeki bir sonraki aşamada evrensel veya

"tümünü kap" (catch-all-parties) partilerinin oluşacağını gösteriyor. Bu tür partiler seçimlerde doğrudan başarıya odaklanarak artık kitlelerin entelektüel ve ahlaki bir emrine talip olmuyorlar. Bu tür "sınıflar arası" partiler, saflarının büyümesinin ikincil olduğunu düşünmektedir. Birincil olarak şu andaki temel konuların çözümü için çok farklı sosyal, etnik ve diğer mensuplardan maksimum sayıda seçmeni kendi etrafında birleştirmesidir. Bu tür partiler topluma uyum, uzlaşma ve çıkarların dengesi gibi fikirleri sunacak pragmatik bir lider veya liderler etrafında örgütlenirler.⁸⁸

Genel olarak, açık bir ülkede demokrasinin imkânları ve beklentileri, bunu sağlamak için kurulan yerleşik kurumların durumuna bağlıdır. Bu bağlamda, parlamento ve genel seçim sistemi temel kurumlarıdır. Parlamenterizmin gelişim dinamikleri, bir bütün olarak siyasi sistemin gelim yönünün bir göstergesi haline gelmektedir. Bu bağlamda, Kırgızistan'da parlamenterizmin perspektifleri sadece devlet iktidarı sisteminde parlamentonun rolü ile değil, aynı zamanda belirli bir siyasi durumda çalışan makamların kontrol ve dengeleri ilkesi ile de ilgilidir.

Parlamenterizmin gelişiminin kavramsal resmi siyasi sistem, seçim yasası reformu, güçlü bir sosyo-politik temeli olan partilerin oluşumu ile ilgilidir. Tüm bu yönleri bağlayan parçası olarak milletvekilli, meclis komitelerinin profesyonel ve etkin çalışmalarının yanı sıra, Kırgızistan'da parlamenterizm perspektifi için bir alan oluşmaktadır.

Kırgızistan için en çok tartışılan ve güncel konulardan biri de siyasal yapının şekli meselesidir. Kısa vadede en çok hangi yönetim şekli kabul edilebilir? Çoğunluğun görüşüne göre, cumhurbaşkanlığı-parlamento şeklinde karma yönetim biçimi olması gerektiği eğilimindedir. Kırgızistan'da birçoğu 2005 yılında parlamenter yönetim biçiminin yürürlüğe girmesini savunmuştur. Siyaset bilimciler ve uzmanların görüşleri birbiriyle çelişkiliydi. Bazıları, yasama meclisinin zayıflığı nedeniyle cumhurbaşkanlığı-parlamento cumhuriyeti kurmak gerektiğine inanıyordu. Başkalarına göre, bölünmüş bir Kırgız toplumunun temsil işlevlerini ifade etme yeteneğine sahip etkili parlamenter bir yönetim biçimine doğru ilerlemek gerektiğini düşünüyordu. Tartışmaların varlığı, yönetim biçiminin seçimindeki dinamik istikrarın yanı sıra tartışmaya hala açık olduğu ve uzun vadede ülkenin siyasi yapısının değişebileceği gerçeğini göstermektedir.

⁸⁸ Baktigulov, Ş. «Nineşnie partii poka ne otvechayut potrebnostyam kirgızstanskogo obşestva». 26.05.2011. (Mevcut partiler henüz Kırgızistan toplumunun ihtiyaçlarını karşılamıyor.), <http://bpc.kg>.

Bağımsız Kırgızistan'da ilk parlamentonun kurulmasıyla, devlet iktidar sisteminde bir yandan devlet organları arasında diğer yandan parlamentonun tanımlanmasında bir denge arayışı vardı. Parlamentonun ulusal düzeyde siyasi kararlar alımındaki rolü ve önemi anlaşılmamış ve hemen uygulanmamıştır. Bağımsız Kırgızistan'da, bir kurum olarak parlamentoya karşı tutum hala tartışmalıdır. Siyaset bilimci T. İbraimov'un da belirttiği gibi, "Bağımsızlık kazanıldığından beri, ülkede iki ana siyasi kurum: parlamento ve cumhurbaşkanı arasında bir mücadele sürüyordu. Hemen hemen bütün post-Sovyet cumhuriyetlerinde yerleşik olan cumhurbaşkanlığı, parlamento yönetim biçimi, aslında cumhurbaşkanına fazla avantaj sağlıyor ve parlamento ile girdiği herhangi bir tartışmada, neredeyse yüzde yüz kazanma şansı oluyordu."⁸⁹

Kırgızistan da dâhil olmak üzere Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri etkili siyasi kurallar ve prosedür arayışında, iktidar kolları arasındaki denge ve siyasi kurumların oluşumu stratejik bir sorundur. Bağımsız Devlet Topluluğu'nun birçok ülkeleri, parlamento, sivil toplum, çok partili sistem, genel seçimler sistemi gibi bu tür geleneksel demokrasi kurumlarının oluşturulması için yönergeleri benimsemiştir.

Dünya tecrübesinin gösterdiği gibi, seçim sisteminin tercihi coğrafi, ideolojik, politik ve şeffaf olabilecek parlamento temsiline getirilen kriterlere bağlıdır. Kırgızistan'daki seçim sisteminin gelişiminin bugünkü aşamasında, özünde etnik, toplumsal cinsiyet, yaş, dil ve toplumun diğer çeşitliliğini yansıtan özgünlük için bir ölçüt belirlenmiştir. Bu kriterlere göre, "halkın temsilcileri insanlara kendileri gibi görünmeli, bakmalı, hissetmeli, düşünmeli ve bir insan gibi davranmalıdır". Sonuç olarak, toplumun seçimlere karşı tutumu etkili bir temsilin seçiminde önemli bir yer tutmaktadır. Seçim ile devlet kurumlarının meşrulaştırılması, toplum tarafından tanınmaları, siyasi sistemin istikrarının merkezi unsuru olarak harekete geçerler. Seçimlerin önemi de seçilen organın yetkileri tarafından belirlenir. Bununla birlikte, toplumun politik ve yasal kültürünün gelişimi, genel olarak yurttaşlık eğitimi, politik sürecin tüm aktörleri için önemli bir konu olmaya devam etmektedir.

Bu nedenle, bu ya da diğer seçim sisteminin temelinde dar grupların değil, toplumun çıkarları olmalıdır. Seçim sisteminin amaçları kamusaldır, bu yüzden çevresindeki tartışmalar siyasi sistemin her seviyesinde gelişmelidir. Bu süreçte, seçim sisteminin

---

⁸⁹ İbraimov, T. (2006) *Politiko-pravovie issledovaniı* (Politik ve Hukuki Araştırmalar), Bişkek, 56

ilkelerinin, kriterlerinin ve yönlerinin kapsamlı bir reform döneminde, yasama organının oluşturulmasında dâhil edilmeyen ve dışlanan siyasi partiler tarafından haklı olarak özel bir rol alınmalıdır.

Kırgızistan'daki parti sistemi, XX yüzyılın başlarında "Turan", "Alaş", "Shuro-i-Islamiya" gibi siyasi örgütlenmelerden başlayıp günümüzde yüzlerce siyasal parti ve örgüt kurulmuştur. Egemen bir devletin tarihi boyunca parti inşa etmesi hükümetin yasama organının oluşturulmasında partilerin normatif katılımına ve siyasi özgürlüklerin düzeyine bağlı olarak dalgalı bir şekilde gerçekleşmiştir. Parti sisteminin gelişimi genellikle demokrasi istikrarının temeli olarak görülür. Siyasi partiler, bu bağlamda, çeşitli sosyal grupların çıkarlarını bir araya getirmeli, onları politik gündemde temsil etmeli ve savunmalıdırlar.⁹⁰

Böylelikle, kurumsallaşmış parti sistemi, sözleşme kuralları ve prosedürlerin oluşturulmasıyla siyasi çatışmaların çözümüne katkıda bulunarak devletin demokratik denetimini ve meşruluğunu garanti altına almaktadır. Partiler, kural olarak hem seçmeli hem de seçim döneminde siyasi mücadelenin yapılandırılmasını sağlayarak siyasi süreci daha erişilebilir, etkili ve temsili kılmaktadır.

Çok partili ve iki partili sistemleri ayırmak geleneksel olarak kabul edilmiştir. Kırgızistan'da egemenliğin kazanılmasıyla, demokrasinin temel niteliği olarak çok partili bir sistemin kurulmasına vurgu yapılmıştır. Ancak, partilerin niceliksel büyümesi nitel olarak da çoğalmasına yol açmamıştır. Partilerin sosyal düzenden izole olması, yanlış tahmine ve politik sürecin risklerine yol açar.

Bazı uzmanlar, çok partili sistemin yüksek düzeyde olmasının aynı zamanda, etkili ve istikrarlı bir ekonomik politika yürütülmesini olumsuz yönde etkilediğine inanmaktadır. Elbette, çok partili bir sistemin kendisi, güçlü siyasi partilerin ortaya çıkması ve gelişmesi için bir fren işlevi göremez, aksine çok partili dönemi izleyen gelişme evresidir. Kırgızistan örneğinde, partilerin birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir; bunlar doğası gereği yerleşik çok partili sistemde bulunmaz, ancak parti sistemini ve genel olarak parti sisteminin gelişimini geciktirir:

⁹⁰ Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kırgızstana* (Kırgızistan'ın Siyasi Partileri), Moskva: NİK, 29

- Partiler ideolojik konumlarını belirlemeye çalışmazlar, partilerin çoğunluğunun platformu pek de anlaşılmaz;
- Ülkenin devlet yapısı biçiminden ve vergilendirmeden önceki ulusal önceliklerden geniş bir yelpazede siyasi sorunlara siyasi yönelim partilerce temsil edilmemektedir;
- Partilerin kamuoyu üzerindeki etkisi önemsiz olarak kalacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi, partiler ideolojik bir kaynakla çalışmazlar ve kendi kimliklerini tespit etmek zordur. Partiler, pozisyonlarını yaymak ve seçmenleri ikna etmek için tutarlı faaliyetlerde bulunamazlar. Sonuç olarak, az bilinen olarak kalırlar.
- Mevcut partiler, reformlarını birleştirmektedir, çünkü, neredeyse bütün partiler, nüfusun yaşamını iyileştirmenin ana yolu olarak reformları beyan etmektedirler. Bununla birlikte parti programlarında önerilen reformların gidişatını ve mantığını belirlemek zordur. Genel olarak, siyasal partilerin programları arasındaki farklılıklarını anlamak güçtür, bazen sadece metinlerin algılanması analizinden daha zahmetlidir.⁹¹

Listelenen sorun alanları tüm partiler için ve aynı zamanda modern parlamentoda temsil edilen partiler için ('Ata-Curt', Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi, 'Ar-Namıs', 'Ata-Meken', 'Respublika') parti içi kararların benimsenmesi, milletvekili ve komitelerindeki faaliyetlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için bir mekanizmanın detaylandırılmasıyla ilgili farklı bir düzeyde görevleri ortaktır.

Elbette, parlamentarizm için bu alandaki beklentiler, büyük ölçüde, vekillerin yetki ve profesyonelliğine ve ayrıca partilerin yetki ve sosyal temsiliyetlerinin profesyonelleşmesine bağlı olacaktır. Uzmanlara göre, milletvekillerinin niteliği, devlet tarafından alınan kararların kalitesi üzerinde son derece önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, ülkenin sosyo-politik, ekonomik kalkınmasının çeşitli konularda partilerin yetkinliğinin artırılması, yasal düzeyde niteliksel kararlar vermenin temel şartıdır.

Parti mevzuatının iyileştirilmesi, ülkenin aynı zamanda parti sisteminin gelişmesi için temel bir dayanaktır. Bu bağlamda, siyasi partilerin 2005 yılının Mart sonrası yasama organının oluşumundaki rolünün ve yeni tarihsel koşulların giderek artan rolü göz önünde bulundurularak, 1999 yılında önemli ölçüde reform yapılan 1999 Siyasi Partiler Yasası'nın da dikkate alınması gerekmektedir. Yasama düzeyinde yapılan reformlara paralel olarak,

⁹¹Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kırgızstana* (Kırgızistan'ın Siyasi Partileri), Moskva: NİK, 30

%100 parti esasına dayanan parlamentonun mevcut beşinci toplantısının etkinliği de Kırgızistan'da parti inşası için bir fırsat koridoru olacaktır.

Kırgızistan'da parti sisteminin gelişmesine yönelik perspektifler, siyasi sistemin bir bütün olarak yönlendirilmesine bağlıdır. Kontrol ve güç dengesi ilkesinde yapılan değişikliklerle birlikte, seçim ve parti mevzuatındaki reformlar, ideolojik temelde güçlü bir sosyal temele dayanan partiler oluşturulmasının yanı sıra, parlamentoda kamusal çıkarları temsil eden özel bir milletvekili yeterliliğine ve etkinliğine bağlı olacaktır. Parlamentonun şu anki beşinci toplantısı orantılı sisteme göre tam olarak oluşturulmuş, siyasal partiler ve parti parlamentosunda imgenin oluşması ve güven oluşturması parlamentonun mevcut milletvekillerine bağlıdır. Enerji, toprak ve su sorunları, mali reformlar ve devletin jeopolitik koordinatları üzerindeki siyasi tartışmalar bağlamında Kırgız parlamentosu, ülkenin geleceği için büyük ölçüde gündemi belirlemektedir. Onlar tarafından alınan kararlar yetkin olduğu sürece, Kırgız parlamentarizmin fırsat alanı o ölçüde genişleyecektir. Modern parlamento, komitelerin eşgüdümlü ve profesyonel çalışmalarının yanı sıra hem ülke içinde hem de bölgedeki partiler arası ve meclis içinde iş birliğinin daha geniş bir formatla geliştirilmesiyle karşı karşıyadır.⁹²

Kırgızistan'da halihazırda, Ağustos 2018 itibarıyla ülkenin kalkınması fikrine, ideolojisine ve vizyonuna sahip kendi programı olan, 223 siyasi parti tescil edilmiştir. Bu durumda, modern Kırgızistan'da oluşmakta olan çok partili sistem, hem küresel hem de ülke içindeki siyasi partilerin ve parti sistemlerinin oluşumuna neden olmaktadır.⁹³

Özellikler geniş kapsamlı sivil eğitime dikkat çekilmelidir. Kişisel medeni sorumluluk olan fikir ve demokrasi ilkelerinin derinliği, Kırgız toplumunun kültürüne girmeli ve politik geleneğin bir parçası haline gelmelidir. Medeni haklar ve görevler alanındaki kamu eğitimi giderek sosyal ortamda seçkin kurumların önemini anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu, karar vericiler arasındaki seçmenler için hesap verebilirlik sorumluluğunun anlaşılmasına yol açacaktır. Bu süreçlerin yanı sıra, parti sisteminin perspektifleri, toplumun bir bütün olarak gelişmesinin parametreleri tarafından da belirlenir.

⁹² Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kırgızstana* (Kırgızistan'ın Siyasi Partileri), Moskva: NİK, 30

⁹³ *Ministerstvo Yustisii Kırgızskoi Respubliki (Kırgızistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı)*
<http://cbd.minjust.gov.kg/>

Etkili bir partili ve siyasi sistem oluşturmak için, diğer ülkelerin deneyimlerine bakılması önerilmektedir: Örneğin, doğu zihniyetine sahip bir ülke olan Japonya'da, Batı siyasal ilkelerinden tamamen farklı geleneklerle, tek partili sistemi mevcuttur. İktidarda her zaman bir tek Liberal Demokrat Parti bulunmaktadır. Biçimsel olarak, bu, çok partili bir sistemin versiyonudur; yapılandırması, güçlü bir iktidar partinin ve bir dizi zayıf muhalefet partilerin varlığını önceden varsayar. Hatta ikincisi kısa bir süre için iktidara gelebilir. Bu tamamen demokratik bir sistemdir, çünkü her defasında Liberal Demokrat Parti demokratik genel seçimler yoluyla iktidara gelirler. Ayrıca, bu partinin yapısı, içindeki fraksiyonların rekabetini teşvik etmektedir. Buna benzer İsveç'te iktidarda kısa aralıklarla yarım asırdan fazla bir süredir kalan sosyal demokrat partisidir. Ayrıca, İtalya'da çok uzun zamandır yönetim pozisyonunda bir tek Hristiyan Demokrat Partisi vardır. Gerçekte, İtalyan varyantının tuhaflığı, Hristiyan Demokrat Partisi'nin daha küçük partilerle koalisyon kurması gerekirken, bu ülkede politik istikrarsızlığa yol açmıştır, istikrarsızlığın genelde Liberal Demokrat Partisi, çerçevesine sınırlı olduğu Japonya'nın aksine, İsveç siyasi temelleriyle gurur duymaktadır.

Partilerin gelişiminde finansal taban büyük rol oynamaktadır. Siyasi olarak, herhangi bir siyasi partiyi yalnızca üyelik ücretleri temelinde idare etmek imkânsızdır. Bu nedenle, parti ideologlarının iş adamlarıyla ittifakı kaçınılmazdır; bunun sonucu olarak, parti listeleri temelinde parlamento oluşturmada belirleyici bir rol oynamıştır. Bir sonraki aşamada, yeni meclisin ülkenin siyasal hayatındaki rolü ve yeri, sivil toplumun faaliyeti ve muhalefetin siyasi ve ideolojik çalışmaları gibi faktörler, siyasi partilerin eylemlerinin kamuoyunca farkındalığı, parti inşasını büyük ölçüde etkileyecektir.⁹⁴

Hâlihazırda, siyasi partiler hakkında yeni bir yasanın kabul edilmesi meselesi yine gündemdedir. Bu, "Ata-Meken" partisinden R. Jeenbekov meclis oturumlarında "Kırgızistan Cumhuriyeti'ndeki siyasi partiler hakkında" yasa taslağının tartışılması gerektiğini dile getirmiştir. Milletvekiline göre, onlar tarafından başlatılan tasarı, partilerin birçok sorunla karşılaştığı gibi siyasi partileri de güçlendirmeyi amaçlıyor. "Partilerimizi ve politikacılarımızı finanse etmeliyiz. Yasa tasarısı devletin partilere karşı tutumunu belirler. Partilerin kapatılması zor olan ve oluşması kolay olan bir mekanizma oluşturmak

---

⁹⁴ Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kırgızstana* (Kırgızistan'ın Siyasi Partileri), Moskva: NİK, 30

lazım. Bugün parti disiplini ve parti demokrasisi arasında bir çatışma var. Onlardan daha önemli olanına karar vermeliyiz. Parti demokrasisi parti disiplinini tanımlar. " ⁹⁵

Siyasi partilerin, bağımsız Sivil Toplum Kuruluşların (STK) ve dini örgütlerin faaliyetlerinin anayasallığı konusunda devletin kontrolü, yurtdışından finansmanı da dâhil olmak üzere, yürürlükteki yasalar tarafından geçersiz hale getirilmiştir. Öte yandan, birçok Sivil Toplum Kuruluşu ve dini kuruluşun faaliyetlerinin finanse edilmesinin başta Batı ve Arap ülkeleri olmak üzere uluslararası ve özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiği iyi bilinmektedir. Tabii ki, "ödeyen, müziği ısmarlar" ilkesi yürürlükte ki bu ulusal güvenliğe tehdit oluşturur. ⁹⁶

Kırgızistan'daki mevcut sosyal-politik durum göz önüne alındığında, siyasi partiler, kâr amacı gütmeyen örgütler vb. konularda yeni yasaların kabul edilmesinin elverişsiz olduğu ve mevcut yasalara uygun değişikliklerin getirilmesinin yeterli olduğu kanaatine varılmıştır. Mevcut yasaları değiştirmenin, yukarıda belirtilen siyasi sistemin reformunun hedeflerini çözemeyeceğine inanıyorum. Siyasi partiler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar vb. hakkında mevcut yasaların basit bir revizyonudur. Mevcut siyasi sistemin korunmasına yol açacaktır. Yasaların ideolojisini değiştirmek gerekmektedir. Demokratik liberalizm ile devletin ve toplumun çıkarlarının korunması arasında makul bir dengeye ihtiyacımız vardır. ⁹⁷

⁹⁵ Jeenbekov, P. *Problemi političeskih partiy Kırgızstana-vzglyad iznutri*. (Kırgızistan'ın siyasi parti sorunları. İçeriden Bakış) 18.08.11 <http://www.elections-ices.org>

⁹⁶ <http://elections-ices.org/images/head slogan>.

⁹⁷ Murzakulova, A. *Perspektivi parlamentarizma v Kırgızstane* (Kırgızistan'da parlamentarizmin perspektifleri), <http://www.ca-portal.ru/article:27926>

SONUÇ

Modern Batı toplumunda partilerin yeri ve rolü, sivil toplum ve otoriter hükümet yetkilisi arasındaki özel bir bağ oluşturma anlayışına sahiptir. Kırgızistan'da bu durum daha karmaşıktır. Günümüz Kırgızistanı'nda temel politik eğilimler, demokratik kurumların gelişimini ve oluşum sürecini karakterize etmektedir. En çarpıcı örneklerden biri de parti inşası ve bu sürece siyasi partilerin katılımıdır.

Analizlerin gösterdiği gibi, günümüzde en yaygın parti inşasının etkili yönünün parametreleri şu şekildedir:

- Yetkili çoğunluğun partileri (kural olarak, öngörülen, hükümet yanlısı);
- Gençlik ulusal vatansever;
- Dini;
- Profesyonel odaklı (askerî "Afganlılar").

Kırgızistan, yetkili çoğunluğun partileri, askerî -Afganlılar ve ulusal-yurtsever olmak üzere bunlardan üçünü genel olarak uygulamada kullanmıştır. Ancak, bilindiği gibi, bu tür partiler günümüz Kırgızistan'da olduğu gibi genellikle geçiş döneminde çok çeşitli topluluklarda talep görmektedir. Aynı zamanda benzer uygulama, zamanında Türkiye, Fransa, Almanya'da da kullanılmıştır. Bize göre en radikal akım dinidir.

Son zamanlarda, Kırgızistan'da aktif bir şekilde oluşan ve yerleşen akım, İslamî akımdır. Hem marjinal hem de hükümet düzeyinde yüksek idari yetkililer dini konularla sık sık karşılaşmaktadır. Bize göre, Kırgızistan için bu tür tezahürler, sadece ideolojik, politik düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası nitelikte de ciddi riskler taşımaktadır. Uluslararası normları, Kırgızistan'ın yükümlülükleri ve Orta Asya'daki "Özgür ve Demokratik bir Toplum" imaj algısının dengeli kalması risk altındadır. Demokratik ilkelerden çekilme, çok açık özellik olmasa da ideolojik dini tepkilerle ülke için geriye doğru kayma riskleriyle doludur.

Bize göre, siyasi partilerin seçim sürecine katılımını teşvik etmek ve çok partili sistemi daha da güçlendirmek için öncelikle, ülkemizin vatandaşlarının siyasi ve yasal kültürünü geliştirmek gerekmektedir. Her şeyden önce, vatandaşları eğitmek için parti

sisteminin olumlu özelliklerinin propagandasının ve ajitasyonunun geliştirilmesini ima eder. Seçmenlerin her şeyden önce, her ideolojinin avantajlarını, özelliklerini ve farklılıklarını, yaratıcı potansiyellerinin neler olduğunu ve her bir politikanın nasıl uygulanacağını, neyi getireceğini, fayda ve kayıpların neler olacağını açıkça idrak etmeleri gerekir. Bir sonraki siyasi mevsim için devletin ve hükümet politikasının nasıl olması gerektiğini kendileri tercih etmelidirler.⁹⁸

Yukarıdakilerle birlikte, “Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Seçimleri ve Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Cogorku Keneş Milletvekili Seçimleri Hakkındaki Anayasa Hukuku”na değişiklik ve ilaveler yapılması gerekmektedir. Seçim mevzuatının kademeli olarak iyileştirilmesi: yurtdışındaki seçim merkezlerinde elektronik oylamanın getirilmesi, seçmenlerin sayısını ve ilgisini önemli ölçüde artıracak, aynı zamanda gerçekten şeffaf ve demokratik seçimlerin yapılmasını sağlayacaktır. Hem ülke sınırları içinde hem sınırları dışında devlet kurumlarının iletişim ve ortak çalışmalarını güçlendirecektir. Seçimler arası dönemlerde seçim komisyonlarının finanse edilmesi, yeni seçim kampanyası başladığında, seçmen listelerinin niteliksel olarak hazırlanmasına yardımcı olacaktır.

Yasama alanında, seçmenleri çok çeşitli eş tipli küçük siyasi partilerin arasında yönlendirmeye yardımcı olmak için “yarı”, dar görüşlü ve marjinal partilerin oluşmasını ve faaliyetlerini kısıtlayan yeni engelleyici önlemlere ihtiyaç vardır. Siyasi partilerin statüsünü ve seçim sürecine katılımlarını düzenleyen modern kanunlar elbette mükemmel değildir. Ancak bir bütün olarak, çok partili sistemin yalnızca korunmasının ve geliştirilmesinin mümkün olması demokratikleşmeye doğru gerekli bir rotadır.

Belirtilmelidir ki, Kırgızistan siyasi alanında giderek Meclis'te temsil edilen ve seçmenler tarafından oylanan partilerin temeli oluşmaktadır. Çok sayıda siyasi güçlerin programları ve isimleri, sıradan bir seçmen- vatandaşın dezoriantasyonuna yol açmakta ve bu gerçek, ülkedeki sosyo-politik yaşamın oluşmasını ve gelişmesini engellemektedir.

Kırgızistan'daki siyasi partilerin olgusu göz önünde bulundurulduğunda, öncelikle siyasi partileri taraftarları arasında nüfuz sahibi olan küçük sosyal gruplardan daha büyük birlikler haline getirme tarihsel sürecine dikkat etmeliyiz. Burada bahsi geçen birlikler

⁹⁸ “Veçerniy Bişkek” Gazetesi, № 200 (10356), tarihi: 16.12.2011. “Rüşvet ve Biz: Kim Kime?”, 12-13.

yönetim işlevlerini üstlenerek etkili bir şekilde iktidar için rekabet edebilenler ve başarılı bir seçim kampanyasıyla milletvekillerini mecliste temsil edebilenlerdir.

Gerçekten de, Kırgızistan'ın partileri bugün, toplumun siyasal sisteminin ayrılmaz bir ögesi haline gelmiştir. Rekabetçi siyasal sınıfların taşıyıcıları olarak hareket ederler, toplum ile devlet arasında bir bağlantı olarak belirli sosyal grupların çıkar, ihtiyaç ve hedeflerinin sözcüsü olarak hizmet ederler⁹⁹.

Bu nedenle, toplumun karşı karşıya kaldığı görev, demokrasinin sınırlarını yüksek düzeyde korumak için anayasal ve yasal yaklaşımını sürdürmektir. Bu, Anayasanın hükümlerini, bireylerin haklarını ve özgürlüklerini destekleyen ve parlamento seçimleri yoluyla iktidara gelmek için parlamento yoluna yönelen meclis tipi partilerin oluşturulması için kılavuz anlamına gelir.

Kuşkusuz, partiler temsil ettikleri bu ya da bir diğer toplumsal grubun çıkarlarını öne sürmeye, tanımlamaya yönelirler. Ayrıca partiler, bu çıkarların uygulanması için hareketin biçimlerini ve yöntemlerini açıkça görmeye mecburdurlar, aksi takdirde faaliyetleri sadece bildirim niteliğinde olacaktır ve gerekli sonuçları vermeyecektir.

Siyasi partiler de sürekli güncellenmelidirler. Genç ve yeni meslek sahipleri için çekici olmalıdır ki, insanların talep ve ihtiyaçlarını temsil edebilen ve politikadaki değişiklikleri bağımsız olarak değerlendiren ve uygun kararlar verebilen kadroları eğitmelidir. Sadece taraftarların taleplerini ifade eden ve savunan partilerin aktif eylemleri, nihayetinde onların sosyal tabanlarını genişletmelerini sağlayacaktır.

Böylece, siyasi partilerin çoğunluk ve sorumluluk ilkesine dayalı olarak demokratik örgütler olarak gelişmeleri halinde fayda sağlayacağı sonucuna varılabilir. Partilerin faaliyeti sivil toplumun oluşumu sürecinin, politik sistemin demokratikleşmesinin, öz yönetimin gelişmesinin etkin sivil toplumun ne kadar olgun ve güçlü olduğunun gerçek göstergesidir.

---

⁹⁹ Galieva Z. *Sovremenniy Kırgızistan: vlast, političeskie partii i obşestvo*: “Vestnik Kırgızskogo Natsiyonalnogo Universiteta” (Modern Kırgızistan: İktidar, Siyasi Partiler ve Toplum "Kırgız Ulusal Üniversitesi Bülteni) - Sayı 5, 22-31.

Genel olarak, Kırgızistan Cumhuriyeti'ndeki çok partili sistemin kaderinin önümüzdeki yıllarda ülkede var olacak siyasi rejimin doğası üzerine, siyasi kalkınma için genel perspektiflere bağlı olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Anarbekov, A. (1999). *Politiçeskiye partii v Kirgızstane (Kirgızistan'da Siyasi Partiler)*, Bişkek: Uçkun.
- Bogatıryev, B. (2006). *Mesto i rol' politiçeskih partiy v kirgızskom obşestve. (Kirgız Toplumunda Siyasî Partilerin Yeri ve Rolü)*, Bişkek, 14.
- Bogatıryev, B., İmanaliyev, M., Masaulov, S., Hamisov, B., Bekbolotov, K. (2012). *Politiçeskiye partii v Kirgızstane (Kirgızistan'da Siyasî Partiler)*, Bişkek, 9.
- Bogatıryev, V. (2008). *Politiçeskiye partii segodyna. Ekspertniye zametki. (Bugünün Siyasi Partileri)*. Bişkek, 44.
- Budak, F. (1997). *Kirgızistan'ın Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara: Ocak Yayınevi, 104.
- Cusupbekov, A. (2001). *Siyasi Partiler, Bağımsız Kirgızistan: Düğümler ve Çözümler*. Ankara: Cem Yayınları, 167.
- Çezganova, E. (2001). *SMI Kirgızistana v izbiratelnoi kompanii 2000 goda (2000 yılı seçimlerinde Kirgızistan Medyası)*, Bişkek, 14.
- Çinaliyev, U. (1999). *Politiçeskiye partii Kirgızstana (Kirgızistan'ın Siyasi Partileri)*, Moskva: NİK, 43.
- Çorotegin, T., Moldokasimov, K. (2000). *Kirgızların jana Kirgızstandın kısıkaca tarihi (Kirgızların ve Kirgızistan'nın kısaca tarihi)*. Bişkek: Mektep Yayınları, 128
- Davidson, D. (2011). *Elections in a changing world*. 8th European Conference of Electoral Management Bodies, Vienna, 32
- Dosroçniye viboru Cogorku Keneşa Kirgızskoy Respubliki. Tsıfır i faktı (Kirgız Cumhuriyeti Cogorku Keneşi milletvekillerinin erken seçimleri. Gerçekler ve Rakamlar) 2008*, Bişkek, 360.
- Gadzhiev, K. (2001). *Politologiya (Siyaset Bilimi)*. Moskova, 205
- Galieva, Z. *Sovremenniy Kirgızistan: vlast, politiçeskie partii i obşestvo: "Vestnik Kirgızskogo Natsiyonalnogo Universiteta"*. (Modern Kirgızistan: İktidar, Siyasi Partiler ve Toplum "Kirgız Ulusal Üniversitesi Bülteni) - Sayı 5, 22-31.
- Golosov, G. (1999). *Partiyne sistemi Rossii i stran Vostochnoy Evropı. (Rusya ve Doğu Avrupa Parti Sistemi)* Moskova: Ves mir, 92.
- Haluk, A. (2012). *Orta Asya'da siyaset ve toplum*. Ankara: Usak Yayınları, 35.
- İbraimov, T. (2006). *Politiko-pravovie issledovaniı (Politik ve Hukuki Araştırmalar)*, Bişkek, 56.
- İmanaliyev, M. (2006) *Partiınoe stroitelstvo v Kirgızstane (Kirgızistan'da Parti İnşası)*. Bişkek, 42-52 .

İmanaliyev, M. (2006). *Razvitiye politiceskoy situasii v Kirgızstane* (Kırgızistan'daki siyasi durumun gelişimi), Bişkek, 370.

İmanaliyev, M. (2008). *Sbornik statyey o Tsentral'noy Azii* (Orta Asya Hakkında Makaleler Toplamı), Bişkek, 194.

İnternet: <http://kyrgyztuusu.kg>, Son Erişim Tarihi: 20.08.2016.

İnternet: <https://for.kg/news-68629-ru.html>, Son Erişim Tarihi 24.10.2017

İnternet: www.arnamys.kg, Son Erişim Tarihi: 10.09.2016.

İnternet: www.atameken.kg, Son Erişim Tarihi: 11.04.2016.

İnternet: www.ca-news.org/news:846531, Son Erişim Tarihi: 13.04.2016.

İnternet: www.ca-portal.ru/article:27926, Son Erişim Tarihi: 10.09.2016.

İnternet: www.cbd.minjust.gov.kg, Son Erişim Tarihi: 24.10.2017

İnternet: www.edinros.ru, Son Erişim Tarihi: 10.03.2016.

İnternet: www.elections-ices.org, Son Erişim Tarihi: 21.02.2018.

İnternet: www.fergana.ru, Son Erişim Tarihi: 12.03.2018

İnternet: www.kenesh.kg/ru/article/show/38/istoriya-kirgizskogo-parlamenta, Son Erişim Tarihi: 06.12.2016.

İnternet: www.mediasput.ru, Son Erişim Tarihi: 18.05.2016

İnternet: www.minjust.gov.kg, Son Erişim Tarihi: 12.05.2017.

İnternet: www.ovep.at, Son Erişim Tarihi: 12.08.2017

İnternet: www.shailoo.gov.kg, Son Erişim Tarihi: 01.01.2017.

İnternet: www.shailoo.kg, Son Erişim Tarihi: 10.05.2017.

İnternet: www.spoe.at, Son Erişim Tarihi: 12.08.2017.

İnternet: www.today.kz, Son Erişim Tarihi: 01.12.2018.

Kan, B., Moldobayev, A., Ridel' Kornelya, İskakova, Ç. (2009). *Tsentral'naya Aziya: vneşniy vzglyad. Mejdunarodnaya politika s Tsentral'noaziatskoy toçki zreniya*. Astana, Almatı, Bişkek, Duşanbe, Taşkent: Fond imeni Eberta, 638.

Knyazev, A. (2007). *Gosudarstveniy Perevorot 24 Mart 2005 y. Kirgızistan*. (Hükümet Darbesi), Bişkek, 272

Kodeks Kirgızskoy Respubliki o vıborah v Kirgızskoy Respublike ot 23.10.2008 (23.10.2008 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Seçimleri Hakkında Kodeksi).

- Kodeks o viborah v Kirgizskoy Respublike* (Kırgız Cumhuriyeti Seçimleri Hakkında Kodeksi), Bişkek: 2010, 309.
- Kodeks o viborah v Kirgizskoy Respublike ot 24.01.2004* (24.01.2004 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Seçimleri Hakkında Kodeksi).
- Kodeks o viborah v Kirgizskoy Respublike ot 29.04.1999* (29.04.1999 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Seçimleri Hakkında Kodeksi).
- Konstitusionny zakon № 12 “O viborah Prezidenta Kirgizskoi Respubliki i deputatov Jogorku Keneşa Kirgizskoi Respubliki” ot 30.06.2011* (30.06.2011 tarihli Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Kırgızistan Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Milletvekili Seçimleri Hakkında 12 No'lu Anayasa Kanunu).
- Konstitutsionny Zakon Kirgizskoy Respubliki “O viborah Prezidenta Kirgizskoy Respubliki i deputatov Cogorku Keneşa Kirgizskoy Respubliki” 30.06.2011 g.* (Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası “Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Seçimi ve Kırgız Cumhuriyeti “Cogorku Keneş” Genel Seçimleri” hakkındaki Maddesi, 30.06.2011).
- Konstitutsiya Kirgizskoy Respubliki. Gazeta “Erkin Too” 05.07.2010 g. № 68.* (Kırgız Cumhuriyeti Anayasası. “Erkin Too” Gazetesi 05.07.2010, № 68).
- Konstitutsiya Kirgizskoy Respubliki. Spetsialnyy vipusk po zakazu (Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası. Özel Sayı), TSIK KR. Haziran 2010, 1.*
- Maklakov, V. (1996). *Konstitutsii zarubejnih stran* (Yabancı Ülkelerin Anayasaları), Moskva: BEK, 408.
- Malikova, B. (2011). *Rüşvet ve Biz: Kim Kime?*, “*Veçerniy Bişkek*” Gazetesi, №204 (10360), tarihi: 23.12.2011, 12-13.
- Marçenko, G. (1991) *Politieskiye instituti i obşestvenniye dvijeniya* (Siyasi Kurumlar ve Toplumsal Hareketler), Moskova, 29.
- Masaulov, S., Hamisov, B. (2006). *Problemy pozisionirovanniya političeskih partiy v Kirgizstane*. Bişkek, 80-81.
- Mukaşev, K., (2011). *Sosyal-Demokrat Partisi Kazandı, Keldibekov ile Pazartesiye Kadar Yaşayalım*, “*Veçerniy Bişkek*” Gazetesi, №196 (10352), Tarihi: 9.12.2011, 4.
- Nogoybayeva, E., Murzakulova, A., Cumagulov, B., Omarov, N. (2006). *Kirgizstan. Politika i Ekonomika: Materialı i dokumentı: Vipusk tretiy* (Kırgızistan. Siyaset ve Ekonomi: Kaynaklar ve Belgeler: (Üçüncü Baskı), Bişkek: Fond im. F. Eberta, 450.
- Nuruşev, E. (2011). *Elitlerin Düşüncesizliği Ülke İçin Tehlikelidir*, “*Veçerniy Bişkek*” Gazetesi, №200 (10356), tarihi: 16.12.2011, 15.
- Okunkov, L, Krılov, B., Buloşnikov, M. (1997). *Konstitutsii gosudarstv Yevropeyskogo Soyuza* (Avrupa Birliği Devletlerin Anayasası), Moskva: İnfra-M-Norma, 816.
- Özbudun, E.(1977). *Siyasal partiler*. (İkinci Baskı). Ankara, 19.

- Saadانبekov, C. (2000). *Sumerki avtoritarizma: zakat ili rassvet* (Otoriter rejimin gölgesi: doğuşu veya batışı), Kiyev: Nika-Tsentr, 623.
- Saadانبekov, C. (2003). *Avtoritarizm i demokratiya na Vostoke* (Doğuda otoriter rejim ve demokrasi), Astana: Foliant, 392.
- Saadانبekov, C. (2010). *Moya jizn* (Benim hayatım), Bişkek: Altın Print, 314.
- Saidov, A. (2005). *Osnovnoy Zakon Federativnoy Respubliki Germanii* (Almanya Federatif Cumhuriyeti Anayasası), Taşkent: ART LINE GROUP, 623.
- Slovo Kirgizistana* Gazetesi. İlk seçim sonuçları: «Ak Col» - mutlak lider //, 18.12.2007
- Susan Kleebank. (2010). "Every voter counts". *7th European Conference of Electoral Management Bodies*, London, 6.
- Şmaçkova, T. (2002) *Kategorii policheskoy nauki* (Siyaset Biliminin Kategorileri). Moskova, 303.
- Temir, E. "Onun Gibi Meclis Başkanı İstediniz Mi?", "Milletvekilleri Babanov'u Başbakan Olarak Görmek İstemiyorlar", "Veçerniy Bişkek" Gazetesi, №204 (10360), tarihi: 23.11.2011, 4.
- Temir, E., "Adaylık İçin Mücadele Başladı", 8; "Liderler Devri Geçti Mi?", "Veçerniy Bişkek" Gazetesi, №192 (10348), tarihi: 2.12.2011, 12-13.
- Temir, E., "Çekişmeden Pekişilmez", "Veçerniy Bişkek" Gazetesi, №200 (10356), tarihi: 16.12.2011, 15, 4-5.
- Timirbayev, V. (2005). *Gerçekleşmeyen umutlar zamanı ya da on dört yıl önce* // MSN, 16Mart.
- Türk, F. (2010) *Kırgızistan'da Değişim Sürecinde Ortaya Çıkan Hareketler*, Edirne, 102
- Ukaz Prezidenta Kirgizskoi Respubliki № 157 "O naznaçenii viborov deputatov Jogorku Keneşa Kirgizskoi Respubliki" ot 25.07.2015; (25.07.2015 tarihli Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın "Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş milletvekili seçimlerinin atanması üzerine" 157 sayılı Kararnamesi).*
- Vibori deputatov Cogorku Keneşa Kirgizskoy Respubliki 10 oktyabrya 2010 goda. Sbornik normativnih pravovih aktov.* Bişkek: 2010, s. 168 (10 Ekim 2010'da Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş Milletvekillerinin Seçimi. Yasal İşlemlerin Özeti).
- Vibori deputatov Cogorku Keneşa Kirgizskoy Respubliki. Tsifri i faktı.* Bişkek: 2000, s. 380 (Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş Milletvekillerinin Seçimleri. Gerçekler ve Rakamlar).
- Vibori deputatov Cogorku Keneşa Kirgizskoy Respubliki. Tsifri i faktı.* Bişkek: 2005, s. 410 (Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneş Milletvekillerinin Seçimleri. Gerçekler ve Rakamlar).

ZKR. *Zakon Kirgizskoy Respubliki "O političeskih partiyah" ot 12.06.1999* (Kırgızistan Cumhuriyeti Kanunu "Siyasî Partiler Üzerine" 12.06.1999 tarihine kadar).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ABİNOVA, Aizat
Uyruğu : Kırgız
Doğum tarihi ve yeri : 15/04/1981, Kırgızistan
Medeni hali : Evli
Telefon : 0506 133 1072
e-mail : aabinova@mail.ru

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Devam Ediyor
Yüksek Lisans	Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi	2004
Lisans	Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi	2002
Lise	Kant Ortaokulu	1998

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2001-2008	Aile ve Çocuk Destek Birimi	Memur

Yabancı Dil

Kırgızca, Türkçe, Rusça

Yayımlar

1. Abinova, A. (2019, 26-28 Nisan). *Kırgızistan'da Partiler*, Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi. (Ed. M. Talas). Kongre Tam Metin Kitabı, Kayseri.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

